magazin istoric

ANUL VIII Nr. 7 (88) IULIE 1974

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VIII - Nr. 7 (88)
iulie 1974

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

(1) Muzeul de Istorie a Moldovei, din Iaşi, păstrează în colecţiile sale, o interesantă galerie de tablouri înfăţişînd voievozii moldoveni din sec. XIV pînă în sec. XIX; unul din ele mai puţin cunoscut, aparţinînd pictorului Gh. Panaiteanu-Bardasare, reprezintă chipul lui Ion Vodă cel Viteaz **(„Întreaga Moldovă îl doreşte domn“,** p. 2**)**

(4) Pe cîmpul de la Jilişte, înaintea bătăliei: reconstituire de Titus Pittini; consultant ştiinţific: col. Victor Atanasiu **(„Aşa birui Ion Vodă“,** p. 7**)**

(2) Stampe de epocă din colecţia Bibliotecii Aca-
(3) demiei şi a Muzeului de Istorie a R.S.R., înfăţişînd tipuri sociale româneşti din sec. XVIII-XIX **(Demografie şi istorie,** p. 50**)**

SUMAR

Acum patru sute de ani: strălucită pagină de istorie românească. „Întreaga Moldovă îl doreşte domn“: DINU C. GIURESCU 2
„Aşa birui Ion Vodă“. Bătălia de la Jilişte: VICTOR ATANASIU 7
Profundul umanism al preşedintelui Ceauşescu: GIANCARLO ELIA VALORI.... 11
Politica de alianţe a P.C.R. în pregătirea şi realizarea insurecţiei naţionale antifasciste (II): MIRCEA MUŞAT, VASILE ARIMIA..... 12
Năzuinţe şi lupte comune: L. BÁNYAI 18
6 septembrie 1940-23 August 1944. Anii cei mai întunecaţi: GHEORGHE ZAHARIA 22
Mai 1944. Siguranţa în alertă: GH. ŢUŢUI 29
STUKA-uri atacă Bucureştii: MIHAIL EVSEVIE IONESCU 30
Voinţa de neînfrînt a clasei muncitoare: AUGUSTIN DEAC 33
Cine l-a ucis pe Henric IV?: ALAIN DECAUX 34
Legăturile mele cu România: HENRYK BATOWSKI 42
Africa îşi continuă eroica istorie: CRISTIAN POPIŞTEANU 44
Rezistenţa regatelor africane: BASIL DAVIDSON 46
Demografie şi istorie: ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU 50
Comoara templierilor: OANA BUSUIOCEANU 56

• **Zîmbete din cronici ... 55** • **Cărţi sosite la redacţie ... 61** • **Poşta** Magazin istoric **... 62**

Acum patru sute de ani: strălucită pagină de istorie românească

„ÎNTREAGA MOLDOVĂ ÎL DOREŞTE DOMN“

DINU C. GIURESCU

Spre sfîrşitul lunii ianuarie 1572, un nou domn al Moldovei pornea din Adrianopol cu o gardă de 500 ieniceri şi 300 spahii. La Dunăre i s-au alăturat cîteva contingente otomane ale sangeacilor şi cele trimise de voievodul Munteniei Alexandru II Mircea (1568-1577), care primise înaltă înştiinţare în acest sens de la Istanbul. Înaintarea pînă la Iaşi şi Suceava s-a făcut fără luptă. Dintre dregătorii fruntaşi ai Moldovei, i-au ieşit înainte marele logofăt Gavriil, marele postelnic Dinga, marele vornic al Ţării de Sus, Crăciun, Stroici şi alţii: „toţi cei ce erau în dregătorii şi cei ce străluceau prin neamul lor au primit cu bucurie pe domnul lor şi i s-au închinat“ (Cronica călugărului moldovean Azarie). Era în a doua jumătate a lunii februarie.

Cine era noul cîrmuitor al Moldovei? Se arată el însuşi, în actele cancelariei, „Ion voievod*, fiul lui Ştefan voievod“, nepot al lui Bogdan III şi strănepot al lui „Ştefan voievod cel Bătrîn“. Cronicarii şi istoricii exprimă însă păreri contradictorii. Azarie lasă totul sub semnul îndoielii: „nu ştiu cine era şi de unde se trăgea şi al cui fiu era, zicea că se trage din neam de domn“. Pentru Grigore Ureche, „acest Ion Vodă unii zic că au fost fecior de armean, alţii zic că au fost fecior unui Ştefan, iar Martin Paşkovskii, cronicariul leşesc, scrie că au fost acest Ion Vodă de la Mazovia din ţara leşască, iar cu adevărat nu se ştie, nici-l arată a cui fecior este“. Filiaţii diferite consemnează şi istoricii străini — polonii Ioan Lasicki, Leonhard Gorecki, Ioachim Bielski, Andrei Maximilian Fredro, englezul Richard Knolles, germanii Johann Haubold Kirschbach şi Reinhold Heidenstein, francezul Iacob Augustus Thuanus.

Fiul faptelor sale

Confruntînd mărturiile şi opiniile, avem temeiuri să socotim pe Ion Vodă ca fiu,

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1969.

nelegitim însă, al lui Ştefan cel Tînăr (Ştefăniţă)*. După mamă, va fi fost armean. Dar, indiferent de părerile exprimate, Ion Vodă rămîne, în primul rînd, fiul faptelor sale. S-a impus istoriei, conducînd lupta moldovenilor pentru libertate şi independenţă. A reluat tradiţia politică şi faptele de vitejie ale marelui Ştefan**, străbunul său. A mers în această luptă pînă la capăt, pînă la sacrificiul suprem.

Din viaţa sa, înainte de 1572, ştim puţine lucruri. În 1551 a încercat, se pare, să ia domnia. Cu cîţiva sprijinitori, venind din Polonia, a intrat în Moldova (înainte de 15 iunie), fiind, însă respins de o trupă a lui Ştefan Rareş (1551-1552). În august acelaşi an, nobilul polon Nicolae Seniawski — palatin de Belz şi de Halici — intervenea pe lîngă markgraful Olbricht în favoarea pretendentului Ion, care — zicea el — se bucura de sprijinul mai multor boieri fruntaşi ai Moldovei. Seniawski adăuga că voievodul Ştefan Rareş a ordonat o represiune cruntă deoarece aflase „că există un fiu al lui Ştefan, fostul domn al Moldovei [Ştefăniţă], numit Ion; pe acesta, întreaga Moldovă îl doreşte domn şi boierii fruntaşi i se alătură; cei care mai înainte au avut dregătorii sub voievodul Iliaş [Rareş], se adună în jurul amintitului Ion", aşteptînd sprijinul regelui polon şi se arată gata să apere ţara împotriva asupritorului otoman. Amintirea victoriilor repurtate odinioară de moldoveni, ca şi primejdia ce ar rezulta dacă românii s-ar alia cu otomanii erau, după socotinţa palatinului, tot atîtea temeiuri pentru ca pretendentul să fie ajutat. Ceea ce, însă, nu s-a petrecut.

Din Polonia, viitorul domn s-a îndreptat spre marele principat al Moscovei. A fost bine primit la curtea ţarului Ivan IV „cel Groaznic" (1533-1584), unde s-a căsătorit cu Maria, fiica cneazului Semion de Rostov, cu care a avut şi un fecior, Petru. Dar, doi ani după naşterea copilului, Ion a părăsit Rusia (probabil prin 1555-1557).

Pentru următorii ani, cunoaştem tot atît de puţine date. În noiembrie 1561, un raport italian asupra evenimentelor din Moldova — înlăturarea lui Alexandru Lăpuşneanu (1552-1561; 1564-1568) şi instalarea lui Despot Vodă (1561-1563) — afirmă că sultanul avea intenţia să aducă de la Alep pe „Ionna, care a fost fiul unui Ştefan, odinioară voievod al Moldovei" şi să-l facă domn în locul lui Despot. A stat într-adevăr Ion în Siria? Alte confirmări lipsesc. Doi ani mai tîrziu (1563), se afla, pare-se în Crimeea, la curtea hanului tătar, fiind prieten cu moştenitorul tronului, Mehmed Calga. Alte ştiri arată că a stat mai mult în Polonia.

În ultimii ani, înainte de luarea domniei, s-a aflat în Imperiul otoman. A locuit mai mult timp în Insula Rhodos.

Atîta cunoaştem pînă azi despre viaţa lui Ion Vodă. „Era de minte ascuţit, de cuvînt gata şi se vedea că-i harnic nu numai de domnie, ci şi altor ţări să fie cap mai mare", recunoaşte cronicarul Grigore Ureche. „Era un om foarte primejdios, rău şi cu minte adîncă, elocvent şi învăţat în cărţi" — scrie Azarie, care i-a fost duşman. „Bărbat înalt de stat, frumos la chip, cu ochii mici şi ameninţători, cu un trup puternic, plin de putere" — îl descrie cronicarul polon Leonhard Gorecki. „Era înzestrat din fire cu cea mai mare înţelepciune", adaugă un alt istoric polon, Andrei Maximilian Fredro. Personalitatea deosebită a viitorului domn, experienţa sa, cunoaşterea oamenilor, îl făceau pregătit pentru conducerea Ţării Moldovei.

Considerente politice şi „argumente" materiale

Şi împrejurările îi deveniseră, după ani de peregrinări, favorabile. O parte din boierimea moldoveană era ostilă lui Bogdan Lăpuşneanu (1568-1572), pentru că acesta îndepărtase de la conducere vechii dregători şi intra tot mai mult sub influenţa polonilor: „Numai ce era mai de treabă domniei lipsia — constată Grigore Ureche — că nu cerca bătrînii la sfat, ci de la cei tineri din casă lua sfat şi învăţătură [...] Mai apoi lipi de sine leşi, de-i era şi de sfat şi de a batere halca cu suliţa***, risipind avuţia cea domnească". „Bogdan îşi atrăsese duşmănia alor săi — adaugă cronicarul Gorecki (altminteri, favorabil lui Lăpuşneanu) — deoarece nu numai că se făcuse cu totul prieten polonilor, dar şi, dîndu-le stipendii militare, îi sprijinea cu mărinimie". Se mai adăugau felurite neînţelegeri iscate de prezenţa unor ostaşi poloni în capitala Moldovei şi îndeosebi de aprovizionarea lor cu hrană şi furaje.

După vechiul obicei, nemulţumiţii au trimis o plîngere la Poartă: „intrînd acestea în urechile sfetnicilor împărăteşti, aflînd vreme şi ei să-şi umple pungile, dat-au ştire împăratului. De care lucru — continuă Grigore Ureche — mai cu de-a dinsul dacă au înţeles împăratul de nişte cuvinte ca acestea, au socotit să-l scoată".

Mai era şi alt motiv. Poarta se temea de o eventuală alianţă moldo-polonă: „socotiia împăratul — spune Nicolae Costin — să nu cumva să facă Bogdan Vodă aşezămînt cu craiul leşesc, să dezbată ţara de la ascultarea împărăţiei turceşti şi să o lipască către crăiia leşească". Într-adevăr, la 2 octombrie 1569, Lăpuşneanu şi boierii săi fruntaşi făgăduiau „ilustrului principe şi stăpîn Sigismund August" să păstreze, în toate împrejurările, pacea, credinţa şi „ascultarea"; se obligau, de asemenea, să ajute regatul polon cu un contingent armat împotriva oricărui duşman. În acest sens, o convenţie secretă încheiată tot atunci prevedea ca, în cazul unui conflict polono-otoman, Moldova să se alăture Poloniei cu o oaste de 24 000 oameni. Cîteva luni mai tîrziu (ianuarie 1570), regele polon Sigismund II August (1548-1572) şi înalţii săi demnitari au confirmat tratatul. Mazilirea lui Bogdan a avut loc între 7 şi 16 ianuarie 1572. Tot acum va fi avut loc, şi investirea oficială a lui Ion Vodă. Hotărîrea fusese grăbită, firească, şi de „argumentele" materiale folosite de viitorul domn. La Viena se aflase că Ion Vodă făgăduise marelui vizir Mehmet Paşa 200 000 ducaţi, iar primu-

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1974.
** Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1974.
*** Joc medieval, cu caracter de întrecere sportivă.

În peregrinările sale dinaintea domniei, Ion Vodă a fost bine primit la curtea lui Ivan cel Groaznic, ţarul Rusiei

În p. 2: *stema Moldovei şi chipul lui Ion Vodă reprezentat pe moneda emisă de el*

lui său dregător — 20 000. Cifrele sînt, probabil exagerate; oricum au fost împărţite potrivit unui vechi obicei, importante daruri, menite să stimuleze bunăvoinţa demnitarilor.

De altfel, chiar desfăşurarea evenimentelor a favorizat iniţial pe Ion Vodă. La 20 ianuarie 1572, neştiind încă nimic de cele hotărîte la Istanbul, Bogdan Lăpuşneanu se afla tot în Iaşi, eliberînd un hrisov marelui său vornic pentru satul Corlăteni, pe Jijia. Apoi, a părăsit Capitala şi, însoţit de numai cîţiva slujitori, a trecut hotarul peste Nistrul îngheţat, pentru a face o vizită logodnicei sale, fiica lui Ioan Tarlone (fost mare dregător din Liov) „cunoscută prin frumuseţea şi purtarea ei". Înaintînd în Podolia, Bogdan a fost prins de Cristofor Sborowski, nobil polon care ceruse în căsătorie pe o soră a lui Bogdan şi, fiind refuzat, rămăsese duşman declarat al domnului moldovean. Aşa încît, în momentul cînd Ion Vodă a intrat în Moldova, predecesorul său nu se mai afla în ţară. Un raport diplomatic din capitala Poloniei confirma, la 28 februarie, că Moldova „se află în puterea lui Ion şi a turcilor". La 7 martie, noul voievod întărea călugărilor de la Mănăstirea Tazlău, satul Tăteşti pe Tazlăul Sărat, „cu tot venitul". Evident, ştirea instalării a ajuns curînd la Istanbul, în Transilvania şi la Viena, iar Poarta a trimis de îndată scrisori regelui Poloniei şi celorlalţi vecini pentru a prinde şi a trimite, viu sau mort, pe fostul domn Bogdan Lăpuşneanu.

Îngrijorarea „bieţilor boiari"

Dar cel alungat, Lăpuşneanu era hotărît să revină la conducerea ţării. Dispunea de un cap de pod — puternica cetate a Hotinului, care era ocupată de dînsul. Conta şi pe sprijinul diplomatic al regelui Poloniei, Sigismund August, a cărui suzeranitate, o recunoscuse. Dispunea şi de ceva oaste, alcătuită din nobili poloni şi oamenii lor de casă (între 1 300 şi 2 000 oameni) — pusă sub comanda lui Nicolae Mielecki, ajutat de Nicolae Seniawski, fiul palatinului cu acelaşi nume, care sprijinise iniţial pe Ion Vodă. Corpul acesta expediţionar a intrat prin nordul ţării, străbătînd Codrul Cozminului şi a coborît apoi de-a lungul Prutului, aducînd de la Hotin şi cîteva tunuri. Aflînd, Ion Vodă a strîns la rîndu-i trupe primind ajutor — probabil cîteva sute de soldaţi — şi de la sangeacul cetăţii Albe. În fruntea armatei moldovene a fost numit Dumbravă, noul vornic al Ţării de Sus. În apropierea tîrgului Ştefăneşti, avangărzile celor două oşti s-au întîlnit. Apoi, armatele au mers paralel, despărţite de apele Prutului. Pentru a opri pe atacatori, marele vornic Dumbravă şi-a desfăşurat trupele, tot în vecinătatea Ştefăneştilor. Nicolae Seniawski şi-a dat seama că nu avea cum să învingă, aşa că, în timp ce cîteva detaşamente au trecut Prutul, simulînd un atac spre Iaşi, restul forţelor polone a început retragerea spre Hotin, urmărite de moldovenii care trăgeau asupră-le cu „puşcile" (tunurile) şi cu săgeţi. Astfel, în cîteva zile, atacatorii au

Refuzînd să mărească tributul, viteazul domn român a trebuit să înfrunte oştile sultanului Selim II

părăsit pămîntul Moldovei. Încercarea fostului voievod de a recuceri domnia Moldovei a dat greş.

La 15 aprilie, Bogdan Lăpuşneanu — răscumpărat, între timp, din mîinile lui Sborowski — intitulîndu-se încă „voievod şi domn al Moldovei", a semnat la Hotin un act, prin care a încredinţat cetatea unei garnizoane polone comandată de Martin Dobrosolovski, „pentru a o apăra împotriva duşmanului" vreme de trei luni; dacă între timp nu primea ajutoare, Dobrosolovski era liber să restituie cetatea moldovenilor, „fără ca noi — adăuga Lăpuşneanu — să-i putem arunca vreo vină şi fără vreun prejudiciu pentru meritele şi bunul nume al domniei lui cît şi alor săi".

Ion Vodă nu s-a mărginit însă, numai la alungarea adversarului său. Paralel cu demersurile diplomatice la Poartă şi pe lîngă Dieta polonă, a făcut incursiuni în Pocuţia şi Podolia, pentru a „convinge" nobilimea de aici, mai bine decît prin solii, la ce se putea aştepta în cazul susţinerii, în continuare, a lui Lăpuşneanu.

Cei 2 000 oşteni nu ar fi putut încerca să readucă pe Bog-

dan în domnie, fără sprijinul unor forțe din interiorul țării. Numai astfel expediția condusă de Mielecki și Seniawski ar fi avut șanse de reușită. Așa și fusese gîndită. Dar măsurile luate de Ion Vodă au dat evenimentelor un alt curs, încheiat cu alungarea susținătorilor lui Bogdan.

Ce s-a întîmplat în capitala Moldovei în perioada martie-aprilie 1572?

Grigore Ureche relatează următoarele: „Iară Ion Vodă pre postul cel mare au venit la Iași și au șezut în scaun. Și arătîndu-se groaznic, ca să-i ia spaima toți, nu de altă se apucă, ci de cazne groaznice și de vărsări de sînge și tăe pre Ionașco Zbiera în ziua de Paște și multe cazne făce". Aceeași explicație o găsim și la Nicolae Costin. „Bine au scris pe tirani — comentează cronicarul — că nici o vreme n-au de blîndețe, precum acest Ion Vodă, nici la zioa Paștilor nu s-au înfricoșat de Dumnezeu să nu facă vărsare de sînge. Stătut-au îndată îngrijați bieții boiari, măcar că alergase întru întîmpinarea lui Ion Vodă, cu mare poftă de domnu creștin și blînd și să tînguia că mai bine le-ar fi fost cu Bogdan Vodă, măcar că avea leși pe lîngă dînsul". Iar Ioan Lasicki, povestitorul expediției condusă de Mielecki și Seniawski, notează că nemulțumirea și revolta boierilor moldoveni a fost determinată, de fapt, de excesele trupelor otomane venite odată cu Ion Vodă.

Țara a rămas alături de noul cîrmuitor

Relatările imprecise ale cronicarilor sînt completate de mărturii contemporane evenimentelor. La mijlocul lui mai 1572, soseau la Cracovia foștii vornici moldoveni Drăgan și Albotă — socotiți de raportul ce semnalează venirea lor ca „oamenii cei mai de seamă după domn". Scopul lor era să obțină „nu atît în numele lui Bogdan, ci în numele țării întregi, ajutor împotriva lui Ion, cel mai îngrozitor tiran". Se mai știa, în capitala Poloniei, că „mai mult de 30 fruntași" fuseseră uciși în Moldova, iar averile lor confiscate; că, mai ales, din pricina neorînduielilor comise de trupele otomane, starea de spirit era potrivnică lui Ion Vodă, care putea fi răsturnat „chiar de către supușii săi".

Evident, partida boierească ostilă avea tot interesul să se prezinte ca exponentă a întregii țări. Realitatea era însă diferită. Ne-o arată reprezentantul imperial la Istanbul, Carol Rym, într-un raport din 19-20 mai 1572, înaintat suveranului său, împăratul Maximilian II (1564-1576). Bogdan, precizează Rym, nu și-a putut recîștiga domnia, deoarece „nu a avut poporul nici binevoitor și nici de partea sa; cum nobilii acelei provincii [Moldova] au fost condamnați la moarte prin tot felul de cazne de către noul voievod Ion, nimeni nu s-a răzvrătit și nici cel puțin n-a îndrăznit să se răscoale". Deși nu arată motivul execuțiilor, raportul cuprinde o apreciere exactă a celor întîmplate și subliniază că Bogdan Lăpușneanu a avut numai sprijinul unei minorități boierești. Dimpotrivă, „țara" în primul rînd dregătorimea măruntă, a rămas alături de noul domn, ajutîndu-l să respingă incursiunea armată întreprinsă de Lăpușneanu. Fapt confirmat — între alții — și de Grigore Ureche: „Ion Vodă știind pe Bogdan Vodă la Hotin că nu doarme ci strînge oaste împotriva lui, strînse țara și oaste turcească încă avea".

Mărturiile din primăvara lui 1572 confirmă, așadar, că un grup de boieri a încercat, chiar în martie-aprilie, să răstoarne pe Ion Vodă. Execuția lui Ionașco Sbierea în ziua de Paște (6 aprilie 1572), eveniment puțin obișnuit pentru obiceiurile vremii a fost grăbită de înaintarea spre Iași a trupelor polone, care contau, pentru readucerea lui Lăpușneanu, tocmai pe sprijinul activ al uneltitorilor dinlăuntrul țării. Pierzînd acest „ajutor", lovindu-se și de oastea moldoveană gata de

Un alt contemporan al lui Ion Vodă: regele Sigismund August al Poloniei (în imagine, mormîntul său din Cracovia)

luptă, corpul armat condus de Mielecki și Seniawski a fost obligat să înceapă retragerea pe la 10 aprilie. Represiunea a fost, astfel, pentru Ion Vodă singura modalitate ca să-și consolideze cîrmuirea abia începută.

Cum se explică, totuși, formarea unei opoziții interne atît de grabnic, de vreme ce, potrivit celor mai multe mărturii, Ion Vodă a venit domn cu asentimentul mai multor fruntași ai țării? Explicația poate fi găsită, credem, prin analiza componenței sfatului domnesc. Printre marii dregători în funcție încă din prima lună a noii domnii nu găsim pe nici unul dintre boierii care au întîmpinat pe Ion Vodă. Nici Ionașco Sbierea, mare vornic sub Bogdan Lăpușneanu, nici vel logofătul Gavril, nici marele postelnic Dinga, nici vornicul Țării de Sus Crăciun nu au fost păstrați ca mari dregători. E de înțeles, așadar, de ce, nemulțumiți și înșelați în așteptările lor, marii boieri s-au întors din nou către Bogdan Lăpușneanu. Dar reacția imediată a noului voievod și executarea complotiștilor a pus capăt acestor manevre.

Pace trainică și prietenie statornică

Mai rămîneau de reglementat raporturile cu Polonia și problema Hotinului.

Regele Sigismund August, după ce încuviințase tacit expediția comandată de Nicolae Mielecki, trimisese la Istanbul, în misiune specială, pentru a susține cauza lui Bogdan Lăpușneanu, pe Andrei Taranowski. Întrevederile acestuia cu marele vizir n-au fost prea cordiale; înaltul demnitar otoman i-a cerut extrădarea lui Lăpușneanu, reamintind că mai multe oști turcești și tătărăști sînt gata să intre în Polonia și să-l caute acolo pe fugar. Două scrisori ale sultanului, mai moderate ca ton, dar cu un cuprins asemănător, au fost expediate prin trimiși speciali și Dietei poloneze. Aceasta, nedorind, firește, izbucnirea unui conflict, și-a reafirmat dorința de a păstra vechea prietenie cu Poarta, dar a răspuns că nu putea extrăda pe Bogdan, neștiind de fapt, unde se află; că nu putea hotărî nici evacuarea Hotinului, o atare decizie revenind celui ce a stabilit garnizoana acolo; că, în sfîrșit, nu putea să recunoască ca vecin bun pe voievodul Ion, ce se manifestase de la început ca un dușman. Cu formulări asemănătoare a răspuns sultanului și regele Sigismund August, care, fără a nega de-a dreptul faptele, a aruncat totuși asupra noului domn al Moldovei răspunderea pentru situația încordată.

La rîndu-i, Ion Vodă a acționat pe cale diplomatică pe lîngă suveranul Poloniei. A trimis o solie, pentru a presta un omagiu și a protesta, totodată împotriva atacului polon. Solia a fost însă reținută pe drum de către unul din palatinii poloni. O a doua solie a sosit în Polonia în prima jumătate a lunii mai (după respingerea trupelor lui Bogdan Lăpușneanu). Tonul trimisului oficial al lui Ion Vodă a fost — ne relatează un martor — „cutezător și exigent". El a reamintit că, fără vreo provocare din partea cuiva, polonii au atacat pe domnul său, înscăunat cu aprobarea Porții; un asemenea act însemna încălcarea vechilor tratate dintre Moldova și Polonia și putea duce la un eventual conflict cu otomanii. Solul Moldovei a cerut extrădarea lui Bogdan Lăpușneanu și plata unor despăgubiri pentru pagubele provocate de recenta expediție; în caz contrar, cu ajutorul turcesc — a precizat solul — pierderile puteau fi recuperate și pe altă cale. Domnul Moldovei, a adăugat el în continuare, nu dorea totuși să facă apel la armata otomană, pentru aplanarea conflictului, preferînd o înțelegere directă. Cu atît mai mult, cu cît nimeni nu-i putea imputa că ar fi deschis ostilitățile. În concluzie, trimisul moldovean a întrebat Dieta polonă dacă primește prietenia lui Ion Vodă sau dacă preferă să-l aibă dușman, spre suferința și paguba supușilor ambelor țări. Răspunsul Dietei nu ne este cunoscut; relua, probabil, afirmațiile din scrisoarea adresată anterior sultanului.

Între timp, situația garnizoanei polone din Hotin a devenit tot mai grea: hrana nu ajungea iar, oștile moldovene și turcești menținеau încercuirea. Moartea lui Sigismund II August, după o cîrmuire de 24 ani, a grăbit lucrurile. Pentru alegerea unui nou suveran, Dieta avea nevoie de liniște la hotare. Dobrosolovski a primit poruncă să predea cetatea. La 28 iulie, Ion Vodă se afla deja în Hotin. De aici, el a trimis în Polonia o nouă solie purtătoare de scrisori, din care una era destinată „Înălțimilor lor domnilor consilieri ai coroanei Poloniei și marelui Principat al Lituaniei": „Am stabilit între noi înțelegere și pace trainică, alianță și bună prietenie", declara Ion Vodă, adăugînd că este gata, la nevoie, să-și ajute vecinii și cu trupe și că detaliile acestei înțelegeri vor fi arătate de Jerzy (Gheorghe) Iaslowiecki, mare hatman al Poloniei.

Trecînd apoi la treburile curente, în vederea asigurării liniștei, voievodul Moldovei a înștiințat Curtea polonă că din convoiul de marfă de la Istanbul, destinată regelui Poloniei, a dat drumul numai la 4 care și că a oprit alte 5 la Hotin „în bună păstrare și sigilate, ca nici un lucru din ce este în ele, nici cel mai mic, să nu piară [...], pînă cînd nu se va stabili între noi, din partea înălțimilor noastre, o dragoste puternică și stabilă, înțelegere și bună amiciție". În același timp, a cerut restituirea tezaurului fostului domn moldovean Ștefan Tomșa (1563-1564) ucis la Liov, în 1564, deoarece acei bani, adăuga scrisoarea, strînși de la oameni sărmani și destinați să împlinească „asprul bir turcesc", erau „de mare ajutor și apărare"; căci „dacă n-ar fi fost țara noastră a Moldovei, mare prăpăd și omoruri ar fi făcut turcii în țara Maiestății Sale, însă pentru că-i țara noastră moldovenească așezată în fața ei, în felul acesta țara Înălțimilor Voastre, bunii mei domni, are odihnă din partea dușmanului!".

Adunarea nobililor polonezi de la Kniszyn a mulțumit călduros lui Ion Vodă, insistînd asupra necesității alianței celor două state: „De aceea, spunea răspunsul nobililor, îți sîntem recunoscători Măriei Tale și de asemenea pentru promisiunea pe care o faci prin cuvinte multe, de a fi întotdeauna gata împreună cu toată țara Măriei Tale și a binevoi să lupți împotriva oricărui dușman al coroanei acesteia, în apărarea

noastră și a întregii coroane. Tot așa cum Măria-Ta ne promiți ajutor, pentru toate timpurile, tot așa și Măria-Ta va avea [...] întotdeauna prietenie statornică, ajutor și salvare de la noi și de la coroană". Cît despre tezaurul lui Tomșa, adunarea a amînat răspunsul, nefiind întrunită în plenul ei; în schimb, ea insista pentru trimiterea carelor cu marfă oprite la Hotin.

Astfel, Ion Vodă a reușit să se impună. A făcut față, chiar din primele săptămîni, atît uneltirilor interne cît și unui atac din afară, pentru readucerea predecesorului său. Pedepsind pe „hicleni" și adunînd în grabă oaste, a obligat pe atacatori să dea îndărăt. Cu simț politic și hotărîre, Ion Vodă a apărat poziția Moldovei și și-a consolidat domnia. Și peste puțină vreme va fi obligat, de aspre împrejurări, să cheme țara sub arme, pentru apărarea unor drepturi esențiale ale ei.

Puncte de vedere

„AȘA BIRUI ION VODĂ"

Bătălia de la Jilişte

Colonel VICTOR ATANASIU

Trecuseră numai doi ani de cînd viteazul Ion Vodă luase cîrma Moldovei, orientîndu-i politica internă și externă pe alte direcții decît cele de pînă atunci, cînd „îi veni vestea că l-au mazilit împăratul și au dat domnia lui Pătru Vodă ce l-au poreclit Șchiopul" (N. Costin). De fapt, solul turc sosit la Iași spre sfîrșitul lunii februarie 1574 ceruse voievodului dublarea tributului, sub amenințarea cu mazilirea. Pretendentul, viitorul voievod Petru Șchiopul* era fratele domnului Munteniei, Alexandru II Mircea, om plecat turcilor.

În această situație, Ion Vodă și-a adunat sfatul pentru a lua o hotărîre în privința tributului; sfetnicii săi „sfătuitu-l-au toți mai bine să facă cu aceia bani oaste asupra împărăției turcului și să nu lasă pe Pătru Vodă la scaunul țării" (N. Costin). Ca urmare, domnul a chemat pe solul turc și i-au dat următorul răspuns: „Spune stăpînului tău că banii pe care mi-i cere îi voi întrebuința spre a ridica oștiri care vor mîntui poporul meu de stoarcerile la care este expus" (frază consemnată de istoricul francez Mignot). O asemenea hotărîre dîrză a rămas înscrisă în cronica țării: „Așa Ion Vodă umplînd pre toți cu nădejde, cu glas mare strigară că lîngă dînsul vor peri, cum s-au și întîmplatu" (Gr. Ureche).

Cu acest răspuns, și fără nici unul din obișnuitele daruri (peșcheșuri), solul turc a fost condus pînă la Dunăre.

Aceste evenimente au premers campania otomană** din primăvara anului 1574 împotriva Moldovei, campanie care a avut ca episod culminant bătălia de la Jilişte (azi în comuna Slobozia-Ciorăști, județul Vrancea).

În fața iminentului conflict, Ion Vodă a luat măsurile impuse de situație. A trimis, în primul rînd, olăcarii să anunțe țării primejdia, măsurile ce trebuiau luate în fiecare ținut, ca și ordinul de chemare la oaste, cu indicarea locului de adunare. Mobilizarea Moldovei începuse.

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1973.

** O lucrare mai amplă despre această luptă a apărut, sub semnătura aceluiași autor la Editura Militară – **n.r.**

În același timp, două solii moldovene au pornit, una la poloni, cealaltă la cazaci, pentru a cere ajutor. Tezaurul, averile, ca și familiile căpeteniilor administrative și militare au fost evacuate în puternica cetate a Hotinului, unde era pîrcălab Lupe Huru, socrul voievodului. Cetățile au fost pregătite pentru apărare, iar pe căile posibile de invazie a dușmanului au fost trimise detașamente călări, cu misiunea de a asigura paza și a da de știre în momentul critic.

Trupele inamice puteau ataca Moldova pe trei direcții:

— dinspre sud-vest, amenința oastea lui Alexandru II Mircea, voievodul Munteniei, fiind de asemenea posibile și unele acțiuni din partea voievodului Transilvaniei;

— dinspre sud, amenințau majoritatea forțelor otomane care erau în curs de mobilizare și concentrare între Dunăre și Balcani;

— de la răsărit, puteau ataca tătarii din Hanatul Crimeei.

Locul de adunare a oastei moldovene a fost fixat în zona Iașilor, la o distanță de circa 130 km față de granița dinspre răsărit și 200 km față de hotarul dinspre sud, într-un loc ce reprezenta o poziție centrală față de direcțiile de pătrundere a inamicului. Alegerea acestei zone permitea celor mobilizați o „canalizare" mai convenabilă și, în același timp, asigura executarea în cele mai bune condiții, a manevrei pe direcții interioare. În același timp, voievodul, care era comandantul suprem al oastei moldovenești, avea posibilitatea să acționeze succesiv cu majoritatea forțelor disponibile împotriva fiecăreia din grupările inamice, putînd a le înfrînge pe rînd. După unele calcule, în cel mult cinci zile, armata sa putea ajunge la oricare din frontierele amenințate.

Un singur răspuns îmbucurător

La începutul lunii aprilie 1574, Petru Șchiopul, pretendentul la domnia Moldovei, a trecut Dunărea împreună cu trupele otomane și, după o deplasare prin estul cîmpiei române, a făcut joncțiunea cu forțele muntene, conduse de fratele său Alexandru II Mircea, în zona localității Săpățeni — sat azi dispărut, situat la aproximativ 50 km nord-vest de Hîrșova. De aci, marșul a continuat spre Rîmnicu Sărat, unde au ajuns în ziua de 12 aprilie, zi în care s-a emis și un hrisov domnesc, în care logofătul Tatul a consemnat că „Io Alexandru voievod [era] plecat în țara Moldovei, să pună [domn] pe fratele domniei sale". Este posibil ca tot în această zonă să se fi produs și întîlnirea oastei turco-muntene cu forțele transilvănene, pe care le semnalează cronica lui Grigore Ureche: „Iată i-au venit veste [lui Ion Vodă] cum Pătru Vodă și cu Alexandru Vodă au intrat în țară cu mulți oameni și de la Țara Ungurească și muntenii și turcii".

Odată forțele întrunite, nu le-a mai rămas de parcurs decît o etapă de marș pînă la Jilișteț, unde și-au instalat tabăra. Ținînd seama de faptul că, în acea vreme, o etapă normală de marș măsura în jur de 40 km și că distanța de la Rîmnicu Sărat la Jilișteț nu depășea 35 km se desprinde concluzia că trupele inamice au putut ajunge la locul amintit în după-amiaza zilei de 13 aprilie. În privința numărului lor, aprecierile sînt foarte diferite. Cea mai mare cifră o găsim la istoricul polon Gorecki: „Erau de toți, vreo sută două mii de ostași viteji", cifră, evident, exagerată. Nicolae Costin apreciază efectivul forțelor inamice coalizate la 72 000, în vreme ce istoricul francez Mignot îl reduce la 40 000 oameni. În același timp, Mignot își manifestă dezacordul față de „unii istorici care au ridicat această armată la mai mult de 100 000". Hașdeu crede că numărul era de 62 000 oșteni. Ținînd seamă de posibilitățile timpului și avînd în vedere rezultatele unor noi cercetări, credem că numărul total al forțelor inamice nu putea depăși 40 000-45 000 oameni.

În timp ce trupele pregăteau invazia, cele două solii trimise de Ion Vodă peste hotare au adus un singur răspuns îmbucurător: de la cazacii zaporojeni. Panii polonezi au refuzat să-i dea ajutor, așa că în ceasul marii încercări, Moldova a rămas aproape singură.

Domnul Moldovei a întîmpinat cu bucurie și cu mare alai pe aliații săi, cazacii zaporojeni. Cronicarul N. Costin redă astfel acest episod: „După ce sosiră cazacii [...] poruncit-au Ion Vodă de au dat cu tunurile de bucurie și din sănețe. După ce s-au rîdicat masa, au poruncit de au adus cîteva tipsii de argint, pline de galbeni de aur, și le-au pus denaintea cazacilor, poftindu-i să-i primească". La ospitalitatea oferită de voievodul moldovean, căpetenia cazacilor, hatmanul Sviercevski a răspuns: „Nu leafa ta, Ioane, este aceea ce ne îndeamnă să venim la tine[...], ci mai vîrtos venirăm[...] ca să ne luptăm pentru tine contra acestui urît și neîmpăcat inamic al creștinilor". Plin de bucurie și încrezător în loialitatea și calitățile de luptători ale cazacilor, voievodul Moldovei le-a arătat prețuirea sa în cuvîntul de încheiere a ospățului organizat în cinstea acestora: „Nu sînteți decît o mie două sute, dar fiecare sută face cît o mie!".

Zi și noapte fără răgaz

După terminarea ospățului, domnul a hotărît ridicarea taberei și a început să-și deplaseze forțele spre sud, pentru a le apropia de frontiera munteană, unde se ivise pericolul. „Iar, după ce luo Ion Vodă veste de Pătru Vodă și de Alexandru Vodă, domnul muntenesc, den niște moldoveni ce au fost în chip de strajă — menționează cronicarul Nicolae Costin — îndată au pornit pre Sfircovschii [Sviercevski] cu o seamă de cazaci, dîndu-i și 5 000 de moldoveni, știutori locurilor pre unde vor merge. Și singur Ion Vodă cu ceialaltă oaste, în urma lui Sfircovschii au purces".

Documentul nu precizează data cînd Ion Vodă a părăsit poziția de la Iași. Dacă ținem seama, însă, de distanța de parcurs (circa 200 km) și de momentul cînd forțele adverse s-au angajat în bătălie, rămîne să acceptăm că plecarea s-a produs în una din zilele de la începutul lunii aprilie. În vederea luptei, după cum vom vedea, voievodul a părăsit tradiționala strategie de apărare specifică moldovenilor, înlocuind-o cu o strategie ofensivă. Aceasta avea avantajul că înlătura posibilitățile inamicului de a pătrunde pe teritoriul țării, evitînd, în același timp, întregul

cortegiu de distrugeri cauzat de invazie.

Forţele inamice ajunseseră, în după-amiaza zilei de 13 aprilie, pe rîul Rîmna, în zona satului Jilişte, unde şi-au organizat tabăra. Locul ei a fost foarte bine ales, ţinînd seama de condiţiile naturale ale terenului şi de nevoile de trai ale oamenilor şi cailor, cît şi de faptul că era situat pe axul principal de deplasare a forţelor respective. Nu există mărturii scrise despre modul cum s-a organizat inamicul. Dar, plecînd de la două elemente certe — terenul şi numărul oastei duşmane — ca şi de la cunoaşterea organizării unor astfel de tabere în perioada respectivă, putem încerca, cel puţin în linii mari, să facem o reconstituire a ceea ce trebuie să fi fost dispunerea trupelor turco-muntene la Jilişte, mai exact, între localităţile Slobozia-Ciorăşti şi Jilişte. Dacă insistăm asupra acestei probleme, o facem nu numai din dorinţa de a restabili un adevăr, dar, mai ales, pentru motivul că acest element va avea un rol deosebit în privinţa dispozitivului de atac pe care-l va hotărî Ion Vodă pentru forţele sale.

Conform concepţiei timpului, o tabără militară putea avea formă dreptunghiulară sau pătrată (în mod obişnuit) şi rotundă (uneori). În cadrul unei astfel de tabere, forţele se dispuneau, în mod obişnuit, astfel: pedestrimea pe laturile exterioare şi înapoia obstacolului format din şanţuri — cînd timpul permitea săparea lor — şi căruţe legate între ele; cavaleria şi artileria erau plasate în interior, iar în centru se aşezau corturile căpeteniilor mai importante, între care şi cel al comandantului suprem. Obstacolul care înconjura tabăra, şi care-i trasa, astfel, şi forma, avea rolul unei fortificaţii de campanie. O astfel de organizare era în funcţie atît de timpul avut la dispoziţie, cît şi de situaţia inamicului în ansamblu.

În legătură cu locul la care ne referim, Haşdeu a optat pentru forma unui dreptunghi aşezat cu laturile mari perpendiculare pe rîul Rîmna, în vreme ce generalul Rosetti a presupus că tabăra ar fi avut o formă pătrată. După părerea noastră, în cazul respectiv, caracteristicile terenului ca şi cantitatea de forţe şi mijloace de care dispunea inamicul, impuneau o folosire a întregii suprafeţe disponibile dintre rîul Rîmna şi Valea Mare; e de presupus, deci, că aşezarea oştilor s-a făcut sub forma unui dreptunghi, cu laturile mari aşezate pe cele două cursuri de apă. Iar în afirmaţia pe care o face cronica lui Ureche — „caii le era slobozi la păjune în nădejdea strejii" — nu trebuie să vedem numaidecît un factor de nepricepere şi neorînduială a adversarului, ci, în primul rînd, faptul că, fiind relativ mic, spaţiul respectiv nu putea adăposti şi caii cavaleriei, aceştia fiind lăsaţi la păscut în afara ei. O altă explicaţie mai trebuie găsită în aceea că, pentru numărul mare de cai pe care trebuie să-i fi avut forţele inamice, problema apei şi hranei (iarba) constituia o condiţie principală de care depindea acţiunea întregii armate. În acest sens trebuie să înţelegem precizarea pe care o face cronicarul Ureche.

În cazul Jilištei, duşmanii nu s-au organizat în ideea unei eventuale ciocniri cu moldovenii, de care se considerau la mare distanţă, ci pentru a oferi un răgaz trupelor, înaintea pătrunderii pe teritoriul Moldovei. „Osteniţi de drum — relatează cronicarul polon Gorecki — că veniseră zi şi noapte fără repaus, şi neaducîndu-şi aminte de apropierea lui Ion, lăsară caii liberi la iarbă verde, pe cîmpia ce se întinde din sus de rîu...". Deci, este vorba de un simplu popas, făcut nu pentru o concentrare de forţe, ci pentru odihna şi refacerea potenţialului trupelor, căci concentrarea principalelor forţe fusese realizată în zona Săpăţeni, în interiorul Munteniei, cu multe zile înainte.

O manevră pentru încercuire

Pentru siguranţa taberei duşmane — arată cronica — fuseseră destinaţi „400 de oameni, straja lui Pătru Vodă", dispusă la sud de rîul Milcov, în apropierea satului Risipiţi, la o distanţă de circa 5 km. Numeroase mărturii ne informează că siguranţa era formată numai din ostaşii munteni. Pe bună dreptate se naşte întrebarea: cum a fost posibil ca trupele otomane, care erau destul de numeroase, să-şi fi lăsat propria lor siguranţă numai în „grija" forţelor aliate?! Este probabil că otomanii nu cunoşteau puterea armatei pe care o organizase Ion Vodă şi apreciau, în mod greşit, că aceasta se găsea departe şi în nici un caz nu va ataca forţele coalizate în afara teritoriului propriei ţări. Aşa se explică şi faptul că invadatorii nu au întreprins nici un fel de cercetare în direcţiile posibile de afluire a moldovenilor şi, liniştiţi, socotindu-se în afara oricărui pericol, „se puseră cu toţii la odihnă", în tabăra de pe Rîmna.

Toate aceste greşeli au fost cunoscute la timp de către voievodul moldovean, care le-a aflat „den nişte moldoveni ce au fost în chip de strajă", aşa că, în organizarea atacului asupra taberei duşmane, le-a putut exploata cu toată dibăcia şi iscusinţa. Întîi a ordonat lui Dumbravă, vornicul Ţării de Jos, să atace imediat, cu un detaşament de avangardă, straja duşmană şi s-o captureze. Pentru rapiditatea mişcării, forţele componente ale avangărzii au fost formate din cavalerie: cazacii zaporojeni conduşi de hatmanul Sviercevski, cărora li s-au alăturat circa 6 000 călăreţi moldoveni, între care unii „ştiutori locurilor pre unde vor merge", iar alţii „cunoscători de limba turcească". În urma avangărzii, venea restul oastei moldovene sub comanda lui Ion Vodă.

Trupele avangărzii se deplasau cu mult spirit de prevedere, acoperite de elemente de siguranţă şi de cercetare, preocupate permanent ca mişcarea lor să nu fie descoperită de inamic.

Măsurile luate de voievodul Moldovei şi împrejurările în care urma să se declanşeze atacul au favorizat îndrăzneala, dar şi bine pregătita acţiune condusă de Ion Vodă. La căderea serii, cînd vizibilitatea era redusă, ostaşii din avangardă „dede pre strajea de oştenii munteni — 400 era — şi înconjurîndu-i fără de veste, pre toţi i-au prinsu". Succesul a fost deosebit. Tabăra nu avea cunoştinţă de ceea ce se petrecuse la Milcov, în timp ce căpeteniile oastei moldoveneşti primiseră preţioase informaţii referitoare la numărul forţelor principale duşmane, dispunerea

lor, starea de spirit etc. Profitînd de întuneric, trupa de cercetare moldo-cazacă, care dispunea şi de „cunoscători de limbă turcească", s-a apropiat de tabăra inamică pentru a verifica informaţiile primite de la strajele muntene şi pentru a culege noi date. Ceea ce i-a surprins, desigur, pe cercetaşii moldoveni a fost mulţimea cailor care păşteau în afara taberei. Toate informaţiile au fost comunicate lui Ion Vodă, care ajunsese cu celelalte forţe, în apropiere, cu rugămintea „să sîrguiască, că-i biruinţa lui, că-i vreme ca aceia pînă a nu prinde vrăjmaşul de veste...". Ca atare, în cursul nopţii Ion Vodă cu restul forţelor sale de cavalerie, a făcut joncţiunea cu trupele vornicului Dumbravă, în timp ce pedestrimea şi artileria moldovenească îşi continua marşul, urmînd a se concentra undeva în apropiere ca rezervă. Acţiunea decisivă se contura!

Se naşte totuşi o nedumerire: cum a fost posibil ca din cei 400 oameni ai străjii, nici măcar unul — profitînd de întuneric şi de faptul că le erau cunoscute locurile — să nu poată ieşi din această „încercuire" pentru a ajunge în tabără şi să anunţe căpeteniile de cele petrecute? Ţinînd seamă de faptul că straja munteană era formată din ostaşi ţărani, care purtau în ei o mare ură faţă de turci, credem că ei aşteptau un moment prielnic pentru a fraterniza cu moldovenii şi, văzîndu-se încercuiţi de cei al căror grai le era comun, nu au întreprins nimic pentru a alarma tabăra; mai mult, chiar se pare că ei au trecut de partea lui Ion Vodă. Faptul e plauzibil, căci, de altfel, în timpul şi după bătălia care a urmat, mulţi munteni din partea locului şi din alte regiuni ale Munteniei s-au înrolat în oastea lui Ion Vodă.

În situaţia creată, cu un net avantaj pentru moldoveni, se impunea ca voievodul să ia o grabnică hotărîre. A aştepta sosirea pedestrimii şi artileriei, pentru a angaja bătălia cu totalitatea forţelor, ar fi însemnat să renunţe la marele cîştig pe care i-l crease acţionarea prin surprindere, iar timpul pe care-l avea la dispoziţie era prea scurt ca să-i mai permită complicate regrupări de forţe. Căderea nopţii îngreuna şi ea manevrele ce se impuneau. Ţinînd seamă de organizarea şi forma taberei inamice, Ion Vodă a stabilit ca atacul principal să-l execute frontal, pentru a angaja partea cea mai mare a dispozitivului advers. Această concepţie era justificată şi de faptul că tocmai pe acea direcţie erau axate forţele vornicului Dumbravă, care constituiseră avangarda. Cavaleriei venită cu Ion Vodă nu-i rămînea altceva de făcut, decît să formeze două grupări, dispuse lateral faţă de avangardă şi să atace flancurile (laturile mici ale taberei) şi spatele grupării trupelor inamicului. O astfel de manevră ducea la încercuirea adversarului şi obţinerea celui mai bun şi decisiv rezultat.

Cînd duşmanul „dormiia fără grije..."

Dacă în privinţa manevrei iniţiată de voievod, care a dus la încercuirea forţelor inamice din tabăra de la Jilişte, există la istorici o părere unanimă, nu tot aşa stau lucrurile cu privire la modul de grupare al forţelor moldoveneşti şi la direcţiile lor de acţiune. Cronica lui Nicolae Costin arată în această privinţă: „Grăbit-au şi Ion Vodă cu oastea ce era cu dînsul şi, după ce s-au împreunat cu toţii la un loc, s-au împărţit în trei polcuri şi de trei părţi au lovit pre oastea lui Pătru Vodă...". Alte două izvoare redau faptul la fel. Din aceste izvoare rezultă foarte clar că dispozitivul de atac al forţelor comandate de Ion Vodă era constituit din trei grupări, care au lovit inamicul pe trei direcţii. Cronicarul polon Gorecki afirmă, însă, că hatmanul Sviercevski ar fi devansat atacul celorlalte forţe. S-ar putea să fi fost aşa, dar această mărturie nu modifică cu nimic afirmaţia de mai înainte despre gruparea forţelor în cadrul dispozitivului, ci, cel mult, numai succesiunea în timp a loviturilor date de oastea moldovenească. În afara acestor păreri, s-a mai afirmat una, într-o lucrare apărută în anul 1959, şi anume că dispozitivul lui Ion Vodă „avea centrul mai slab şi aripile mai puternice". Acceptînd această părere, ar însemna să credem că, după reunirea trupelor vornicului Dumbravă cu cele ale lui Ion Vodă, voievodul ar fi procedat la o regrupare a forţelor, pentru a constitui cele două „aripi mai puternice", ceea ce ar fi dus la un amestec de forţe şi, deci, neapărat la necesitatea unei noi reorganizări a trupelor şi a conducerii acţiunii. Avînd în vedere că toate acestea trebuiau executate pe întuneric şi destul de aproape de inamic, ţinînd seama că această manevră însemna mişcarea unei mase mari de oameni şi mai ales de cai, nu credem că asemenea acţiuni ar fi rămas nesesizate de inamic, chiar la depărtarea la care se găsea acesta şi chiar dacă siguranţa lui fusese neutralizată. Într-un asemenea caz, acţiunea iniţiată de Ion Vodă era menită eşecului. Dar chiar şi forma dreptunghiulară a taberei duşmane, cu latura mare pe direcţia de unde urma să se execute atacul moldovenilor, ca şi configuraţia terenului nu permiteau desfăşurarea unor forţe mai mari pe flancuri, pe laturile mici ale dreptunghiului, unde nu se putea acţiona decît cu forţe reduse. Pentru toate acestea, ţinînd seama şi de manevra executată de Ion Vodă, care a dus la încercuirea taberei duşmane, credem că voievodul şi-a propus să atace cu forţele principale frontal, în timp ce unele grupări mai reduse, acţionînd în spaţiul îngust dintre spatele taberei şi cursul Rîmnei, urmau a-i prelungi acţiunea de flanc şi a definitiva astfel încercuirea.

Momentul începerii atacului a fost ales înainte de ivirea zorilor, cînd inamicul „dormiia fără grije".

Surprinderea a fost totală. În cîteva ore, ostaşii duşmani, luaţi fără veste şi treziţi din somn de vacarmul luptei, negăsindu-şi caii şi nereuşind a-şi lua armele, au fost în cea mai mare parte trecuţi prin ascuţişul săbiilor sau străpunşi de lănci şi săgeţi. „Aşa — arată cronica lui Ureche — împresurîndu-i fără veste şi multă moarte făcînd într-înşii, birui Ion Vodă".

Profundul umanism al președintelui Ceaușescu

GIANCARLO ELIA VALORI

O conversație de cîteva ore cu autorul uneia din recentele lucrări* apărute în Italia, consacrată tovarășului Nicolae Ceaușescu, ne-a familiarizat cu modul de a gîndi al unuia dintre cercetătorii remarcabili din tînăra generație a acestei țări. Dr. Giancarlo Elia Valori este secretar general al Institutului de relații internaționale din Roma care elaborează în cadrul simpozioanelor și colocviilor organizate sub egida sa sinteze, în special în domeniul politicii economice internaționale, menite să ofere o bază științifică în căutarea soluțiilor pentru diferitele probleme care se pun în fața unora sau altora din regiunile lumii.

Dintre multele subiecte discutate cu Giancarlo Elia Valori am socotit de prim interes pentru cititorii revistei noastre consemnarea cîtorva sublinieri privind rațiunile pentru care Valori și-a dedicat ultima sa carte vieții și activității șefului statului român — Nicolae Ceaușescu.

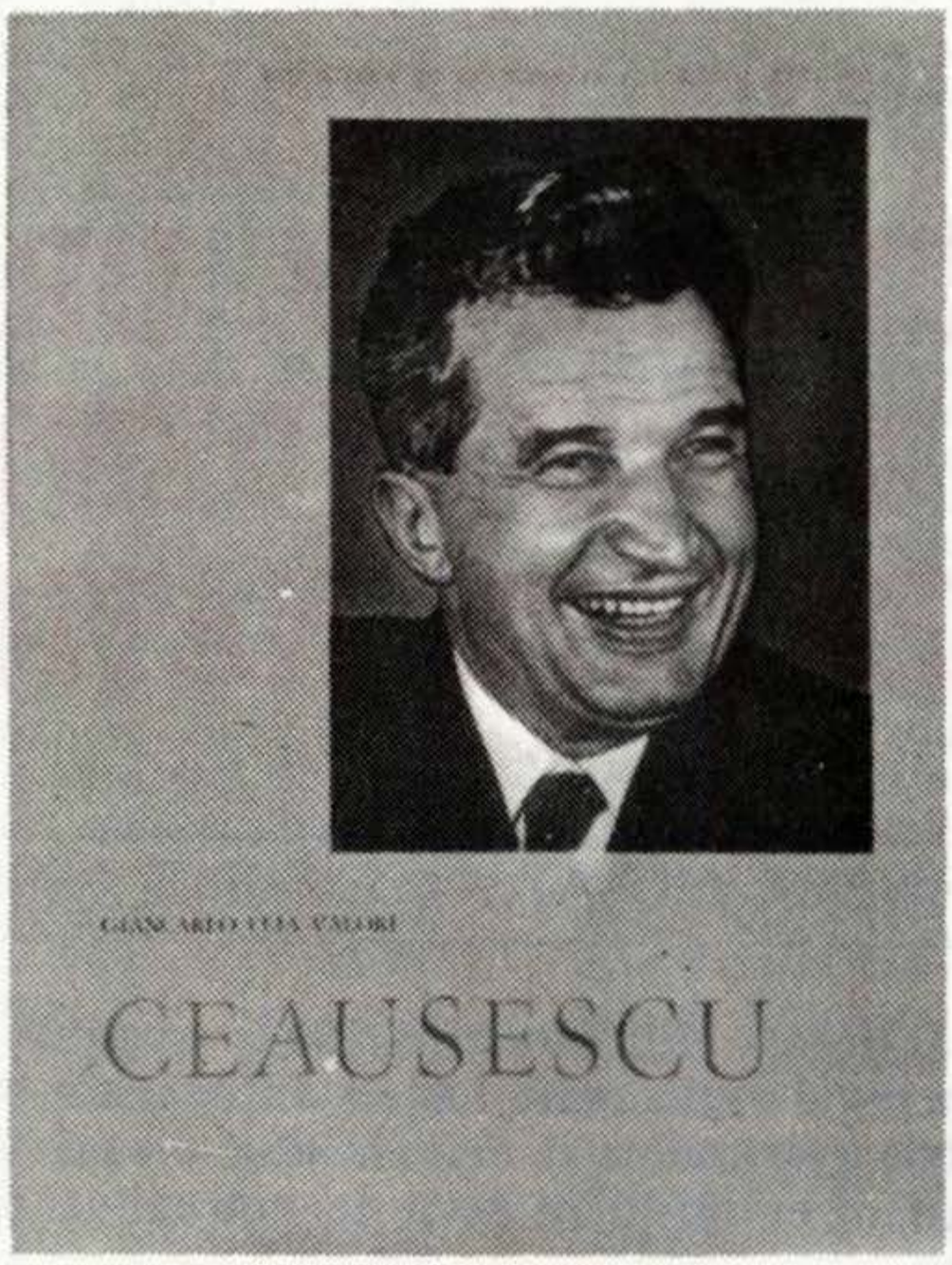

Istoria — și mai ales istoria contemporană — a făcut din fiecare dintre noi, un Homo socius *în mult mai mare măsură decît au fost părinții noștri, sau, pentru a lărgi sensul, decît au fost toate generațiile care ne-au precedat. Individul de astăzi nu mai poate fi în nici un fel asemănat cu individul Greciei secolului V sau IV înaintea erei noastre și nici măcar cu individul Italiei renașterii. Individul contemporan — și acest înțeles îl desprindem din lucrările președintelui Ceaușescu — a învățat că pentru a se cunoaște pe sine însuși și a se realiza pe sine însuși are nevoie de ceilalți.*

Marea inovație a gîndirii contemporane, atît de bine înțeleasă de Ceaușescu, constă în întoarcerea lipsită de orice semnificație religioasă la eul *socratic. Este limpede însă că, această întoarcere la* eu *nu poate face abstracție de existența celorlalți,* a tuturor celorlalți, *risipiți în cele mai diferite părți ale pămîntului. Conceptul îl putem întîlni în numeroase cuvîntări ale președintelui Ceaușescu rostite cu prilejul vizitelor făcute anul trecut și anul acesta în America Latină. E un concept umanist, care ajută omul să iasă din izolare, din propriul egoism, contribuind în mod hotărîtor la abolirea acelui vechi și din păcate amar principiu, potrivit căruia ar fi fatal ca omul să fie lup pentru om. Iar depășirea barierelor egoiste dintre individ și individ, poate fi extinsă la națiuni, la relațiile lor reciproce.*

Istoria zilelor noastre ne arată că diplomația internațională poate să se laude astăzi cu o serie de realizări în urmărirea obiectivului său fundamental — păstrarea și promovarea păcii. Totodată, că se înregistrează tot mai pregnant la scara întregului glob, necesitatea ca țările de mai veche civilizație industrială să acorde, în sfîrșit, atenția cuvenită celor în curs de dezvoltare și a celor subdezvoltate.

E o idee predominantă în toate cuvîntările președintelui Ceaușescu. Ceea ce se cere mai pretutindeni — și Ceaușescu a amintit acest lucru de curînd — este recunoașterea drepturilor țărilor mici și mijlocii, drepturi care sînt proprii caracterului lor de națiuni. Nu mai este admisibilă astăzi perpetuarea împărțirii lumii în zone de progres și zone de înapoiere, ceea ce a dus istoricește la concentrarea bogățiilor la un singur pol în defavoarea covîrșitoarei majorități a umanității. Recunoașterea locului și rolului țărilor mici și mijlocii, a demnității lor naționale, nu e lipsită așadar de o semnificație economică, nu mai puțin importantă decît cea etică. Acestea sînt, după părerea mea, cîteva din conceptele filozofice pe care le regăsim în gîndirea și acțiunile președintelui dumneavoastră.

Preocupîndu-se de soarta omului de astăzi, Ceaușescu afirmă pe drept cuvînt că viața, personalitatea, aspirațiile acestuia, într-un cuvînt istoria sa, se realizează numai în contextul vieții, personalității și aspirațiilor — deci a istoriei — celorlalți. Împlinirea cea mai profundă o capătă omul contemporan din răspunsul pozitiv la nevoia sa de dreptate socială. Ceea ce înseamnă, așa cum arată președintele Ceaușescu, recunoașterea pentru toți a dreptului la viață, la eliberarea de nevoi, la împlinirea acelei demnități care este proprie persoanei umane.

---

* Giancarlo Elia Valori: *Ceaușescu*, Bulzoni Editore, 1974.

23 AUGUST
30 ANI

Politica de alianţe a P.C.R. în pregătirea şi realizarea insurecţiei naţionale antifasciste

LA UNIRE SUB GLORIOSUL DRAPEL AL INDEPENDENŢEI ŞI LIBERTĂŢII NAŢIONALE

Dr. MIRCEA MUŞAT, Dr. VASILE ARIMIA

Prin România liberă **ilegală din ianuarie 1943, cuvîntul înflăcărat al partidului comunist, care chema la acţiune unită toate forţele antifasciste răsuna din nou: „Sunăm chemarea la unire sub cutele gloriosului şi neînvinsului drapel al independenţei şi libertăţii naţionale şi nu cunoaştem ca duşmani decît pe cotropitori şi pe trădătorii de neam ce le servesc drept unelte".**

„...toată suflarea românească..."

Luînd în considerare faptul că mişcarea de rezistenţă antifascistă, antihitleristă cuprinsese toate straturile societăţii, dînd dovadă de perspicacitate şi realism politic, P.C.R. a insistat pentru atingerea obiectivului stabilit: făurirea Frontului Naţional Antifascist.

Care a fost atitudinea şi activitatea conducătorilor partidelor şi grupărilor chemate la acţiune comună?

Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică, MADOSZ, Partidul Socialist Ţărănesc, au răspuns chemării şi sub conducerea P.C.R. au realizat în vara anului 1943 Frontul Patriotic Antihitlerist. Temporar a participat la acest organism şi Partidul Social Democrat. Era un prim succes al partidului comunist realizat pe linia închegării alianţei politice naţionale antihitleriste. P.C.R. a continuat să desfăşoare intense eforturi pentru realizarea Frontului Unic Muncitoresc, ceea ce presupunea o strînsă alianţă de luptă cu P.S.D. cu care comuniştii duceau discuţii încă de multă vreme. În focul luptei antifasciste, comuniştii şi social-democraţii acţionau deseori în strînsă unitate. Era însă necesară realizarea unei unităţi de luptă a celor două partide în ansamblul lor.

În acelaşi timp, călăuzit de ideea atragerii tuturor forţelor politice care îşi puteau aduce o anumită contribuţie la lupta generală pentru eliberarea României de sub jugul fascist, partidul comunist a acordat o atenţie deosebită intensificării legăturilor sale cu toate partidele şi formaţiunile politice burgheze, continuînd eforturile pentru atragerea lor la ac-

țiunea comună, ducînd noi tratative, criticînd atitudinea de pasivitate a unora dintre factorii politici burghezi.

Manifestul semnat de Comitetul Uniunii Patriotice, în octombrie 1943, spunea: „...Este ceasul suprem cînd mai putem rupe cîrdășia cu călăii Europei, cînd trebuie să sfîrșim cu războiul în folosul lui Hitler, cînd trebuie să cucerim pacea și libertatea. Pentru aceasta, Uniunea Patriotică care duce fără preget lupta împotriva cotropitorilor nemți, cheamă toată suflarea românească la unire, trecînd peste orice deosebire socială sau de partid. Țărăniști, liberali, socialiști, comuniști și neînregimentați în partide, civili și militari, uniți-vă în marele front național antihitlerist sub conducerea Comitetului național de eliberare compus din reprezentanții organizațiilor politice și patriotice care trebuie să pornească la lupta decisivă".

Sintetizînd preocupările pe linia atragerii tuturor forțelor la lupta comună, P.C.R. arăta într-un manifest lansat la 7 noiembrie 1943: „Încă din primele zile ale criminalului război, partidul comunist a indicat singurul drum al salvării de la catastrofa națională. Acest drum este: unirea tuturor partidelor, organizațiilor și patrioților în Frontul Unic Patriotic Antihitlerist al poporului". Partidul comunist făcea apel la „toți patrioții din partidele democratice să ceară șefilor lor schimbarea atitudinii lor, ieșirea lor imediată din pasivitate și aderarea la Comitetul național pentru eliberarea țării".

Anticomunismul, orientarea prooccidentală și mai ales poziția lor de clasă, conservatorismul ce-i stăpînea îi situaseră însă pe cei doi șefi ai principalelor partide burgheze, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, pe o poziție lipsită de combativitate față de dictatura militaro-fascistă. Această poziție au manifestat-o îndeosebi prin memorii, scrisori și proteste adresate lui Antonescu, prin menținerea unor legături cu cercuri diplomatice anglo-americane etc. Dar s-au declarat potrivnici ridicării maselor la luptă*, organizării de sabotaje industriale, inițierii unor acțiuni care să lovească în mașina de război hitleristă...

Principala preocupare a liderilor acestor partide era de a se păstra ca o rezervă politică, pentru momentul cînd condițiile ar fi devenit favorabile smulgerii României din axă, revenirii ei la situația dinaintea dictaturii regale și la alianțele tradiționale. Aceasta era situația la 11 februarie 1943, cînd doctorul Lupu, fiind întrebat de un reprezentant al Legației elvețiene asupra celor ce au de gînd să facă liderii partidelor politice burgheze, a declarat: „Pentru moment numai memorii, pentru că altfel de manifestări ne-ar duce în lagăr și cauza noastră nu ar înainta cu nimic; nici acum nu înaintează, dar rămîne cel puțin locului: cu noi în lagăre ar dispărea definitiv".

Semnificativ pentru preocupările și interesele liderilor P.N.Ț. și P.N.L. este și un document, din 26 martie 1943, din care aflăm părerile lui Ghiță Pop, secretarul general al P.N.Ț., privind relațiile existente în acel moment între grupările național-țărăniste și liberale ca și faptul că influența lor în rîndul maselor populare era în continuă scădere: „Ideea adîncirii acestor relații a pornit din rîndurile partidului liberal, pentru motive lesne de înțeles pentru orice cunoscător al situației politice. Sînt împotriva acestei idei și ca mine gîndesc foarte mulți, deoarece:

a) socotesc Partidul Național-Liberal ca un partid vetust, care fiind complet anchilozat, nu mai reprezintă nici o idee și oamenii de la conducerea lui nu sînt strînși acolo decît în măsura unor interese materiale care-i leagă unii de alții;

b) [...] aportul Partidului Național-Liberal la lupte, din ultimii ani, se reduce numai la iscălirea celor 2-3 memorii, iscăliri făcute de Dinu Brătianu, poate de multe ori împotriva sentimentelor acelora din partid care-și vedeau băncile și interesele periclitate;

c) ar însemna ca la victoria finală, cînd democrația își va putea spune din nou cuvîntul, noi să avem obligații prea mari față de liberali pe care i-am suportat, ar fi «veselii moștenitori»;

d) o luptă paralelă înțelegem, nu ne angajează și nu ne ia noi obligații față de ei. Vor să intre în arenă, vor să activeze mai mult, sîntem gata să-i ajutăm și să-i secondăm chiar, nu însă să facem o osmoză între cele două activități și în special între cele două partide.

Noi reprezentăm singuri un viitor, în timp ce ei nu reprezintă decît un trecut".

Iată, așadar, cîte rețineri, cîte meandre cunoștea atitudinea conducătorilor celor două partide burgheze. Discutau aprins despre „merite" și „moșteniri", dar nu inițiau nimic eficient pentru grăbirea scoaterii țării din greaua situație în care se afla.

La sfîrșitul lunii iunie și începutul lui iulie 1943, liderii țărăniști și liberali preconizau un nou demers către Antonescu, atît printr-o delegație formată din reprezentanți ai organizațiilor profesionale, cît și printr-un memoriu. Discuțiile duse în sînul fiecărei grupări ca și între acestea, n-au ajuns însă la o concluzie concretă. De altfel, la discuțiile din 15 iulie 1943 la care au participat un număr însemnat de fruntași liberali Dinu Brătianu a subliniat că, „potrivit înțelegerii cu Maniu, ceea ce urmăresc cele două grupuri este să se înregistreze un mare protest împotriva politicii externe și interne, continuată de regimul actual, spre a servi ca document pentru ziua de mîine".

După noi tatonări și discuții, s-a fixat o întîlnire între liberalul dr. Angelescu și național-țărănistul Mihai Popovici. „Dr. Angelescu este nemulțumit de lipsa de dinamism nu numai a grupării din care face parte, dar chiar a tuturor «democraților». Din această cauză, în calitatea sa de «îndrumător principal al grupării» a dorit să ia contact cu Popovici, pe care-l socotește că are o calitate similară la național-țărăniști, pentru ca ambii să întreprindă o acțiune de «trezire» a ambelor organizații.

Această trezire trebuie să se efectueze în primul rînd exclusiv pe calea propagandistică, cele două grupări fiind obligate a-și revizui în grabă principiile și a le pune de acord cu

---

* Vezi articolul **Cu ochii spre viitor dar cu gîndul la trecut**, din **Magazin istoric**, nr. 5/1974.

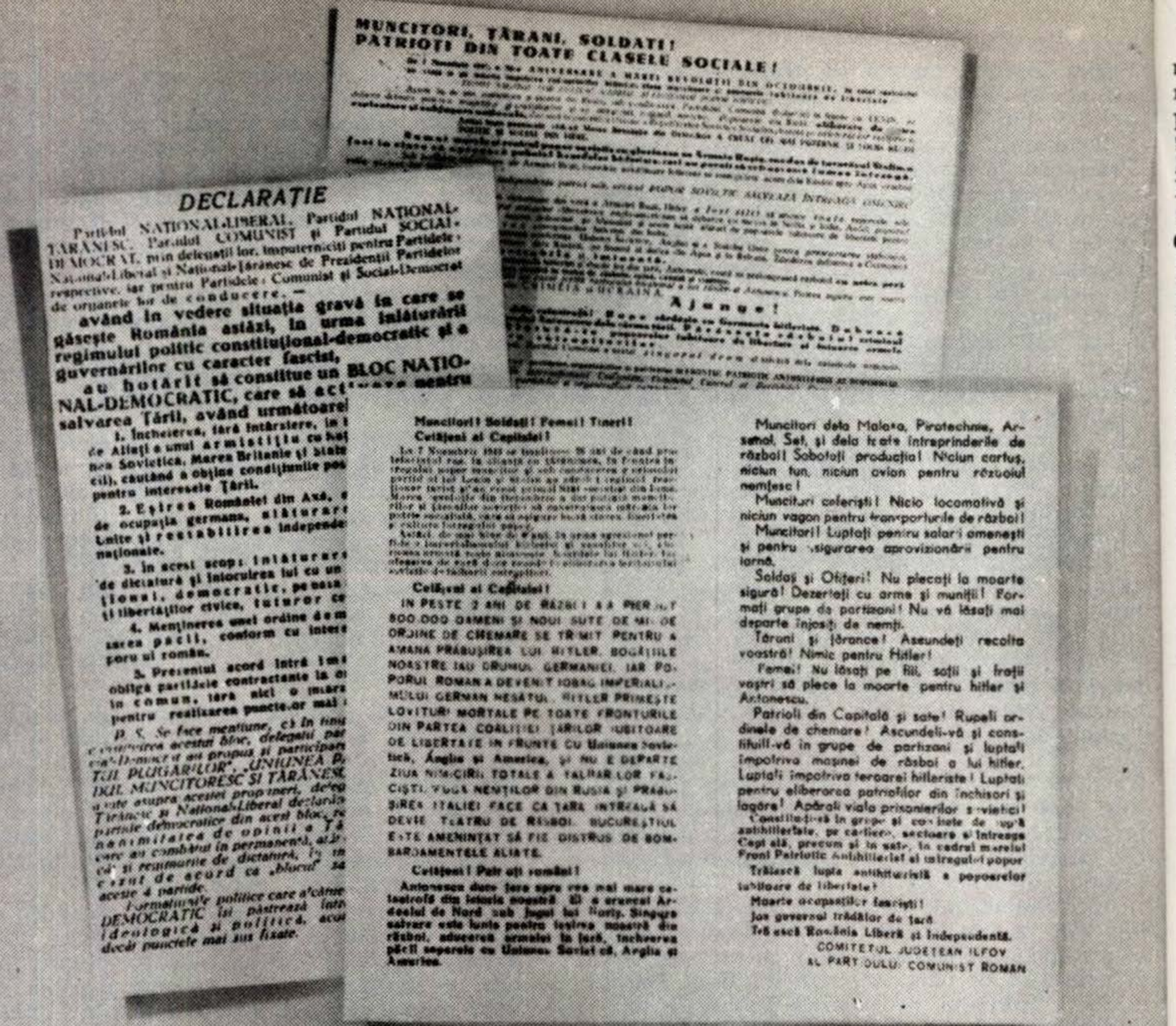

MUNCITORI, ȚĂRANI, SOLDAȚI!
PATRIOȚI DIN TOATE CLASELE SOCIALE!

DECLARAȚIE

Partidul NAȚIONAL-LIBERAL, Partidul NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC, Partidul COMUNIST și Partidul SOCIAL-DEMOCRAT, prin delegații lor, împuterniciți pentru Partidele Național-Liberal și Național-Țărănesc de Președinții Partidelor respective, iar pentru Partidele Comunist și Social-Democrat de organele lor de conducere, —

având în vedere situația gravă în care se găsește România astăzi, în urma înlăturării regimului politic constituțional-democratic și a guvernărilor cu caracter fascist,

au hotărît să constitue un BLOC NAȚIONAL-DEMOCRATIC, care să acționeze pentru salvarea Țării, având următoarele

1. Încheierea, fără întîrziere, în
de Aliați a unui armistițiu cu
nea Sovietică, Marea Britanie și
cii), căutând a obține condițiunile
pentru interesele Țării.

2. Ieșirea României din Axă,
de ocupația germană, alăturarea
Unite și restabilirea independe
naționale.

3. În acest scop: înlăturarea
de dictatură și înlocuirea lui cu un
țional, democratic, pe baza
și libertăților civice, tuturor ce

4. Menținerea unei ordini de
zarea păcii, conform cu intere
poru ui român.

5. Prezentul acord intră în
obligă partidele contractante la o
în comun, fără nici o întîrz
pentru realizarea punctelor mai

P. S. Se face mențiune, că în
semnarea acestui bloc, delegații par
au hotărît ca propus și participare
Țărănesc și Național-Liberal declarîn
partide democratice din acest bloc, re
unanimitatea de opinii a Ță
care au combătut în permanență, atît
cît și restaurarea de dictatură, în ac
cord de acord ca „blocul" să
acestor 4 partide.

Formațiunile politice care s'ar
DEMOCRATIC își păstrează înt
ideologică și politică, acor
decît punctele mai sus fixate.

Muncitori! Soldați! Femei! Tineri!
Cetățeni ai Capitalei!

La 7 Noembrie 1943 se împlinesc 26 ani de cînd prin
telectualul rus, în alianță cu țărănimea, în frunte în
tregului nostru muncitor și sub conducerea și
partid al lui Lenin și Stalin au zdrobit regimul
lor tarist și au pus primul Stat socialist din lume.
Marea speranță din hotărîrea a mai puternic munci
lor și țăranilor noștri să răsturnarea odioasă lor
pentru socialism, care să asigure bunăstarea tuturor
o cultură înaintată pentru

Astăzi, de mai bine de 4 ani, în urma agresiunii per
fide a imperialismului hitlerist și cavalerie
care aruncă toate atrocități, bandele lui Hitler, în
sînge de cură dure regimul de exploatare și
asupra de-a-ndoaselea

Cetățeni ai Capitalei!

IN PESTE 2 ANI DE RĂZBOI S'A PIERDUT
800.000 OAMENI ȘI NOUĂ SUTE DE MII DE
ORDINE DE CHEMARE SE TRIMIT PENTRU A
AMÂNA PRĂBUȘIREA LUI HITLER. BOGĂȚIILE
NOASTRE IAU DRUMUL GERMANIEI, IAR PO-
PORUL ROMÂN A DEVENIT ROBAG IMPERIALI-
MULUI GERMAN NESATUL. HITLER PRIMEȘTE
LOVITURI MORTALE PE TOATE FRONTURILE
DIN PARTEA COALIȚIEI ȚĂRILOR IUBITOARE
DE LIBERTATE IN FRUNTE CU Uniunea Sovietică,
Anglia și America, ȘI NU E DEPARTE
ZIUA NIMICIRII TOTALE A TALHARILOR FA-
CIȘTI. VOIA NEMȚILOR DIN RUSIA ȘI PRĂBU-
ȘIREA ITALIEI FACE CA ȚARA INTREAGĂ SĂ
DEVIE TEATRU DE RĂZBOI. BUCUREȘTIUL
ESTE AMENINȚAT SĂ FIE DISTRUS DE BOM-
BARDAMENTELE ALIATE.

Cetățeni! Patrioți români!

Antonescu duce țara spre cea mai mare ca-
tastrofă din istoria noastră. El a crucea Ar-
dealul de Nord sub jugul lui Horty. Singura
salvare este lupta pentru izgonirea noastră din
război, aducerea armatei în țară, încheierea
păcii, alăturarea cu Uniunea Sovietică, Anglia și
America.

Muncitori dela Malaxa, Pirotehnie, Ar-
senal, Set, și dela toate întreprinderile de
război! Sabotați producția! Niciun cartuș,
niciun tun, niciun avion pentru războiul
nemțesc!

Muncitori cărăuși! Nicio locomotivă și
niciun vagon pentru transporturile de război!

Muncitori! Luptați pentru salarii omenești
și pentru asigurarea aprovizionării pentru
iarnă.

Soldați și Ofițeri! Nu plecați la moarte
sigură! Dezertați cu arme și muniții! For-
mați grupe de partizani! Nu vă lăsați mai
departe înjosiți de nemți.

Țărani și țărance! Ascundeți recolta
voastră! Nimic pentru Hitler!

Femei! Nu lăsați pe fii, soții și frații
voștri să plece la moarte pentru hitler și
Antonescu.

Patrioți din Capitală și sate! Rupeți or-
dinele de chemare! Ascundeți-vă și consti-
tuiți-vă în grupe de partizani și luptați
împotriva mașinei de război a lui hitler.
Luptați împotriva terorei hitleriste! Luptați
pentru eliberarea patrioților din închisori și
lagăre! Apărați viața prizonierilor sovietici!

Constituiți-vă în grupe și comitete de luptă
antihitleriste, pe cartiere, sectoare și întreaga
Capitală, precum și în sate, în cadrul marelui
Front Patriotic Antihitlerist al întregului popor

Trăiască lupta antihitleristă a popoarelor
iubitoare de libertate!

Moarte ocupanților fasciști!

Jos guvernul trădător de țară!

Să trăiască România Liberă și Independentă.

COMITETUL JUDEȚEAN ILFOV
AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

necesitățile curente. «Așa cum hibernăm azi — a spus Dr. Angelescu — hrănindu-ne din gloria trecutului, am ieșit din conștiința populară. Nu se mai știe nimic de noi, iar într-o bună zi, dacă vom reveni la viață vom putea fi concurați [...] Trebuie să îndrăznim și noi cel puțin în ce privește programul și dacă nu de pe acum, cel puțin cu o clipă înaintea altora»".

M. Popovici a fost în întregime de acord cu această concepție și cei doi s-au înțeles să discute ulterior cum ar trebui revăzute programele grupărilor lor.

Opoziția țărănistă și liberală se gîndește la vacanță

După noi discuții avute în toamna anului 1943, Iuliu Maniu — Dinu Brătianu, cei doi oameni politici au convenit că în acele împrejurări — cînd ei apreciau că forța germană era încă puternică și ar putea să dezlănțuie reacțiuni violente care ar fi dus, după expresia lui Dinu Brătianu „la jertfe inutile" — orice mișcare sau demersuri de proporții mai mari, nu puteau fi făcute. În consecință, ei s-au hotărît să aștepte desfășurarea evenimentelor, cele două conduceri urmînd a ține un contact permanent. Practic aceasta echivala cu o... vacanță politică.

Într-o vreme cînd războiul făcea nenumărate victime, cînd lumea muncitoare se zbătea în sărăcie și mizerie, cînd militanți comuniști și mulți alți antifasciști înfruntau teroarea și represiunile, fruntașii liberali și țărăniști își îngăduiau un „răgaz".

Și aceasta în timp ce P.C.R. făcea eforturi mari pentru organizarea rezistenței naționale a poporului român, trecînd din toamna anului 1943 la organizarea unui aparat militar al partidului în măsură să desfășoare la momentul oportun lupta armată împotriva dictaturii militaro-fasciste, liderii partidelor politice burgheze considerau că este încă timp să se „aștepte desfășurarea evenimentelor".

Dar creșterea nemulțumirii poporului, perseverența și realismul cu care P.C.R. își realiza politica de alianțe în vederea atingerii marilor obiective ale eliberării, desfășurarea vertiginoasă a evenimentelor internaționale și adîncirea marasmului regimului antonescian, profilînd deznodămîntul falimentar al agresorilor

naziști, apropierea armatelor sovietice de teritoriul românesc i-au silit pe șefii celor două partide să constate că se află în fața unei noi situații și în consecință să-și scurteze „vacanța". Maniu încerca, la 14 martie, să-l convingă pe Brătianu că „opoziția [partidelor burgheze — **n.a.**] trebuie să se pronunțe imediat, **printr-un demers colectiv** [**subl. a.**] pentru a determina guvernul să țină seamă de noile date ale problemei războiului". Un alt fruntaș țărănist dr. Lupu exprima un punct de vedere mai lucid: „Ce vreți să cred [...] Nemții se retrag, rușii îi urmăresc pas cu pas [...] Nu mai e timp de așteptat: nu putem să începem cu deliberări prelungi, cu memorii și cu acel joc între noi și guvern". În concluzie dr. N. Lupu spunea că „toate acestea [memoriile — **n.a.**] nu sînt soluții".

Și totuși liderii P.N.Ț. și P.N.L. nu renunțau la ceea ce dr. Lupu numea „jocul" dintre ei și guvern.

Cu prilejul unei întruniri a Comitetului de direcție al grupării național-țărăniste desfășurate în locuința lui Ion Mihalache, Maniu a spus printre altele: „În ce privește acțiunea ce ar trebui întreprinsă în vederea salvgardării intereselor superioare ale țării «deși lucrurile se schimbă de la un ceas la altul, totuși guvernul Antonescu rămîne arbitrul situației [...] De aceea, trebuie recunoscut că numai guvernul e în măsură să ia decizii importante cu scopul de a desprinde România din război, înainte ca teritoriul nostru să fie transformat în teatru de luptă și nici o posibilitate de aranjament cu celălalt grup beligerant să nu mai existe. Opoziția [burgheză — **n. a.**] va seconda orice acțiune înțeleaptă a guvernului»"

În cîteva zile un nou demers către Antonescu era semnat de Maniu și Brătianu. Și de astă dată, scrisoarea atrăgea atenția și dădea sfaturi: „...Orice gest ați face de aici înainte pentru a ne solidariza într-o acțiune, care s-ar putea considera ca vrăjmașe în contra puterilor aliate, ar constitui o gravă greșeală. Pentru că în acest moment nimeni nu poate lua răspunderea situației ce ați creat, trebuie ca tot dv. să arătați germanilor că trebuie să retrageți restul trupelor noastre care mai operează în Rusia, că nu le mai puteți da concursul militar de pînă acum și că țara se găsește în situația de nebeligerantă. Pe de altă parte să comunicați aliaților anglo-ruso-americani, hotărîrea ce ați luat. Dacă nu puteți face aceste acte, nu mai rămîne decît să arătați M.S. Regelui că nu puteți conduce mai departe politica țării și că trebuie să avizeze la formarea unui nou guvern, care să poată îndrepta, cel puțin în parte, situația în care ne aflăm și care să nu expună țara la noi complicații". Revenind, la 6 aprilie 1944, asupra acelorași aspecte ale situației, C.I.C. Brătianu completa: „Trebuie să intrați în tratative de armistițiu, cerînd englezilor, rușilor și americanilor să înceteze a ne considera ca vrăjmași, dacă nu să cereți regelui să facă un guvern de generali care să caute să salveze ceea ce se mai poate".

Discuțiile asupra conținutului acestei scrisori au fost destul de lungi și încordate, existînd puncte de vedere deosebite nu numai între membrii conducerii P.N.Ț. ci și între aceștia și liberali. În cele din urmă, scrisoarea a fost acceptată de toți și prezentată lui Antonescu printr-un delegat special, la 21 martie. Anterior, la 18 martie, Iuliu Maniu împreună cu Ion Mihalache au expus verbal lui Antonescu părerile lor.

La începutul lunii aprilie 1944, în comitetele de direcție P.N.Ț. și P.N.L. au continuat să se desfășoare discuții, să se vorbească despre noi demersuri. Dar nu s-a luat nici o măsură concretă. Ca o încununare a preocupărilor național-țărăniste și liberale era prezentată solicitarea „convocării unui Consiliu de Coroană" (!). Și această cerere venea, însă, cum se spune, cu jumătate de gură. Brătianu credea și mărturisea intimilor săi că un astfel de consiliu „ar putea trezi anumite suspiciuni cît și o reacție, după cum nu este exclus ca să fim puși în fața unui fapt împlinit dacă se continuă tergiversarea".

În ultimul ceas...

În condițiile creșterii continue a ostilității maselor populare față de regimul antonescian, de hitleriști și de războiul acestora ca și ale agravării situației economice a țării, ale evoluției conflagrației — caracterizată prin strălucitele victorii repurtate de către coaliția antihitleristă și, în primul rînd, de U.R.S.S. — ale creșterii mișcării de rezistență în țările cotropite de naziști, s-a apropiat de apogeu criza regimului de dictatură militaro-fascistă. Această situație a produs o gravă derută în rîndul direcțiilor celor două partide burgheze care, așa cum s-a văzut, se găseau încă pe terenul căutărilor, preconizînd soluții ineficiente, departe de cerințele maselor, în vreme ce mulți membri de rînd ai acestor partide luaseră atitudine de partea forțelor care se pronunțaseră ferm și activ pentru doborîrea dictaturii.

Folosind contradicțiile existente în dispozitivul dictaturii militaro-fasciste, precum și poziția celorlalte forțe politice, acționînd consecvent pentru traducerea în viață a programului său de acțiune P.C.R. a inițiat noi măsuri menite să contribuie la strîngerea laolaltă a tuturor celor care, dintr-un motiv sau altul, erau potrivnici dictaturii antonesciene, Germaniei naziste și războiului antisovietic.

P.C.R. a înțeles de la început că o condiție esențială pentru realizarea unor largi alianțe politice bazate pe unitatea clasei muncitoare, o constituia întărirea coeziunii și unității rîndurilor sale. Conducerea partidului a desfășurat o intensă activitate pentru întărirea unității și capacității de luptă a partidului, dînd noi dimensiuni mișcării de rezistență antifascistă. La 4 aprilie 1944, în locul vechiului secretariat a fost constituită o conducere operativă formată din Constantin Pîrvulescu, Emil Bodnaraș și Iosif Rangheț. De asemenea în cadrul P.C.R. s-au intensificat legăturile pe linia informării și consultării reciproce a muncii colective cu activiștii și cadrele de bază aflate în lagăre și închisori, în special cu cei de la Tg. Jiu și Caransebeș.

La activitatea desfășurată de P.C.R. în această perioadă în Capitală și în celelalte zone ale țării

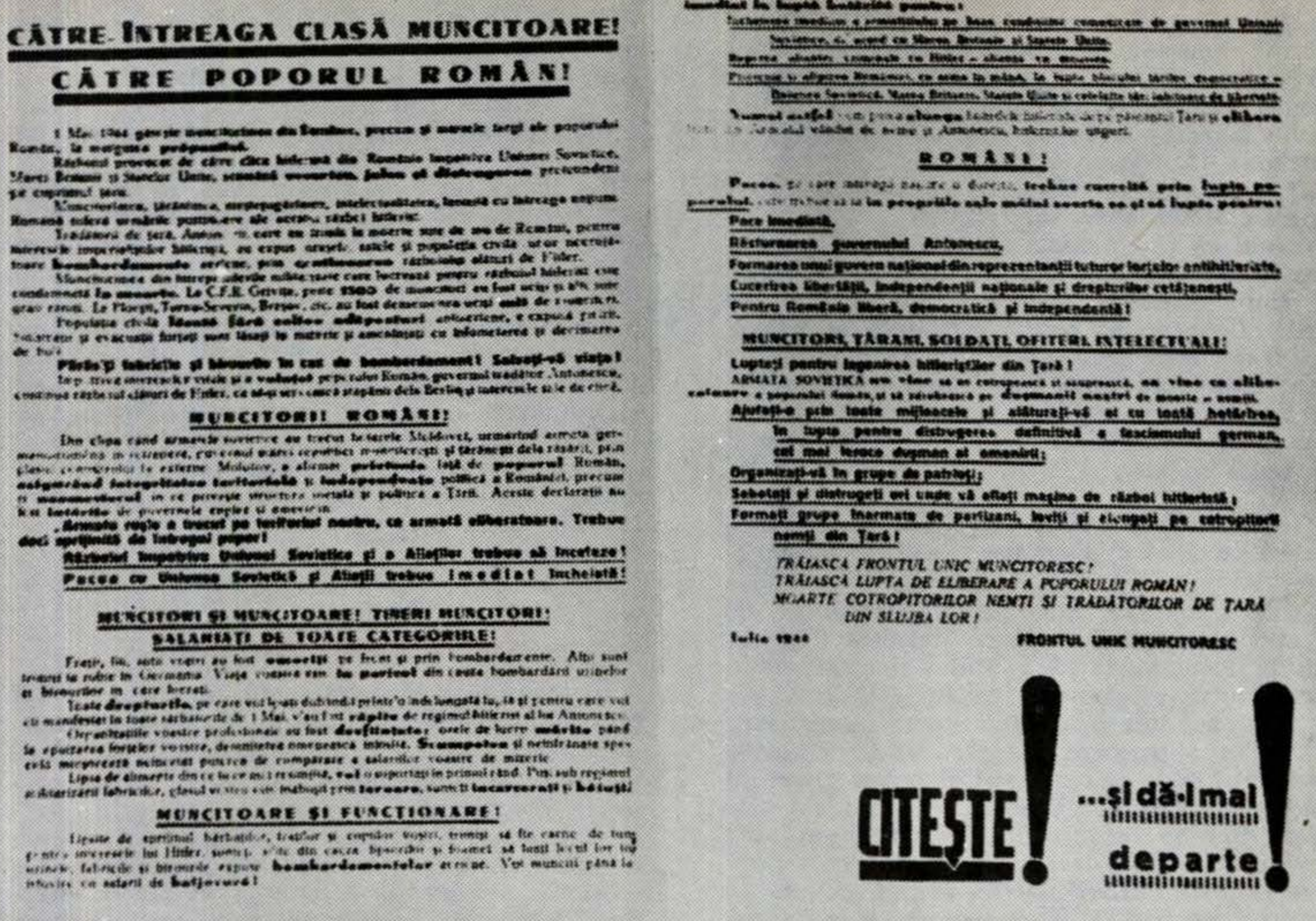

CĂTRE INTREAGA CLASĂ MUNCITOARE!

CĂTRE POPORUL ROMÂN!

1 Mai 1944 găsește muncitorimea din România, precum și marele număr al populației Românești, la marginea prăpastiei.

Războiul provocat de către clica hitleristă din România împotriva Uniunii Sovietice, Marei Britanii și Statelor Unite, sfâșiată sângeroase, jafuri și distrugerea precedentă pe cuprinsul țării.

Muncitorimea, țărănimea, intelectualitatea, laolaltă cu întreaga suflare Românească trăiește urmările pustiitoare ale acestui război hitlerist.

Trădătorul de țară, Antonescu, care a ajuns la putere sub ale sale de România, pentru interesele imperialiștilor hitleriști, a expus orașele, satele și populația civilă atât acțiunilor bombardamentele aeriene, prin care antihitlerismul alături de Hitler.

Muncitorimea din întreprinderile militare care lucrează pentru războiul hitlerist este condamnată la moarte. La C.F.R. Grivița, peste 2500 de muncitori au fost uciși și răniți, sute grav răniți. La Ploiești, Turnu-Severin, Brașov, etc. au fost demascate acțiuni ale muncitorimii. Populația civilă lăsată fără adăpost antiaeriene, e expusă pieirii. Salariații și evacuații forțați sunt lăsați în mizerie și amenințați cu înfometarea și dezmembrarea de familii.

Pâinea, țițeiul și bisericile în cuc de bombardamente! Salvați-vă viața!

Iată roadele trădării și vânzării de către Antonescu, conducătorul țării, a intereselor poporului Român, guvernul trădător Antonescu, continuă războiul alături de Hitler, ca să-și servească stăpânii dela Berlin și interesele sale de clică.

MUNCITORII ROMÂNI!

Din clipa când armatele sovietice au trecut la granițele Moldovei, urmărind armatele germano-fasciste în retragere, guvernul trădător Antonescu și țărănești dela răsărit, prin glasul ministrului de externe Mihalache, a aliaților prietenului față de poporul Român, salvgardând integritatea teritorială și independența politică a României, precum și neamestecul în ce privește structura socială și politică a Țării. Aceste declarații au fost întărite de guvernele englez și american.

Armata roșie a trecut pe teritoriul nostru, ca armată eliberatoare. Trebue deci sfârșită de întregul popor!

Războiul împotriva Uniunii Sovietice și a Aliaților trebue să înceteze!

Pace cu Uniunea Sovietică și Aliații trebue imediat încheiată!

MUNCITORI ȘI MUNCITOARE! TINERI MUNCITORI!

SALARIAȚI DE TOATE CATEGORIILE!

Frați, în anii trecuți au fost omorâți pe front și prin bombardamente. Alți sunt trimiși la robie în Germania. Viața voastră este în pericol din cauza bombardării uzinelor și birourilor în care lucrați.

Toate drepturile, pe care voi le-ați dobândit printr-o îndelungată luptă, și pentru care voi ați manifestat în toate sărbătorile de 1 Mai, v'au fost răpite de regimul hitlerist al lui Antonescu.

Organizațiile voastre profesionale au fost desființate; orele de lucru mărite până la epuizarea forțelor voastre, dreptul de grevă, libertățile democratice suprimate, iar salariile voastre de mizerie.

Lipsa de alimente de care în curând veți resimți, vă va apăsa în primul rând. Pâinea, sub regimul de dictatură al fabricilor, glonțul va fi dat celor înfometați prin foamete, muncitori încarcerați și bătuți!

MUNCITOARE ȘI FUNCȚIONARE!

Lipsite de sprijinul bărbaților, fraților și copiilor voștri, trimiși să fie carne de tun pentru interesele lui Hitler, sunteți silite din cauza bombelor și bombelor să lăsați locul lor în uzinele, fabricile și birourile ruinate de bombardamentele aeriene. Veți muncii până la epuizare cu salarii de batjocură!

alegeți și susțineți FRONTUL PATRIOTIC NAȚIONAL care să pornească imediat la luptă hotărâtă pentru:

Încheierea imediată a armistițiului pe baza condițiilor convenite de guvernul Uniunii Sovietice, de acord cu Marea Britanie și Statele Unite.

Răsturnarea dictaturii militaro-fasciste a lui Hitler și Antonescu.

Formarea în grabă a României, cu arma în mână, la lupta alături de forțele democratice a Uniunii Sovietice, Marea Britanie, Statele Unite și celelalte țări iubitoare de libertate.

Numai astfel vom putea salva ființa ființă a poporului Țării și elibera [illegible] de sub jugul călăilor hitleriști și Antonescu, trădătorilor unguri.

ROMÂNI!

Pacea, la care întreaga omenire aspiră, trebue cucerită prin luptă poporului, care trebue să fie pregătită cu toți mâinile noastre, ca să luptă pentru:

Pace imediată,

Răsturnarea guvernului Antonescu,

Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste,

Cucerirea libertății, independenței naționale și drepturilor cetățenești,

Pentru România liberă, democratică și independentă!

MUNCITORI, ȚĂRANI, SOLDAȚI, OFIȚERI, INTELECTUALI!

Luptați pentru înfrângerea hitleriștilor din țară!

ARMATA SOVIETICĂ nu vine să ne cotropească și supreseă, ea vine cu eliberatoare a poporului român, și să zdrobească pe dușmanii noștri de moarte - nemții.

Ajutați-o prin toate mijloacele și alăturați-vă ei cu toată hotărârea, în lupta pentru distrugerea definitivă a fascismului german, cel mai feroce dușman al omenirii;

Organizați-vă în grupe de patrioți;

Sabotați și distrugeți cât unde vă aflați mașina de război hitleristă;

Formați grupe înarmate de partizani, loviți și zdrobiți pe cotropitorii nemți din Țară!

TRĂIASCĂ FRONTUL UNIC MUNCITORESC!
TRĂIASCĂ LUPTA DE ELIBERARE A POPORULUI ROMÂN!
MOARTE COTROPITORILOR NEMȚI ȘI TRĂDĂTORILOR DE ȚARĂ DIN SLUJBA LOR!

Iulie 1944

FRONTUL UNIC MUNCITORESC

CITEȘTE! ...și dă-l mai departe!

se adaugă și aceea a comuniștilor și altor luptători antifasciști aflați în partea de nord a Transilvaniei, în emigrație în U.R.S.S., în mișcarea de rezistență a diferitelor țări din Europa. A fost constituit un Comandament central al formațiunilor de luptă patriotică, s-a intensificat activitatea de creare a unor grupuri de luptă, procurarea de armament și muniție, s-a extins și perfecționat aparatul de informare al partidului, au fost lărgite legăturile cu armata. Concomitent, s-au extins legăturile și cu cercurile palatului în vederea stabilirii de măsuri practice pentru eliberarea țării de sub dominația fascismului.

Un factor esențial care a contribuit la făurirea și întărirea potențialului de luptă antihitlerist l-a constituit realizarea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc, între P.C.R. și P.S.D. Prin făurirea Frontului Unic Muncitoresc s-a realizat unitatea de acțiune a clasei muncitoare, s-a întărit capacitatea de luptă, puterea de a conduce acțiunea întregului popor pentru eliberarea patriei. Manifestul programatic al F.U.M. dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944 chema toate forțele patriotice, antihitleriste să se unească în „lupta hotărîtă pentru pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste; izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane; alianță cu Uniunea Sovietică, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă".

Concomitent, reprezentanții P.C.R. au intensificat discuțiile pentru crearea Blocului Național-Democratic, cu personalități culturale și științifice, cu regele și apropiații săi, cu generali și ofițeri superiori care aveau funcții importante în ierarhia militară. La 26 mai 1944, partidele comunist și social-democrat au realizat o înțelegere privind colaborarea în vederea scoaterii României din războiul hitlerist cu Gh. Tătărăscu, șeful grupării dizidente național-liberale, cu dr. Topa din partea Partidului Național-Democrat (iorghist) și cu Mihail Ralea, președintele Partidului Socialist-Țărănesc (acesta din urmă aderase la Frontul Patriotic Antihitlerist încă din 1943).

Desfășurarea evenimentelor interne și externe începînd cu mijlocul anului 1944, dovedea tot mai mult caracterul iluzoriu al speranțelor liderilor partidelor burgheze privitoare la posibilitatea găsirii unei soluții de ieșire din situația existentă, fără comuniști și fără o participare directă a maselor populare. În rîndul lor își făcea loc tot mai mult teama de a nu rămîne în afara evenimentelor, în izolare totală, de a nu-și pierde definitiv pozițiile politice și influența în rîndul unor categorii sociale. La 6 iunie, Maniu a convocat pe apropiații săi și le-a prezentat „situația în care se găsea țara, precum și intransigența lui Antonescu în politica sa". Față de aceasta, liderul P.N.Ț. a socotit că „e nevoie să avizeze la mijloace extraordinare,

cu atît mai mult cu cît ştirile primite de la Ştirbey şi Vişoianu* arată că nu putem aştepta la bunăvoinţa străinătăţii, atîta vreme cît nu se întreprinde nici o acţiune efectivă în contra germanilor". După părerea lui, România nu putea să iasă din sistemul german decît în două feluri: ori cu spijinul lui Antonescu ori cu concursul unei părţi din armată — şi aceasta nu se putea, fiindcă armata în stare să lupte era încadrată între trupele germane.

Ce formulă trebuia adoptată?

Au avut loc discuţii, atît marţi 6, cît şi miercuri 7 iunie, între fruntaşii naţional-ţărănişti, liberali şi diferite personalităţi care colaborau cu Maniu pentru a se cerceta modalităţile de acţiune. Aceste discuţii — fără finalizare — aveau loc în timp ce, pe de altă parte, se întreţineau legături cu reprezentanţii partidului comunist.

În cursul tratativelor desfăşurate timp de două zile la începutul lunii iunie între reprezentanţii P.C.R. şi ai P.N.Ţ. comuniştii au insistat din nou asupra necesităţii unei acţiuni efective impuse de ultimele evenimente. Între timp, discuţiile purtate de reprezentanţii partidului comunist, cu cercurile palatului, au cunoscut un final fructuos la şedinţa conspirativă din noaptea de 13-14 iunie, cînd delegaţii P.C.R. Emil Bodnaraş şi Lucreţiu Pătrăşcanu au convins persoanele apropiate regelui de justeţea planului partidului cu privire la înlăturarea dictaturii militaro-fasciste şi scoaterea ţării din coaliţia militară prin forţa armelor. Înscrierea acţiunilor palatului în cadrul planului general elaborat de P.C.R. a avut o importanţă deosebită, asigurînd participarea întregii armate la acţiunea ce se pregătea.

În condiţiile cînd starea de spirit antihitleristă a maselor şi armatei era în plină dezvoltare, cînd se realizaseră înţelegerile sus-amintite, cînd U.R.S.S., prin propunerile de armistiţiu făcute lui I. Antonescu, îşi spusese punctul de vedere cu privire la graniţele cu România, avînd în această privinţă şi asentimentul Angliei şi S.U.A. cînd se întrevedea o iminentă ofensivă a armatei sovietice la aripa de sud a frontului sovieto-german, I. Maniu şi C.I.C. Brătianu au acceptat, la 20 iunie, să formeze Blocul Naţional-Democratic, care a fost alcătuit din partidele Comunist, Social Democrat, Naţional Ţărănesc şi Naţional Liberal, pe baza unei declaraţii-program cu caracter antihitlerist, naţional, general-democratic.

Dezvăluind deosebirile esenţiale de ordin ideologic, politic şi social şi mai ales mobilul care-i împinsese în această coaliţie şi încercînd să-şi liniştească partizanii, şeful grupării liberale, Brătianu declara în zilele premergătoare încheierii acordului că: „partizanii lui nu trebuie să fie îngrijoraţi de acordul cu comuniştii; această înţelegere a fost determinată de necesităţi, de oportunitate politică şi nu presupune că grupurile cartelate îşi părăsesc ideologia şi ţelurile proprii".

În zilele următoare, după desemnarea delegaţilor în comitetul de conducere al noului organism politic s-au ţinut mai multe şedinţe în care s-au discutat probleme privind organizarea pe provincii şi judeţe, acţiunea de propagandă, mijloacele şi posibilităţile de acţiune politică.

Cu toate greutăţile întîmpinate, cu toate deosebirile de ordin ideologic şi politic dintre partidele paticipante, crearea Blocului Naţional-Democratic a reprezentat în fapt o strălucită confirmare a justeţei tacticii P.C.R., a eficienţei metodelor şi formelor folosite pentru unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase şi pături sociale, partide şi grupări politice. La baza făuririi acestor alianţe au stat, în esenţă, obiectivele de luptă stabilite şi propuse de P.C.R. cu mult timp înainte, în toţi anii de cînd deţinea rolul conducător, dinamizator şi catalizator al tuturor forţelor politice capabile să-şi aducă, într-o măsură mai mare sau mai mică, contribuţia la opera de eliberare a ţării de sub jugul fascist.

Istoria celor patru ani (1940-1944) a ilustrat nu numai justeţea orientării de principiu a P.C.R. în privinţa alianţelor ci şi măiestria cu care partidul comunist a aplicat în practică această politică, ţinînd seama de principalii factori ai vieţii interne şi internaţionale, orientîndu-se în funcţie de fiecare modificare a raportului de forţe, sesizînd multiplele elemente noi care apăreau şi puteau fi folosite. Era greu de prevăzut în 1940 o coaliţie politică în care P.N.Ţ. şi P.N.L. consecvent anticomuniste, să se găsească alături cu P.C.R. Şi totuşi acest fapt a fost realizat în mai puţin de 3 ani în conformitate cu exigenţele unirii tuturor forţelor antihitleriste, tocmai ca urmare a orientării realiste a P.C.R.

Sintetizînd experienţa acelor ani în care P.C.R. a iniţiat şi desfăşurat cu consecvenţă larga politică de alianţe cu toate forţele naţionale patriotice din România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta: **„În România exista în acel timp un partid muncitoresc — Partidul Social-Democrat — cu care partidul nostru încă în anii ilegalităţii a început să colaboreze în cadrul Frontului Unic Muncitoresc. Existau şi alte partide politice progresiste cu care partidul comunist a conlucrat încă în anii ilegalităţii, îndeosebi cu Frontul Plugarilor, un partid al ţărănimii. Existau, de asemenea, partidele burgheze. În lupta pentru răsturnarea fascismului am realizat o colaborare şi cu aceste partide. Pentru a respecta adevărul istoric trebuie să menţionez că am mers pînă la o colaborare şi cu regele, care a fost de acord cu noi în lupta pentru răsturnarea dictaturii fasciste şi alăturarea României la coaliţia antihitleristă alături de Uniunea Sovietică şi puterile aliate. Desigur această colaborare largă a avut o puternică influenţă în lupta pentru eliberarea ţării şi a determinat ca întreaga armată să urmeze chemarea partidului comunist".**

Victoria insurecţiei naţionale antifasciste, care a deschis o pagină nouă în viaţa poporului român, a constituit cea mai strălucită demonstraţie istorică a justeţei politicii de alianţă cu toate forţele patriotice în rîndul cărora P.C.R. a constituit nucleul principal, iniţiatorul şi organizatorul insurecţiei de la 23 August 1944.

---

* Cei doi au fost trimişi peste hotare să sondeze posibilităţile unui armistiţiu cu Anglia şi S.U.A. (ulterior, în faţa refuzului acestora şi cu U.R.S.S.).

23 AUGUST 30 ANI

NĂZUINȚE ȘI LUPTE COMUNE

Activitatea MADOSZ-ului — important moment al luptei revoluționare din România — a reprezentat concretizarea politicii Partidului Comunist Român în lupta comună a oamenilor muncii români și maghiari din țara noastră împotriva discriminării naționale și a șovinismului de orice fel.

La patru decenii de la crearea, din inițiativa și sub conducerea partidului comuniștilor, a Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România — cunoscută sub numele de MADOSZ — alături de ceilalți militanți care au lucrat în această organizație, sînt deosebit de emoționat văzînd că în patria noastră socialistă s-a realizat egalitatea în drepturi, s-a adîncit unitatea frățească dintre poporul român și naționalitățile conlocuitoare.

Îmi amintesc de cuvintele dr. Petru Groza, rostite la marea adunare populară de la Deva organizată la 3 noiembrie 1935, cînd se împlinea abia o lună de la Înțelegerea de la Băcia*: „Frontul Plugarilor poate fi mîndru de acest pact, căci în timp ce în toată țara partidele de dreapta fac propagandă de ură între oameni și neamuri, cu atitudinea tolerantă a guvernului, țăranii, muncitorii manuali și intelectuali, români și maghiari din Ardeal, au indicat mijlocul unic pentru mîntuirea păcii, înăuntru cît și în afară: înțelegerea păturilor largi ale celor ce muncesc, fără deosebire de rasă, naționalitate și religie".

Acum patru decenii eram conștienți că acțiunea întreprinsă de noi nu era deloc ușoară. În cale ne stăteau multe piedici, unele în urma persecuțiilor organelor de represiune, altele rezultînd din însuși felul de a gîndi al oamenilor. Este meritul partidului de a ne fi înarmat cu înțelegerea clară a ceea ce aveam de făcut, cu tactica cea mai potrivită pentru atragerea de partea MADOSZ-ului a maselor de bază ale populației maghiare din România, de a ne fi arătat calea spre realizarea alianței trainice cu forțele democratice române, între care Frontul Plugarilor, condus de eminentul om politic dr. Petru Groza.

În activitatea sa MADOSZ a fost îndrumat de organele de conducere a P.C.R. printr-o serie de militanți: Kohn Hillel, Eugen Iacobovici, Gavrilă Birtaș, Gheorghe Stoica, Alexandru Sencovici, Józsa Béla, Rácz Gyula, Ion Vințe. În activitatea întreprinsă MADOSZ a fost susținut de presa antifascistă legală îndrumată de partid. Din momentul închegării Înțelegerii de la Băcia, și mai ales, după Acordul de la Țebea, acțiunile MADOSZ-ului nu mai pot fi judecate decît în contextul luptei tuturor forțelor democrate conduse și influențate de partidul comunist, pentru realizarea unui larg front popular antifascist.**

În timpul dictaturii regale, MADOSZ-ul interzis împreună cu celelalte partide și organizații politice, scotea în evidență într-un manifest necesitatea luptei comune a poporului român și a oamenilor muncii de alte naționalități din România, împotriva pericolului agresiunii hitleriste „care se extinde din ce în ce mai mult în bazinul dunărean, nimicește una după alta independența popoarelor mici care locuiesc aici, tulburînd liniștea lor internă și primejduiește pacea mondială"*.**

MADOSZ s-a angajat, alături de toate celelalte forțe democrate, conduse și influențate de P.C.R., în campania de demascare a Dictatului de la Viena. În manifestele sale, organizația a arătat consecințele nefaste ale ocupării unei părți a Transilvaniei de către Ungaria horthyistă, persecutarea maselor românești din nordul Transilvaniei și a maselor maghiare din sudul Transilvaniei, răspîndirea urei rasiste. MADOSZ-ul a desfășurat o activitate susținută de mobilizare a populației muncitoare maghiare la luptă alături de poporul român împotriva dictaturii militaro-fasciste și a războiului hitlerist. Înfruntînd acțiunile represive ale fascismului maghiar, MADOSZ și-a păstrat organizațiile din nordul Transilvaniei militînd cu fermitate de-a lungul anilor 1940-1944, pentru eliberarea acestui teritoriu de sub ocupația horthystă și pentru reintegrarea lui în frontierele naționale firești ale României.

În fruntea acestei lupte s-au situat comuniștii. Într-un manifest al Comitetului Teritorial al P.C.R. din nordul Transilvaniei difuzat în 1940 se spunea: „Fidelitatea revoluționară, atașamentul și dragostea față de Partidul Comunist Român rămîn neschimbate în sufletul nostru... Steagul revoluționar al Comitetului Teritorial al P.C.R. a fost ținut sus, neînfrînt și nepătat. Cu fidelitate proletară și recunoștință aplecăm acest steag în fața C.C. al P.C.R."**. Astăzi, în perspectiva istoriei, ne dăm seama și mai bine cu cîte greutăți, cu prețul cîtor sacrificii s-au putut realiza toate aceste acțiuni.**

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1971.
** Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1969.
*** Vezi **Erdélyi Magyar Szó Naptára** („Calendarul cuvîntului maghiar ardelean") 1940, Cluj, p. 44.
**** Vezi Csatári Dániel, **Forgószélben Magyar-román viszony 1940-1945** („În vîltoarea timpului. Relații maghiaro-române, 1940-1945"), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969, p. 58.

Am avut deseori ocazia să vorbesc şi să scriu despre MADOSZ, inclusiv într-o lucrare mai amplă, Pe făgaşul tradiţiilor frăţeşti, **apărută în urmă cu trei ani, în care am prezentat un istoric al luptelor comune seculare, al modului în care s-a creat şi şi-a desfăşurat activitatea MADOSZ-ul. Împlinirea a patru decenii de la crearea acestei organizaţii de masă, condusă de P.C.R., este un prilej pentru a rememora principalele etape din istoria ei, dar şi pentru a reaminti marile realizări obţinute de către poporul nostru în rezolvarea problemei naţionale sub orînduirea socialistă. Cei care am luptat împotriva claselor asupritoare, a fascismului şi războiului hitlerist, pentru egalitatea de drepturi şi frăţia cu poporul român, vedem acum împlinite cele mai nobile visuri pentru care mulţi s-au jertfit, ne bucurăm de marile împliniri obţinute în patria noastră comună, Republica Socialistă România.**

Prof. univ. dr. doc. **L. BÁNYAI**
vicepreşedinte al Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice,
membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România

1934

19-20 august. Conferinţa de la Tîrgu-Mureş a Opoziţiei Partidului Maghiar din România hotărăşte transformarea acestei disidenţe democratice într-o organizaţie politică de sine stătătoare sub numele de **Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România** (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége).

15 octombrie. Sub conducerea P.C.R., MADOSZ organizează răscoala ţăranilor din Valea Ghimeşului*. Locuitorii români şi maghiari din satele Ghimeş-Făget, Lunca de Sus şi Lunca de Mijloc, prin reprezentanţii lor, aleg un comitet comun de acţiune care formulează următoarele revendicări: stabilirea şi asigurarea condiţiilor de angajare şi muncă, încetarea execuţiilor silite, restituirea bunurilor sechestrate, anularea amenzilor silvice şi şcolare, încetarea teroarei jandarmereşti, învăţămîntul în limba maternă.

În faţa primăriilor din comunele de pe Valea Ghimeşului au avut loc puternice manifestaţii ale oamenilor muncii. Ţăranii au pus stăpînire pe întreaga vale, cale de 30 km. În zilele următoare au fost operate numeroase arestări. P.C.R. a asigurat apărarea ţăranilor trimişi în judecată, delegînd un grup de avocaţi democraţi, printre care Ion Gheorghe Maurer, Petre Grozdea, Török Falvi István, Radu Olteanu.

În faţa solidarităţii manifestate din toate colţurile ţării, organele judiciare au fost silite să dea înapoi, mai mulţi ţărani au fost achitaţi, iar un număr relativ redus dintre ei condamnaţi la cîteva luni închisoare.

1935

24 septembrie. Înţelegerea de la Băcia. După cîteva întîlniri prealabile are loc la Băcia (judeţul Hunedoara) o consfătuire între reprezentanţii Frontului Plugarilor şi cei ai MADOSZ, la care se pun bazele unei alianţe politice de mare însemnătate. În programul însuşit, cele două organizaţii se angajează să adopte o poziţie comună în marile probleme din acea perioadă: să militeze împotriva primejdiei de război, împotriva rasismului şi şovinismului; se cere trecerea pămîntului în mîinile celor ce-l lucrează; drept egal la muncă, fără deosebire de naţionalitate sau religie; se protestează împotriva silniciilor perceptorilor; se cere dreptul întregului popor de a-şi însuşi cultura în limba maternă pe cheltuiala statului.

3 noiembrie. Frontul Plugarilor organizează la Deva o mare adunare populară, la care participă şi delegaţi ai MADOSZ-ului. La această adunare, Petru Groza arată că „Frontul Plugarilor a găsit drumul conlucrării paşnice cu păturile muncitoare ale celorlalte naţii şi acest drum a dus la pactul cu MADOSZ-ul".

Toţi vorbitorii protestează contra măsurilor represive ale autorităţilor împotriva organizaţiilor democratice, contra cenzurii, a exploatării, contra primejdiei fasciste. Ei aprobă platforma de la Băcia care izvora din interesele comune ale ţăranilor români şi maghiari.

23 noiembrie. Apel al MADOSZ către conducerea Partidului Maghiar în vederea luptei comune pentru drepturi şi libertăţi democratice, împotriva pericolului fascist. „În loc de închistare naţională — spune apelul — este necesar să căutăm legături cu partidele democrate române şi să luăm atitudine alături de Frontul Popular, care uneşte forţele antifasciste ale ţării". Apelul are un larg ecou în rîndul maselor maghiare din România, dar conducerea Partidului Maghiar nu acceptă o acţiune comună cu caracter democratic şi antifascist.

6 decembrie. Are loc semnarea **Acordului de la Tebea** între Blocul Democratic (Petre Constantinescu-Iaşi şi Athanase Joja), Frontul Plugarilor, Partidul Socialist (C. Popovici) şi MADOSZ, care stabileşte o platformă democratică antifascistă. La acest acord aderă apoi Frontul Studenţesc Democratic şi unele organizaţii ale Partidului Social-Democrat şi ale Partidului Naţional-Ţărănesc.

Sînt prezenţi şi reprezentanţi ai organizaţiei hunedorene a Partidului Comunist Român, precum şi delegaţi ai ţăranilor din peste 350 comune.

1936

18 februarie. Pe baza unui acord între Blocul Democratic, Frontul Plugarilor, Partidul Socialist (C. Popovici), MADOSZ, Partidul Naţional-Ţărănesc şi cu sprijinul organizaţiei judeţene a Partidului Social-Democrat, cu toate manevrele şi samavolniciile desfăşurate de autorităţile locale, Ghiţă Pop, membru al conducerii P.N.Ţ., candidatul forţelor democratice, obţine un răsunător succes în alegerile parlamentare parţiale din judeţul Hunedoara.

1937

3-4 ianuarie. La Braşov, în prezenţa a 42 delegaţi din judeţele Arad, Bihor, Ciuc, Cluj, Hunedoara, Mureş, Odorhei şi din Bucureşti, se desfăşoară lucrările Conferinţei generale a MADOSZ, care alege conducerea centrală în următoarea componenţă: Szepesi Sándor (Cluj) — preşedinte, Gál Imre (Ditrău) şi Kurkó Gyárfás (Braşov) — vicepreşedinţi, Bányai László — secretar general, Mezei Lajos (Cluj) — secretar.

2 mai. La Cluj are loc o nouă conferinţă generală a MADOSZ, care alege ca preşedinte pe Kurkó Gyárfás.

Iulie. MADOSZ organizează la Armăşeni-Ciuc o mare adunare populară, despre care ziarul de orientare democrată **Brassói Lapok** („Gazeta Braşovului") din 10 iulie scria: „MADOSZ-ul a prins rădăcini într-o comună care cu cîţiva ani înainte părea să exprime ataşamentul total pentru Partidul Maghiar".

2-4 octombrie. La Tîrgu-Mureş are loc, din iniţiativa MADOSZ, o consfătuire a reprezentanţilor diferitelor grupuri ale tineretului maghiar din România, în vederea unor ample acţiuni democratice. Consfătuirea, la care participă 187 tineri, este condusă de scriitorul Tamási Áron; ea intră în istorie sub numele de **Întîlnirea de la Tîrgu-Mureş.** Organizată de comuniştii care activau în MADOSZ, consfătuirea s-a soldat cu adoptarea unei platforme comune în care se preconizează lupta pentru pace, realizarea egalităţii în drepturi şi democratizarea ţării. În rezoluţiile votate se subliniază necesitatea luptei unite a muncitorilor şi ţăranilor pentru rezolvarea problemei naţionale în spiritul tradiţiilor frăţeşti cu poporul român, pe baza hotărîrilor de la Alba-Iulia, din 1 decembrie 1918.

Printre animatorii acestei întîlniri s-au aflat numeroşi militanţi antifascişti, activi susţinători ai ideii de front comun al tuturor forţelor democratice din România, între care: Balogh Edgár, Bányai

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1971.

László, Csögör Lajos, Jancsó Elemér, Jòzsa Béla, Kacsò Sándor, Kovács György; Kovács-Katona Jenö, Méliusz József, Nagy István, Szemlér Ferenc, Ion Vinţe.

14 noiembrie. La Braşov are loc Congresul MADOSZ; participă şi un reprezentant al conducerii Frontului Plugarilor.

1938

30 martie. În urma decretului promulgat de dictatura regală privind interzicerea activităţii tuturor partidelor şi organizaţiilor politice, MADOSZ trece în ilegalitate.

14 noiembrie. Sub îndrumarea Secretariatului Comitetului Teritorial din Ardeal şi Banat al P.C.R. şi a lui Ştefan Foriş, secretar al C.C. al P.C.R., MADOSZ trimite un memoriu guvernului, în care evidenţiază necesitatea luptei comune a poporului român şi a naţionalităţilor conlocuitoare împotriva pericolului crescînd al agresiunii fasciste. Memoriul, răspîndit în întreaga ţară, are un puternic ecou în rîndul opiniei publice progresiste române şi maghiare. Semnat de zeci de mii de oameni, el este înmînat unor personalităţi politice cu vederi antihitleriste (N. Iorga, Gr. Filipescu) şi ministrului de Externe Petrescu-Comnen, de o delegaţie formată din Bányai László, Czikò Lörincz şi Rácz Gyula.

1939

Martie. Apare la Cluj o broşură semnată de Alexandru Sencovici în care se critică conducerea Comunităţii Populare Maghiare, singura organizaţie maghiară permisă de dictatura regală, în frunte cu contele Bánffy, şi se demască demagogia horthysmului revizionist. Broşura arată că numai întărirea frăţiei dintre oamenii muncii români şi cei aparţinînd naţionalităţilor conlocuitoare, numai unirea lor într-un larg front popular de luptă împotriva fascismului şi războiului garantează pacea şi libertatea fiecăruia.

21 martie. Conducerea MADOSZ adresează Comunităţii Populare Maghiare o scrisoare deschisă, semnată de Bányai László, Rácz Gyula, Szepesi Sándor şi Ion Vinţe, în care îndeamnă la colaborare pentru apărarea ţării. Deşi conducerea Comunităţii Populare Maghiare nu răspunde acestei invitaţii, pe plan local se realizează, în practică, această colaborare.

18 iunie. Apare publicaţia săptămînală **Erdélyi Magyar Szò** („Cuvîntul maghiar ardelean"), organ al MADOSZ, care în iunie 1940, cînd este interzisă, ajunge la un tiraj de 5 000 exemplare. Ea are un rol important în organizarea luptei politice a maselor. Una dintre acţiunile iniţiate de această publicaţie este comemorarea la 31 iulie 1939 a 90 ani de la moartea poetului revoluţionar Petöfi Sándor. Cu acest prilej, fruntaşul comunist Jòzsa Béla, face următoarea profesiune de credinţă: „Mărturisim frăţia noastră cu fiii poporului român, care în fabrici, ateliere şi organizaţii au luptat şi luptă alături de noi pentru drepturile noastre de multe ori ciuntite şi pentru egalitate".

30-31 decembrie. Cu sprijinul Comitetului Teritorial din Ardeal şi Banat al P.C.R. şi sub auspiciile gazetei **Erdélyi Magyar Szò,** MADOSZ organizează o consfătuire cu activiştii săi, în care se preconizează intensificarea activităţii pentru cîştigarea drepturilor democratice, pentru frăţia cu poporul român, împotriva războiului; consfătuirea este urmată de altele în diferite localităţi.

1940

7 noiembrie. MADOSZ răspîndeşte foi volante în limbile română şi maghiară, conţinînd lozinci împotriva Dictatului de la Viena, împotriva opresiunii, pentru colaborarea frăţească între oamenii muncii români şi maghiari, împotriva ocupaţiei hitleriste, pentru prietenie cu U.R.S.S.

1941

Februarie. Din iniţiativa unor militanţi ai MADOSZ, sub conducerea lui Józsa Béla, ia fiinţă la Cluj un comitet care organizează la 15 martie 1941 aniversarea revoluţiei de la 1848. Adunarea care a avut loc cu acest prilej se transformă într-o puternică manifestaţie antifascistă.

1943

Iunie. Se crează Frontul Patriotic Antihitlerist — format din Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor şi MADOSZ.

1944

23 august. Insurecţia naţională eliberatoare, puternic sprijinită de masele populare, indiferent de naţionalitate. Alături de toate partidele şi organizaţiile democratice din ţară, MADOSZ reintră în legalitate.

6 octombrie. Comisia de reorganizare a Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România aderă la Frontul Naţional Democratic din care fac parte P.C.R., P.S.D., sindicatele, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor şi alte organizaţii democratice.

10 octombrie. Cu o zi înainte de eliberarea Clujului, Jandarmeria fascistă maghiară, la indicaţia Gestapoului, asasinează pe unul dintre fruntaşii de seamă ai MADOSZ, militantul comunist Kovács-Katona Jenö, fost redactor şef adjunct al revistei **Korunk.**

16 octombrie. La Braşov se ţine Conferinţa pe ţară a MADOSZ, care hotărăşte transformarea acesteia într-o largă organizaţie politică democratică a naţionalităţii maghiare din România — **Uniunea Populară Maghiară din România** (U.P.M.).

1945

6 februarie. Se adoptă **Statutul naţionalităţilor** prin care sînt abrogate legile rasiale şi de discriminare naţională, este proclamată egalitatea civică şi politică a tuturor cetăţenilor, indiferent de rasă, limbă, naţionalitate sau religie. Evenimentul marchează începutul rezolvării de către P.C.R. în spiritul marxist-leninist a problemei naţionale în ţara noastră.

6-13 mai. La Cluj îşi desfăşoară lucrările primul congres al Uniunii Populare Maghiare.

1948

27 februarie. Ia fiinţă Frontul Democraţiei Populare (F.D.P.) format din P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, P.N.L. (Tătărăscu), Uniunea Populară Maghiară. Ulterior, aderă la F.D.P. toate organizaţiile de masă.

13 aprilie. Este adoptată Constituţia Republicii Populare Române în care se arată că: „Toţi cetăţenii Republicii Populare Române, fără deosebire de sex, naţionalitate, rasă, religie sau grad de cultură, sînt egali în faţa legii" (Art. 16) şi că: „.... orice propovăduire a urii de rasă sau de naţionalitate se pedepseşte de lege" (Art. 17).

12 decembrie. Apare Rezoluţia Biroului Politic al C.C. al P.C.R. în chestiunea naţională în care este evidenţiat rolul partidului proletariatului în rezolvarea marxist-leninistă a acestei probleme.

1965

21 august. Se adoptă Constituţia Republicii Socialiste România în care se arată că: „....cetăţenii Republicii Socialiste România, fără deosebire de naţionalitate, sex sau religie, sînt egali în drepturi în toate domeniile vieţii economice, politice, juridice, sociale şi culturale...".

1968

24-25 octombrie. Are loc plenara C.C. al P.C.R. la care tovarăşul Nicolae Ceauşescu face o amplă expunere cu privire la unele măsuri organizatorice pentru întărirea continuă a unităţii moral-politice a poporului muncitor, a frăţiei dintre oamenii muncii români şi ai naţionalităţilor conlocuitoare. Plenara hotărăşte constituirea Frontului Unităţii Socialiste.

15 noiembrie. Ca urmare a hotărîrilor Plenarei din octombrie, în cadrul F.U.S. ia fiinţă Consiliul Central şi consiliile judeţene ale oamenilor muncii de naţionalitate maghiară, care desfăşoară de-a lungul anilor o rodnică activitate în condiţiile făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

1969

6-12 august. Are loc Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român care, în rezoluţia adoptată, arată că: „Una din marile înfăptuiri ale orînduirii noastre socialiste este rezolvarea marxist-leninistă a problemei naţionale, realizarea egalităţii depline în drepturi a tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate. Organele şi organizaţiile de partid au datoria să asigure şi în viitor înfăptuirea neabătută a politicii naţionale marxist-leniniste a Partidului Comunist Român, să acţioneze consecvent pentru educarea maselor în spiritul frăţiei între poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare, pentru unirea lor tot mai strînsă în cadrul marii familii a României socialiste".

1972

19-21 iulie. Are loc Conferința Națională a Partidului Comunist Român, care adoptă rezoluția cu privire la înflorirea națiunii socialiste și la problema națională în Republica Socialistă România. Rezoluția arată că, în condițiile perspectivei existenței îndelungate a națiunii socialiste, se vor păstra multă vreme și caracteristicile distincte ale naționalităților; în același timp, procesul istoric de apropiere care se desfășoară se va accentua în viitor. Rezoluția stabilește necesitatea continuării muncii în vederea realizării unei omogenizări tot mai pronunțate a societății, atît cu caracter social, cît și național, pe calea făuririi unei orînduiri unice, comuniste.

1974

6 aprilie. În cuvîntarea ținută la ședința comună a consiliilor oamenilor muncii de naționalitate maghiară și germană, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., președintele Republicii Socialiste România a spus: „Acționînd consecvent în spiritul concepției materialist-dialectice, putem spune că am făcut totul și facem totul pentru a soluționa problema națională, problemele naționalităților conlocuitoare, în concordanță cu principiile socialiste, asigurînd întărirea continuă a solidarității tuturor celor ce muncesc în lupta pentru făurirea unui viitor nou — viitorul socialist și comunist al patriei noastre".

Microantologie

Din *Programul* MADOSZ, adoptat la Conferința de la Tîrgu Mureș, din august 1934:

„MADOSZ-ul luptă împotriva fascismului de orice fel, care stă în slujba înrăjbirii popoarelor și a intensificării pericolului de război; pentru restabilirea libertăților generale democratice; pentru întrebuințarea liberă a limbii materne [...]; pentru înființarea secției maghiare a Universității din Cluj; pentru reprimirea muncitorilor concediați și angajarea salariaților fără nici o restricție în întreprinderile de stat și comunale; pentru plata impozitelor după venitul efectiv, crescînd în proporție cu venitul și fără discriminare națională; pentru acordarea de pămînt, pășune și păduri țărănimii; pentru acordarea cetățeniei tuturor locuitorilor care se găseau în anul 1921 în România" (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 27, mapa 55).

Din *Procesul verbal* al ședinței Comitetului Executiv Central al MADOSZ — 12 mai 1937:

„Sîntem convinși că libertatea cetățenilor țării, respingerea planurilor de asuprire ale imperialismului străin se asigură prin realizarea drepturilor democrației generale și a celor naționale [...] Ne îndreptăm contra acelor tendințe care vor să nimicească posibilitatea de a trăi pentru straturile largi ale populației. MADOSZ-ul se pronunță împotriva vasalilor fascismului și asigură de solidaritatea lui deplină cu orice acțiune care se îndreaptă contra acestor tendințe" (L. Bányai, **Pe făgașul tradițiilor frățești,** *p. 197).*

Din *Rezoluția* congresului MADOSZ-ului, ținut la Brașov în ziua de 14 noiembrie 1937:

„Considerăm necesară colaborarea populației maghiare din țara noastră cu partidele democratice române. Alianța noastră cu democrația română aici în Ardeal nu este numai o necesitate politică, ci și una istorică. Niciodată nu a fost mai mare nevoie de solidaritatea forțelor doritoare de pace decît astăzi. Vrem să trăim în pace și sîntem împotriva violării tratatelor internaționale. Integrarea popoarelor din bazinul dunărean în tabăra statelor care apără pacea și democrația este o problemă vitală pentru noi. Sîntem conștienți însă că remedierea doleanțelor naționalității maghiare din România nu poate să vină decît din interior [...] Conviețuirea pașnică și solidaritatea față de toate primejdiile interne și externe se pot asigura numai prin afirmarea drepturilor democratice generale, și a egalității în drepturi a naționalităților" (idem p. **202).**

Din *Memoriul* adresat guvernului de către MADOSZ — noiembrie 1938:

„Noi, ungurii ardeleni, sîntem legați [...] de acest pămînt și de locuitorii săi de altă limbă, și în primul rînd de poporul român. În decursul veacurilor, înflorirea socială s-a născut totdeauna din stima și ajutorul reciproc, în timp ce vrăjmășia, ura de rasă, exclusivismul național, în dauna celuilalt, au netezit calea jugului comun [...] Scopul nostru este buna înțelegere între popoarele mici amenințate în bazinul dunărean, sporirea forței de apărare a țării [...] Hotărîrile de la Alba Iulia de acum douăzeci de ani formează baza sigură pentru soluționarea problemelor naționalităților" **(Erdélyi Magyar Szò Naptára,** *Cluj, 1940, p. 44).*

Din *Apelul* din februarie 1944 al MADOSZ:

„Din robia hitleristă comună nu este decît o singură scăpare: lupta comună antihitleristă de eliberare. Mîrșavii trădători de patrie din România lui Antonescu și din Ungaria lui Horthy folosesc ambele popoare drept unelte pentru războiul de jaf al lui Hitler, iar acum ar vrea să le jertfească în întregime pentru apărarea hoardelor hitleriste, care se retrag în debandadă. Populația maghiară din țara noastră își poate dobîndi libertatea numai prin scuturarea, împreună cu poporul român, a jugului hitlerist, asigurînd libertățile omenești generale (L. Bányai, **op. cit.,** *p. 255).*

Din *Apelul* organizației MADOSZ din Timișoara, august 1944:

„Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari este de mai mult de zece ani aliatul credincios al forțelor democratice române. MADOSZ-ul a dus o luptă fără șovăire împotriva regimului fascist dictatorial, care oprimă masele maghiare, pentru libertate și egalitate națională în drepturi. În același timp, el a proclamat, conștient, că propaganda revizionistă nu servește decît la îndepărtarea maselor maghiare care trăiesc aici, de la drumul luptei comune cu poporul român. MADOSZ-ul susține cu toate forțele sale eliberarea poporului din nordul Transilvaniei, deci a poporului român și a fraților noștri maghiari de sub domnia banditilor horthyști și a magnaților reacționari maghiari" (L. Bányai, **Harminc ev** *— „Treizeci de ani", Ed. de Stat, București, 1949, pp. 89-90.*

N.N.

6 septembrie 1940 — 23 August 1944
ANII CEI MAI ÎNTUNECAȚI

Dr. GHEORGHE ZAHARIA

Instalat după evenimentele din ziua de 5 septembrie și din noaptea următoare*, regimul militaro-fascist a fost rezultatul ascensiunii Germaniei naziste în Europa, al schimbării raportului de forțe pe arena internațională, care și-au pus puternic amprenta asupra orientării cercurilor guvernante ale României.

Izolată pe plan extern în împrejurările complexe ale declanșării celui de-al doilea război mondial, România fusese supusă unor puternice presiuni din afară, ce s-au soldat cu ciuntirea teritoriului național. Dictatul fascist de la Viena din 30 august 1940 a constituit momentul culminant al efectelor acestei izolări, cînd vîrfurile burgheziei au consimțit să cedeze puterea celor mai reacționare, mai șovine și mai agresive cercuri politice care au instaurat un regim de dictatură militaro-fascistă, a cărei expresie și bază politică a constituit-o inițial Garda de fier. La 14 septembrie 1940, în urma sugestiilor reprezentanților Germaniei hitleriste la București și după numeroase schimburi de vederi cu lideri politici burghezi, inclusiv cu Iuliu Maniu, șeful Partidului Național-Țărănesc și C.I.C. Brătianu, șeful Partidului Național-Liberal — care au înțeles să-i lase mînă liberă (în pofida unor rezerve ce le aveau în privința Gărzii de fier, ca unealtă a Germaniei naziste), generalul Antonescu a alcătuit o nouă echipă guvernamentală. Prin coloratura de partid, ea cuprindea ca miniștri și subsecretari de Stat nouă legionari, un fost lider național-creștin, șase militari, patru liberali, un național-țărănist (deși P.N.L. și P.N.Ț. erau desființate ca formațiuni politice). Majoritatea departamentelor se aflau deci în mîna elementelor fasciste legionare, care, în contact permanent cu organizația național-socialistă a Grupului etnic german de la București și cu centrele naziste de la Berlin au aplicat o politică teroristă, lichidînd orice drepturi și libertăți cetățenești. România a fost proclamată „Stat național-legionar"; toate autoritățile locale au fost obligate, la 23 septembrie 1940, să colaboreze cu mișcarea legionară.

Crime, jafuri, obscurantism

Creată ca organizație teroristă, care și-a făcut debutul public prin comiterea unor crime monstruoase, Garda de fier venind la putere a ridicat asasinatul la rangul de politică de stat. De la început, legionarii au îndreptat ascuțișul terorii lor împotriva comuniștilor, a tuturor organizațiilor și personalităților politice democratice, patriotice, antifasciste, a intelectualilor și ofițerilor care se pronunțau pentru apărarea suveranității României, împotriva regimului fascist și a subordonării țării Germaniei hitleriste[1]. Au fost elaborate legi aspre, după modelul celor hitleriste, care prevedeau pentru orice împotrivire față de regimul fascist, sancțiuni grele, mergînd pînă la pedeapsa cu moartea. Țara a fost împînzită cu temnițe și lagăre în care au fost aruncați mii de antifasciști, adăugîndu-se celor care se aflau închiși cu ani înainte. Poliția legionară a căpătat puteri discreționare, a trecut la arestarea, schingiuirea și asasinarea unui mare număr de comuniști și de alți patrioți. Legionarii s-au răfuit, de asemenea, cu oamenii politici burghezi care, în cursul activității lor, în anumite perioade, s-au situat pe poziții potrivnice Gărzii de fier și politicii expansioniste a Germaniei naziste**.

În privința activității economice, Garda de fier s-a manifestat din primele zile de guvernare ca un instrument de jaf și dezorganizare. Definind așa-zisele principii așezate la temelia politicii economice legionare, un „specialist" scria, în ianuarie 1941, în ziarul **Excelsior:** „Este firesc ca, odată cîștigată bătălia politică prin introducerea regimului legionar, să se urmărească rezolvarea problemei capitale a economiei românești, problema împărțirii veniturilor [...], mai întîi împărțire și apoi producție..."[2]. Au fost însușite — așa cum observă Lucrețiu

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1967 și 11/1970.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 1 și 7/1967; 11/1970.

Pătrășcanu în lucrarea **Sub trei dictaturi** — prin „jaf calificat, adică prin furt de proporții, prin întrebuințarea violenței [...], practicate fie în mod organizat și sistematic, fie anarhic...“ case particulare și întreprinderi economice*. O statistică, deși incompletă, arată că timp de aproape cinci luni, cît au participat la guvern, membrii Gărzii de fier au acaparat prin violență, numai în afara Capitalei, peste 3 400 imobile, întreprinderi și alte bunuri a căror valoare s-a ridicat la mai mult de un miliard de lei (la valoarea din 1940)[3].

Pe plan ideologic, regimul militaro-legionar a promovat rasismul, misticismul, cultul morții, iraționalismul. Presa legionară nu a făcut economie de cerneală pentru a propovădui primitivismul, disprețul față de om și de valorile lui spirituale, căutînd să inoculeze mai ales în rîndurile tineretului, „dragostea de moarte“ și ura față de oameni. Ideologia legionarilor a exprimat în esență negarea oricărui progres, opoziția față de rezolvarea problemelor fundamentale pe care le avea societatea românească.

Programul de educare a tineretului din școli a fost preluat de organizațiile legionare „Frăția de cruce“; au fost luate măsuri de înlăturare din școlile publice a elevilor și studenților evrei și au fost înlăturate din învățămînt mai multe sute de cadre care nu erau de origine etnică română.

Obscurantismul șovin și huliganic, opus formației culturale și concepțiilor educative umaniste ale imensei majorități a cadrelor didactice, au determinat nu numai lipsa de aderiune a acestora la acțiunea nefastă a legionarilor de otrăvire a conștiinței tineretului român, ci opoziția corpului didactic, care alături de toți oamenii de cultură patrioți, și-a manifestat dezaprobarea față de actele criminale ale legionarilor și a continuat să-și ducă mai departe activitatea educativă în spiritul tradiției școlii românești.

* Despre jafurile legionare, vezi și **Magazin istoric**, nr. 12/1970.

„...atît cu sfatul cît și cu fapta...“

Dominația Germaniei naziste asupra vieții politice, ideologice, economice și militare a țării a impus guvernanților legionari o anumită adaptare a formelor de guvernare, a aparatului de stat, a programelor economice pentru a da satisfacție intereselor agresive ale celui de-al III-lea Reich. Subordonarea față de Germania hitleristă, accentuată din octombrie 1940 prin pătrunderea trupelor hitleriste în România, a întărit caracterul fascist al regimului politic instalat în septembrie 1940. În această ordine de idei, Hermann Neubacher, expertul nazist pentru Balcani în probleme economice, spunea — la 15 ianuarie 1941 — că „politica internă a acestei țări [a României — **n.a.**] este văzută de la Berlin ca politică externă și, ca atare, este exclusiv o problemă a Ministerului de Externe al Reichului“[4]. Șase luni mai tîrziu, la 16 iulie 1941, Martin Borman** întărea afirmația lui Neubacher și confirma caracterul prezenței germane în România, afirmînd: „Nu-i necesar să ținem cont de voința altui popor și noi trebuie să ne planificăm relațiile cu România în concordanță cu acest principiu“[5].

Urmărind subordonarea și organizarea regimului fascist din România corespunzător scopurilor sale, Germania hitleristă a acordat în continuare atenție deosebită Gărzii de fier și partidului nazist al Grupului etnic german din țara noastră. În octombrie 1940 trupele ger-

** General SS și șef al Cancelariei Reichului nazist.

Într-o serie de localități, la Tîrgu Jiu (în fotografie), Caracal etc., regimul antonescian a înființat lagăre de concentrare în care au fost internați mii de antifasciști

mane aduse au fost plasate în apropierea Capitalei, în regiunea petroliferă Valea Prahovei și în alte centre industriale; ele au ocupat în lunile următoare centrele vitale ale țării, precum și poziții în legătură cu pregătirea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice*. Concomitent, departamentele și instituțiile economice au fost împînzite de un numeros corp de consilieri și experți. Dirijînd acest aparat, Legația germană din București, sub forma „sugestiilor" și „sfaturilor" date guvernului Antonescu, transmitea în fapt indicațiile primite de la Berlin, cum să se înnoiască — cu concursul experților germani — aparatul administrativ[6] și cel economic (mai ales în domeniul producției petrolifere), aparatul de stat de propagandă și educație, normele de reglementare a muncii.

Hitler avea planuri mult mai ambițioase privind țara noastră. La 25 iulie 1941, el a declarat confidenților săi că „România ar trebui să facă bine să renunțe pe cît posibil la ideea de a avea o industrie proprie. Ea ar trebui să dirijeze bogățiile pămîntului ei, și în special grîul ei, spre piața germană". Aceasta trebuia să fie și calea prin care România urma să fie lipsită de forța socială fundamentală: „Astfel — spunea Hitler în continuare — proletariatul României, care este contaminat de bolșevism, ar dispărea, iar țara noastră nu ar duce lipsă de nimic"[7].

În cel mai scurt timp, Germania își asigurase controlul asupra tuturor ramurilor de activitate din România. În scopul întăririi acestui control, Hitler a numit ca ministru al Germaniei la București pe unul din oamenii săi de încredere, baronul Manfred von Killinger. Într-o scrisoare către Antonescu, din 12 ianuarie 1941, cancelarul nazist considera că misiunea lui Killinger depășea cu mult atribuțiile obișnuite ale unui reprezentant diplomatic, arătînd că „misiunea specială cu care îl trimit ca ministru al meu la București este nu numai de a fi pentru rege reprezentantul oficial al Reichului, dar și de a fi pentru dumneavoastră un fidel și loial ajutor... un sfătuitor"[8].

În afara bandelor legionare și a organelor represive ale dictaturii (Siguranța, Poliția, Jandarmeria, Curțile Marțiale), în exercitarea terorii împotriva poporului român, în scopul impunerii intereselor germane, un rol ce nu poate fi subapreciat l-au avut armata germană, organele sale de spionaj și de represiune, îndeosebi unitățile SS și Gestapoul, atît la inițierea și elaborarea unor măsuri generale, cît și la aducerea lor la îndeplinire. Pe lîngă Legația germană din București a funcționat permanent un „atașat de poliție", care a cerut de la început Serviciului Special de Informații antonescian să-i comunice regulat „orice informație ar deține cu privire la organizațiile politice clandestine". În ajutorul serviciilor de reprimare erau pregătite și unități ale armatei germane; astfel, încă la 15 noiembrie 1940, ministrul Reichului la București, Fabricius raporta la Berlin despre reprimarea unor „dezordini comuniste mai cu seamă la Ploiești", în care scop „și o formație a Wehrmachtului fusese pregătită, întrucît regiunea petroliferă era periclitată"[9].

Experți germani au patronat crimele bestiale săvîrșite de bandele legionare. Edificatoare în această privință este scrisoarea lui Himmler adresată, la 6 decembrie 1940, lui Horia Sima, conducătorul Gărzii de fier și vicepreședintele Consiliului de Miniștri, în care se spunea că „... în calitate de Reichsführer SS și șef al poliției germane, se înțelege de la sine că voi da în orice privință concursul meu, atît cu sfatul cît și cu fapta, statului român și mișcării legionare..."[10].

Un auxiliar al Gestapoului pe teritoriul nostru a fost partidul nazist al germanilor din România, îndrumat direct de la Berlin, a cărui bază o constituia Grupul etnic german (Deutsche Volksgruppe Rumäniens). Grupul etnic german a organizat și condus un număr de formații paramilitare, care au constituit un mijloc al guvernului hitlerist de exercitare a unei presiuni permanente, o forță potențială capabilă să intervină în anumite situații împotriva mișcării de eliberare națională din țara noastră, fiind, în același timp, o rezervă instruită pentru completarea unităților Waffen SS.

Pe plan economic, la 4 decembrie 1940 a fost semnat la Berlin un „acord" prin care România era obligată să-și sporească producția agricolă și forestieră în vederea exportului către Germania; industria trebuia să țină seama de cerințele „noii ordini" economice europene, căile ferate și șoselele trebuiau dezvoltate și ele potrivit acestei „noi ordini" hitleriste. De asemenea, dictatura militaro-fascistă a acceptat controlori germani în agricultură și industrie și s-a obligat să exporte produsele românești în Reich la prețuri convenabile pentru acesta[11], România fiind cuprinsă în „clearingul central" de la Berlin.

Prin toate aceste aranjamente, economia românească a fost aservită Germaniei.

Dictatorul de la București în jocul „preferințelor"

Crimele, actele huliganice, servilismul față de naziști au demascat și compromis definitiv Garda de fier în fața maselor, au deschis ochii și acelora pe care legionarii reușiseră să-i înșele vremelnic cu lozinci demagogice. Pe lîngă lipsa de popularitate a regimului, a început să se manifeste tot mai puternic șubrezenia lui inițială, datorită lipsei de unitate dintre grupările ce-l alcătuiau. Deși nu era membru al Gărzii de fier, generalul Antonescu urmărea să-i fie conducător, situîndu-se deasupra ei, în timp ce șefii acestei grupări incluși în guvern la cererea Berlinului, contau pe sprijinul nazist pentru a prelua singuri puterea.

Curînd crimele legionare și implicațiile orientării teroriste și anarhiste în viața statului român au nemulțumit și pe liderii partidelor burgheze. „Curentele subversive încep a se înjgheba în forme concrete — scriau C.I.C. Brătianu și Iuliu Maniu în noiembrie 1940 lui I. Antonescu — actele de anarhie și de nesupunere în însuși partidul care deține puterea de stat sînt tot mai frecvente". Într-o altă scri-

* Despre intrarea trupelor hitleriste în România, vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1974.

soare, din 5 decembrie 1940, C.I.C. Brătianu se arăta îngrijorat de evoluția evenimentelor și propunea ca soluție înlocuirea legionarilor cu elemente naționaliste ponderate. În acest sens, el spunea că „... în fața curentelor anarhice ce au luat naștere în țară, este bine să existe organizații naționaliste de conservare a vieții noastre de stat, organizații care, avînd în sînul lor elementele necesare acțiunii naționale, economice și politice ale României, vor putea combate criza ce s-a declarat"[12].

Curînd, în interiorul guvernului a început lupta între susținătorii lui Antonescu și conducătorii Gărzii de fier (H. Sima, V. Iasinschi, R. Mironovici, V. Trifa ș.a.), care au dezlănțuit în cele din urmă, în ianuarie 1941, un puci armat pentru monopolul puterii*. În timpul rebeliunii, dezmățul criminal al legionarilor a atins formele cele mai monstruoase.

Dîndu-și seama că legionarii au devenit un balast politic, conducătorii celui de-al III-lea Reich l-au preferat pe Antonescu și echipa lui de militari, adăpostind însă în Germania pe șefii legionari, ca piesă de șantaj și de schimb, în caz că echipa lui Antonescu n-ar mai fi dat ascultare cererilor naziste. Relevînd motivele acestei preferințe, și dezvăluind fără echivoc rolul Gărzii de fier de agentură hitleristă în subordinele partidului nazist, trimisul special al lui Hitler la București, Hermann Neubacher relatează în cartea sa **Misiune în sud-est,** că el l-a chemat pe Horia Sima și l-a anunțat că Antonescu „constituia o garanție pentru planurile de război germane! Nu a urmat nici o discuție. Eu am dictat un apel... cu ordinul de încetare a focului și Horia Sima l-a semnat"[13]. Alegerea lui Antonescu s-a făcut însă — după cum afirmă generalul german Hansen — „fără prejudiciul sentimentului de prietenie față de Legiune"[14].

În urma rebeliunii lor din zilele de 21, 22 și 23 ianuarie 1941, legionarii au fost eliminați din componența guvernului, din viața politică și în mare parte din administrația de stat, fiind înlocuiți de militari sau specialiști civili. Această schimbare n-a modificat însă caracterul regimului politic din dictatură militaro-fascistă în dictatură militară, așa cum susțin unii istorici străini, ca Andreas Hillgruber sau memorialistul antonescian Ion Gheorghe. Fără a se confunda cu regimul hitlerist, regimul antonescian a rămas o variantă a fascismului: libertățile și drepturile cetățenești au rămas suprimate, economia a continuat să fie militarizată, teroarea împotriva forțelor progresiste și democratice s-a exercitat în continuare — e adevărat nu la drumul mare, cum procedaseră legionarii, ci în cadrul unei legislații de tip fascist, prin decrete, ordine și o justiție corespunzătoare. Asasinărilor de către legionari a militanților comuniști Constantin David și Tereza Ocsko li s-au adăugat asasinările altor comuniști săvîrșite de autoritățile antonesciene în anii 1941-1943; au continuat, de asemenea, participarea la agresiunea hitleristă, propaganda mistică și anticomunistă, elogierea războiului hitlerist. Au persistat mai ales caracteristicile regimului rezultate din starea de dependență față de Germania nazistă.

Sub influența consilierilor germani au fost luate măsuri de prigoană, pînă la deportarea în masă (așa-zisa „migrațiune forțată"), față de unele naționalități conlocuitoare. În legătură cu această politică barbară, Mihai Antonescu, vice-președinte al guvernului, declara: „Cu riscul de a nu fi înțeles de unii tradiționaliști [...] eu sînt pentru migrațiunea forțată [...] Îmi este indiferent dacă în istorie vom trece ca barbari"[15].

---

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1971.

În primele zile ale lunii septembrie 1940 în întreaga țară au avut loc mari adunări de protest împotriva Dictatului de la Viena. În imagine, aspecte de la o asemenea adunare ținută la Sibiu

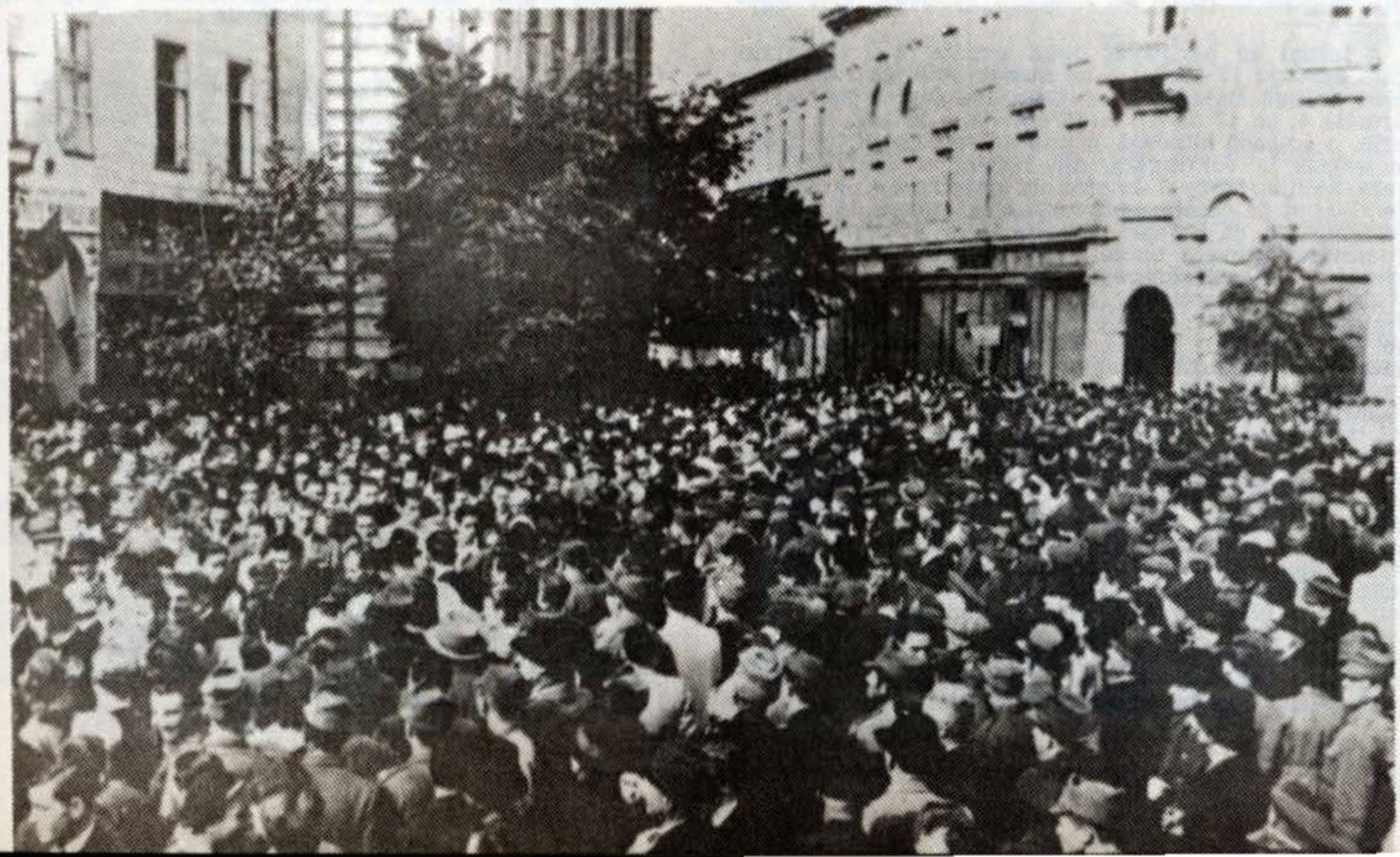

„Să ridice pe toți comuniștii din țară..."

Cea mai mare crimă a dictaturii militaro-fasciste împotriva poporului român și a umanității a fost împingerea țării, la 22 iunie 1941, contrar voinței marii majorități a societății românești, în agresiunea hitleristă contra U.R.S.S.*. Ulterior, de la 5 decembrie 1941, România s-a aflat în stare de război cu Marea Britanie, iar de la 6 iunie 1942 și cu S.U.A.

Pregătirile în vederea participării la războiul antisovietic au fost însoțite de intensificarea măsurilor de teroare polițienească, ascuțișul loviturilor fiind îndreptat contra clasei muncitoare, contra partidului comunist, forța politică consecventă și cea mai hotărîtă a luptei poporului român pentru apărarea intereselor sale vitale. La 27 mai 1941, Ion Antonescu a dat ordin de „internare a capilor comuniști și a tuturor comuniștilor din Iași, Galați, Constanța, Ploiești și Giurgiu, de a se evacua din București, în minimum de timp, toți străinii care n-au domiciliul stabil [...] ori care sînt periculoși, cu excepția germanilor...". Ulterior, la 11 iunie 1941, ministrul de Interne a ordonat ca Poliția și Jandarmeria „să fie în măsură ca între 15 și 20 iunie [...] să ridice pe toți comuniștii din țară", pentru a-i interna în lagăre, unde „să fie puși la muncă intensă imediat după ridicare"[16].

La numai cîteva zile de la dezlănțuirea agresiunii hitleriste, la 4 iulie 1941, au fost condamnați tînărul comunist Filimon Sîrbu — la moarte**, iar la muncă silnică între 15 și 20 ani alți patru tineri. La 5 noiembrie 1941, la București a fost judecat procesul unui grup de comuniști care organizaseră un laborator pentru producerea materialelor explozive ce urmau a fi folosite în lupta contra mașinii de război fasciste. Au fost condamnați la moarte și executați soții Francisc și Lily Paneth, Ada Marinescu, dr. Adalbert Kornhauser și Elisabeta Nagy. În 1942 a fost condamnat la moarte Petre Gheorghe — fostul secretar al Comitetului județean Ilfov al P.C.R., arestat, anchetat și torturat în mod barbar în urma unei acțiuni a Poliției germane[17], cît și de organele Siguranței dictaturii militare-fasciste. El a fost executat în februarie 1943. Au fost executați, de asemenea, comuniștii Pompiliu Ștefu și Nicolae Mohănescu, muncitori tipografi; studentul Justin Georgescu***, membru al Uniunii Tineretului Comunist a fost ucis în timpul anchetei și aruncat apoi pe fereastră de la etajul trei, pentru a se simula o sinucidere. În același an, alți șase antifasciști au fost condamnați la închisoare. În perioada ianuarie 1942 - mai 1944, au avut loc numeroase procese, în care au fost aduși în fața Curții Marțiale și condamnați la pedepse, mergînd pînă la cea cu moartea, un număr de peste 270 comuniști și alți luptători antifasciști[18] din orașele București, Ploiești, Constanța

„Noua ordine" hitleristă și repercusiunile ei asupra economiei românești

și Brașov. După date estimative, în total, în țară, au fost condamnați la ani grei de închisoare circa 3 600 patrioți antifasciști, alte mii fiind internați în lagăre.

Drastice măsuri teroriste au fost luate în regiunile industriale și în porturile cu populație muncitorească concentrată. Într-o dare de seamă asupra activității agenților „Corpului de misionari secreți propagandiști"**** pe primele cinci luni ale anului 1941, se consemna că în localități urbane și în cincizeci de localități rurale, „pătura muncitoare [...], și în special muncitorii C.F.R., sînt pătrunși de ideile comuniste și lupta cu aceștia a fost foarte grea"[19].

Teroarea fascistă a lovit și în intelectualii patrioți, ostili dictaturii fasciste și nazismului.

---

* Inițial au participat două armate (3 și 4), totalizînd aproape 12 divizii și un număr de brigăzi independente. După bătălia de la Odesa, la care a luat parte Armata 4, cu 17 divizii de infanterie, 3 brigăzi de cavalerie, o brigadă blindată și una de fortificații, pe front au rămas în continuare, din noiembrie 1941 pînă în vara anului 1942, 3 brigăzi de cavalerie și 3 brigăzi de vînători de munte, grupate în cîte un corp de armată, reprezentînd ca valoare aproximativă două divizii de infanterie. În vara anului 1942 și iarna 1942/1943, în operațiile de la Stalingrad, precum și la cele din Caucaz și Crimeea au participat Armatele 3 și 4, cu 15 divizii de infanterie, 4 divizii de vînători de munte, 6 divizii de cavalerie și o divizie blindată, toate însumînd 52 batalioane, fiecărui batalion revenindu-i 3-4 km de front. Începînd din primăvara anului 1944, pe frontul stabilizat pe linia Carpaților Răsăriteni, la nord de Tîrgu Frumos, la nord de Iași și Orhei, de-a lungul Nistrului pînă la Marea Neagră s-au aflat cele două armate, dispunînd de 15 divizii de infanterie, două de cavalerie, una blindată, o divizie și cinci brigăzi de vînători de munte. În timpul operațiilor de la Odesa și Stalingrad, armata română a suferit pierderi care s-au ridicat la 30 000 morți, peste 108 000 răniți și circa 84 000 dispăruți; pe toată durata războiului hitlerist, pierderile au ajuns la 71 000 morți, 233 000 răniți și aproape 310 000 dispăruți (vezi **Marea conflagrație a secolului XX — al doilea război mondial**, Editura Politică, București, 1971, pp. 165-166, 175, 242 și 386).

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1972.

*** Vezi **Magazin istoric**, nr. 3 și 11/1972.

**** Organizație specială înființată de guvernul militaro-fascist cu cîteva luni înaintea începerii războiului antisovietic, cu scopul de a supraveghea și pregăti din punct de vedere psihologic populația, îndeosebi din Moldova, precum și unitățile militare.

Organele Siguranței au suspectat și urmărit printre alții pe profesorii universitari C.I. Parhon și S. Stoilov din București, precum și multe alte cadre universitare de valoare[20]. Sub învinuirea că „atentează la siguranța statului" au fost arestați și întemnițați înflăcăratul patriot și om politic dr. Petru Groza și mulți alți intelectuali[21]. În 1943 a fost internat în lagăr marele nostru poet Tudor Arghezi, care atacase într-un pamflet caustic pe ministrul Germaniei la București, baronul Manfred von Killinger*. Pe teritoriul țării au fost înființate lagăre de concentrare la Caracal, la Tîrgu Jiu și în alte localități, în care au fost internați numeroși patrioți, oameni de diferite categorii sociale, de diferite naționalități și profesii, cu diferite convingeri politice, filozofice, comuniști, militanți ai mișcării sindicale, intelectuali progresiști.

Măsuri de teroare și reprimare au fost larg aplicate și față de militarii care își manifestau sub orice formă împotrivirea față de războiul fascist. Pentru a împiedica dezertările de pe front, în iunie 1942 a fost acceptată propunerea unei delegații de ofițeri germani de a organiza o „poliție secretă de campanie" după asemănarea celei germane. Efectivele acesteia au fost formate mai ales din foști polițiști de profesie, iar instruirea lor a fost făcută de ofițeri germani[22].

Un oarecare „maior Sandu" și ingrozitoarele sale crime

Dacă lagărele din țară și în special cel de la Tîrgu-Jiu au fost create pentru izolarea patrioților antifasciști, în schimb cele înființate în diferite localități din teritoriile vremelnic ocupate ale Uniunii Sovietice, aveau o destinație specială. Ele au fost locuri de deportare și nimicire pentru un mare număr de antifasciști români, de exterminare a cetățenilor sovietici care se opuneau regimului de ocupație, a populației evreiești deportată în baza planului „soluția finală" elaborat de Eichmann. Majoritatea deportaților politici au fost supuși unui regim de exterminare fizică și morală. Într-unul din lagăre deținuții au fost hrăniți un timp cu mazăre furajeră, fapt ce a provocat grave intoxicații unui număr de 611 internați[23], dintre care 225 au rămas paralizați pe viață. În toamna anului 1943, un grup de internați politici din lagărul Vapniarka a fost mutat la închisoarea de la Rîbnița. În martie 1944, cînd închisoarea a fost preluată de Gestapo, hitleriștii au asasinat 300 partizani sovietici și 52 deținuți politici antifasciști din România.

După începerea războiului antisovietic, hitleriștii și autoritățile fasciste române au pregătit cu meticulozitate, prin lansarea de zvonuri și comunicate cu caracter provocator, o atmosferă prielnică dezlănțuirii unor pogromuri rasiste. Deși în România n-au existat ghetouri sau lagăre de exterminare, sutelor de victime din rîndul populației evreiești provocate de legionari la sfîrșitul lunii iunie și începutul lunii iulie 1940, precum și celor din timpul rebeliunii din ianuarie 1941, li s-au adăugat cele din iunie 1941, cînd, după indicațiile maiorului german Herman-Alexander von Stransky, ofițer de legătură între Serviciul Special de Informații antonescian (unde era cunoscut sub numele de „maiorul Sandu") și serviciile similare hitleriste, evreii din Iași au fost vînați pe străzi, ridicați din casele lor, scoși din adăposturi și masați în curtea Poliției. Parte din cei arestați au fost executați chiar în locuințele lor și în timpul deplasării pînă la chestură, altă parte în incinta Poliției, iar cei care au rămas cu viață au fost încărcați în două garnituri de tren, cunoscute sub denumirea de „trenuri ale morții", purtate pe linii, fără hrană și apă, pînă la epuizare. În zilele pogromului și în „trenurile morții", au fost asasinați peste 8 000 oameni[24]. Sub supravegherea consulului hitlerist la Cernăuți, Schellhorn, au fost deportați peste 38 000 evrei[25], mulți dintre ei pierzîndu-și viața.

Trebuie spus însă că, cu toate presiunile conducătorilor Germaniei, datorită unor cauze multiple, între care pe prim loc se situează umanismul poporului român, planul „soluția finală" nu a fost aplicat pînă la capăt în România, astfel că fărădelegile comise împotriva populației evreiești nu au avut amploarea din alte țări ocupate de hitleriști.

În cadrul prigoanei fasciste, pe considerente rasiale au mai fost deportați în lagăre 26 000 țigani, dintre care 6 000-8 000 au fost masacrați, iar peste 3 000 au murit din cauza foamei, frigului și a condițiilor inumane de existență[26]. De asemenea, alte mii de oameni au fost loviți de teroarea fascistă pentru motive de rasă sau pentru convingerile lor religioase**.

Nenumărate victime au rezultat din diversiunea fascistă șovină în rîndul populației din partea de nord a Transilvaniei, cedată Ungariei prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Cele două guverne au intensificat reciproc prigoana împotriva populației române și, respectiv, maghiare, împotriva populației evreiești, provocîndu-le grele suferințe.

În martie 1944, trupele germane au ocupat Ungaria. După indicațiile lui Vesenmayer, împuternicitul lui Hitler la Budapesta, formațiile Jandarmeriei Ungariei fasciste, în colaborare cu cele SS au ridicat și transportat în lagărele de exterminare de la Auschwitz peste 135 000 oameni din partea de nord a Transilvaniei, din care au mai revenit în țară — după o statistică întocmită în 1945 — doar circa 20 la sută[27].

Consecințe grave au avut de pe urma politicii șovine, naționaliste a regimurilor de la Budapesta și București populația ungară din sud-vestul Transilvaniei și cea românească din partea de nord-est a acestei străvechi provincii românești. Pe baza ordinelor date de Ion Antonescu, bărbați valizi de origine ungară au fost încadrați în detașamente de muncă obligatorie, fiind folosiți la lucrări din cele mai grele, iar uneori au fost puși la dispoziția armatei germane, cum a fost cazul a 15 batalioane de lucru constituite în octombrie 1943[28]. La rîndul lor, autoritățile horthyste au arestat, în anii 1941-1943, mii de antifasciști de diferite naționalități, internîndu-i în lagărele de concentrare de la Someșeni (Cluj) și Acățari (Mureș), unde au

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1967.

** Pe baza ordinului lui I. Antonescu, în vara anului 1942 au fost internați 2 000 membri ai sectei religioase a inokentiștilor; ulterior, măsura a fost extinsă asupra tuturor sectelor.

fost supuși la torturi groaznice; mulți dintre ei au fost deportați, în toamna anului 1944, în lagărele de la Buchenwald, Dachau și Bergen-Belzen. La Someșeni-Cluj, în noiembrie 1943, Jandarmeria ungară l-a asasinat într-un mod bestial pe militantul comunist Józsa Béla, unul dintre conducătorii mișcării antifasciste de rezistență din partea de nord a Transilvaniei*.

Sub îndrumarea consilierului german Wilhelm Neuer, ofițer SS, din rîndurile populației românești și evreiești au fost constituite companii de muncă, în care oameni între 14 și 60 ani au fost supuși la un regim inuman.

Ca urmare a măsurilor ordonate de guvernul horthyst, în primăvara anului 1944 prefecții din județele situate în partea de nord a Transilvaniei au trecut la recrutarea și deportarea la muncă forțată în Germania a unui mare număr de țărani români. După date incomplete, numărul acestora s-a ridicat la circa 30 000[29]. În Maramureș, în cadrul represiunilor organizate împotriva populației, pentru nesupunere la încorporare sau fugă din detașamentele de muncă, a fost executat de către autoritățile militare hitleriste și fasciste ungare un mare număr de oameni. În iunie 1944, în orașul Sighet au fost împușcați trei partizani; în vara aceluiași an, pentru motivul de a fi dat ajutor partizanilor, au fost executați 52 oameni din diferite comune maramureșene, iar în octombrie, în comuna Moiseiu, au fost împușcați alți 29 oameni din această localitate, precum și din localitățile Apa și Săbișa.

Lagărele și închisorile, execuțiile și pogromurile n-au putut frîna voința de luptă a poporului pentru eliberarea României de sub dominația fascismului. Patrioții antifasciști deținuți în anii războiului în închisoarea Caransebeș, în lagărul de la Tîrgu Jiu, în alte închisori și lagăre, în pofida regimului de privațiuni și torturi la care au fost supuși, și-au păstrat permanent un înalt moral de luptă. Organele dictaturii militaro-fasciste raportau lui Antonescu pe drept cuvînt că: „Lagărele și închisorile constituie pentru comuniști terenuri propice pentru recrutarea de noi aderenți și adevărate academii pentru perfecționarea vechilor militanți"[30]

Ura venea din adîncuri

În numeroase orașe și sate din Moldova, trupele hitleriste au săvîrșit numeroase acte de cruzime. În cuprinsul județelor Iași, Fălciu, Tecuci, Roman și Tutova ele au devastat și jefuit populația, au împușcat locuitorii care încercau să li se împotrivească, au atacat coloanele de refugiați și evacuați din zona frontului, jefuindu-le lucrurile personale, au incendiat locuințe. Drept represalii pentru faptul că unii locuitori au sprijinit acțiunile cercetașilor sovietici, satul Poiana Mărului a fost incendiat, gospodăriile țăranilor arzînd pînă la temelie. Însuși Ion Antonescu recunoștea, în aprilie 1944, că unitățile germane în retragere „s-au dedat la unele acte care, în adevăr, pentru cel mai tare om erau de nesuportat"[31].

Teroarea exercitată de dictatura militaro-fascistă în țară și de regimul horthyst în partea de nord a Transilvaniei, de Wehrmachtul și serviciile de spionaj și represiune naziste a adus mari suferințe maselor populare din România. Numărul celor exterminați din rîndurile populației civile se ridică — după calcule estimative — la peste 150 000 oameni (asasinați pentru activitatea lor politică, în închisori și lagăre, în tabere de muncă forțată, deportări, alții uciși de trupele hitleriste în retragere sau în timpul bombardamentelor, victime ale războiului hitlerist). Această cifră se adaugă dureros pierderilor de pe front, lipsurilor economice, umilințelor și jignirilor aduse sentimentelor naționale ale poporului de militarii germani și de ceilalți reprezentanți ai Germaniei hitleriste.

Toate acestea au sporit ura poporului român, în amintirea căruia erau încă vii suferințele îndurate în timpul ocupației Puterilor Centrale din anii 1916-1918, ca și eroismul soldaților români în bătăliile de la Mărășești, Mărăști și Oituz, din vara anului 1917. Ura aceasta, care venea din adîncuri, împotriva celui de-al III-lea Reich și a războiului cotropitor al acestuia agrava și mai mult criza genetică a însuși regimului militaro-fascist; se creau astfel condițiile subiective prielnice ridicării unanime a poporului român la luptă pentru eliberarea și redobîndirea independenței.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

1. Vezi M. Fătu, I. Spălățelu: **Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist,** Editura Politică, București, 1971.
2. După Lucrețiu Pătrășcanu: **Sub trei dictaturi,** Editura Forum, București, 1944, p. 211.
3. **Pe marginea prăpastiei (21-23 ianuarie 1941),** vol. II, București, 1941, pp. 111, 133-134.
4. Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare **A.I.S.I.S.P.**) fondul 1, dosarul nr. 9.
5. **Nürnbergski proțess,** tom. III, Moskva, 1952, doc. L-221 (S.U.A.-317), p. 438.
6. Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare **A.M.A.E.**) fondul 71/1920-1944, Germania, vol. 130, telegrama nr. 1573, din 11 noiembrie 1940.
7. **Hitler's Secret Conversation** (1941-1944), The New American Library, 1961, p. 43.
8. **A.M.A.E.,** fondul 71/1920-1944, Germania, fila 82.
9. **A.I.S.I.S.P.,** fondul 10, dosarul nr. 9.
10. **Loc. cit.** fondul 10, dosarul nr. 4.
11. **Bursa,** din 8 decembrie 1940.
12. Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român (în continuare, **A.C.C.P.C.R.**), fondul 103, dosarul nr. 8174, filele 47, 48, 54.
13. H. Neubacher: **Sonderauftrag Südost,** Göttingen, 1956, p. 56
14. **Procesul marii trădări naționale,** Editura Eminescu, București, 1946, p. 369.
15. **Op. cit.** p. 35.
16. **A.M.A.I.,** dosarul nr. 40 010, vol. 8, fila 59.
17. **Loc. cit.,** pachet 32, N.C. 173.
18. **Loc. cit.,** pachet 33, N.C. 183; pachet 48, N.C. 297, raportul nr.201030 din 13 noiembrie 1943.
19. **Loc. cit.,** pachet 51, N.C. 313.
20. **Loc. cit.,** pachet 48, N.C. 297.
21. Petru Groza: **În umbra celulei,** Editura „Cartea rusă", București, 1945, pp. 87-88.
22. **A.M.A.I.,** pachet 154, N.C. 1082.
23. **Poporul acuză,** Editura Apărării Patriotice, București, 1945, p. 11.
24. **A.M.A.I.,** pachet 48, N.C. 292; **Prutul,** din 27 iunie 1941.
25. **Cartea neagră,** vol. III, București, 1947, pp. 13, 134, 143.
26. **Procesul marii trădări naționale,** p. 305
27. **Eichmann in Ungarn,** Budapesta, 1960, pp. 130-131, 303.
28. **A.M.A.I.,** pachet 99, N.C. 620.
29. **Scînteia,** din 14 aprilie 1945.
30. **A.C.C.P.C.R.,** fondul 55, dosarul nr. 5 876, fila 13.
31. **Loc. cit.,** fondul 103, dosarul nr. 8 448, fila 3.

* Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1968.

23 AUGUST
30 ANI

MAI 1944
SIGURANŢA ÎN ALERTĂ

În primele luni ale anului 1944, lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste, pentru scoaterea ţării din războiul hitlerist şi izgonirea ocupanţilor nazişti cunoaşte o amploare crescîndă, înglobînd imensa majoritate a poporului nostru*. La mijlocul lunii aprilie, Partidul Comunist Român şi Partidul Social-Democrat înfăptuiesc Frontul Unic Muncitoresc. Crearea unităţii de acţiune a clasei muncitoare a avut o importanţă deosebită în grăbirea procesului de coalizare a tuturor forţelor politice democratice într-un front patriotic atotcuprinzător. Ca urmare a difuzării manifestului-apel al F.U.M., în numeroase întreprinderi din Capitală şi din provincie au fost create comitete de front unic şi formaţiuni de luptă patriotică.**

Aceste fapte au fost primite cu teamă şi îngrijorare de organele de represiune care se aşteptau la o intensificare a propagandei, la organizarea unor acţiuni de masă împotriva regimului antonescian, pentru ieşirea României din războiul hitlerist şi pentru izgonirea trupelor Wehrmachtului din ţară. În Bucureşti, Direcţia Poliţiei de Siguranţă din Prefectura Poliţiei Capitalei a elaborat un ordin de serviciu, nr. 14 070, prin care ordona organelor în subordine să ia cele mai severe măsuri în vederea contracarării eventualelor manifestări pe care comuniştii ar fi putut să le organizeze: afişarea de lozinci şi etichete cu chemări patriotice, antifasciste şi antihitleriste, răspîndirea de manifeste etc. Ghidîndu-se după acţiunile întreprinse anterior, organele de represiune antonesciene caută să preîntîmpine şi să împiedice şi alte forme de luptă ale comuniştilor: munca de lămurire de la om la om în fabrici, în cartiere, în locurile aglomerate, ca pieţe, gări etc.; şedinţele ilegale care s-ar fi putut ţine în pădurile din jurul Capitalei (Andronache, Pantelimon, Crîngaşi, Băneasa etc.).

Exprimînd teama şi îngrijorarea organelor de represiune antonesciene, ordinul la care ne referim relevă în acelaşi timp amploarea acţiunilor, ca şi varietatea formelor şi metodelor utilizate de P.C.R. pentru polarizarea celor mai largi forţe patriotice în lupta împotriva dictaturii militaro-fasciste şi a războiului hitlerist.

Gh. ŢUŢUI

„Pentru menţinerea ordinei în raza Municipiului Bucureşti ordon următoarele:

1. Începînd din seara zilei de 30 aprilie a.c. orele 20 pînă în dimineaţa zilei de 3 Maiu a.c., personalul comisariatelor de poliţie, sub ordinele d-lor chestori respectivi, va executa pe teren măsurile de mai jos:

— Va supraveghia funcţionarea normală a tuturor întreprinderilor de utilitate publică şi anume: Uzina de Gaz şi Electricitate (circ. 32), Uzina de Gaz din B-dul Mărăşeşti (circ. 22), Uzina Electrică din B-dul Carol (circ. 2), Uzina Electrică din B-dul Golescu (circ. 32), Uzina Electrică Parcul Carol (circ. 22), Poşta şi Telegraful (circ. 21) şi Comis[ariatul], Palatul Poştelor, Societatea Anonimă de Telefoane (circ. 21), Societatea Comunală a Tramvaielor cu depourile respective, aparţinînd de comisariatele 3, 4, 5, 14, 22, 28 şi 32 precum şi garajele de autobuze, muncitorii CFR-işti de la Serviciul Mişcării (circ. 37-36), şi Societatea de Radiodifuziune (circ. 38).

(Continuare în p. 32)

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 2 şi 3/1974.
** Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1969.

STUKA-URI ATACĂ BUCUREŞTII

MIHAIL EVSEVIE IONESCU

În zorii zilei de 24 august, generalul Gerstenberg încearcă să aducă la îndeplinire ordinul lui Hitler privind înăbuşirea insurecţiei române. Pe şoseaua Ploieşti-Bucureşti, venind dinspre Băneasa, îşi face apariţia o coloană motorizată alcătuită din circa 20 autovehicule, precedată de 6 tunuri*. Forţele insurecţionale, care încă din seara zilei precedente luaseră măsurile necesare respingerii oricărei tentative hitleriste de pătrundere în Bucureşti, reuşesc să stopeze intrarea forţelor germane în Capitală. Ordinul lui Hitler, marca astfel un prim eşec.

Ziua şi noaptea

În furia lor, hitleriştii trec la ameninţări. Postul de radio german Ilse II emite, în limba română, ameninţări la adresa populaţiei şi a armatei. În dimineaţa zilei de 24 august, la ora 8,25 acest post de radio îi avertizează pe cetăţenii Capitalei: „La cel mai mic gest de opunere se va răspunde imediat cu asprime şi energie". Două ore şi 25 minute mai tîrziu, ameninţarea capătă proporţii: „Clarificarea situaţiei cere acum o intervenţie energică şi chiar brutală". Forţele insurecţionale sînt avertizate că „dacă nu încetează imediat lupta, aviaţia germană va ataca". Ilse II atrage atenţia că acesta e „ultimul cuvînt"; în caz contrar „urmează distrugerea totală". În momentul cînd sînt date aceste avertismente aviaţia germană lansează primele bombe asupra Capitalei.

Încă de la ora 6 circa 10 avioane germane de tipul ME 110 evoluaseră în spaţiul aerian al Capitalei, în sectorul de nord, la altitudinea de 3 000 - 3 500 m. Drept urmare, la ora 7,15, Comandamentul Militar al Capitalei (C.M.C.) ordonă unităţilor antiaeriene în subordine să deschidă focul asupra oricărui avion german care survolează oraşul. La ora 10,35 se dă alarma aeriană. Cu începere de la ora 10,50 numeroase aparate de tip HE 111, M 110, JU 87 (STUKA) şi ME 109 bombardează oraşul şi împrejurimile pînă la ora 12,20. Jurnalul de operaţii al Comandamentului artileriei antiaeriene române consemnează că „cele mai puternice atacuri au fost date de formaţiuni de bombardiere HE 111 venind în valuri de 8-14 aparate şi care au bombardat în special centrul Capitalei". Atacurile s-au concentrat îndeosebi asupra acestei zone deoarece aici erau situate cele mai importante instituţii ale oraşului. Al doilea atac întreprins în ziua de 24 august 1944 durează 45 minute (de la 15 la 15,45). La cele două atacuri participă 55 bombardiere, protejate de 20 avioane de vînătoare. Conform raportului informativ al autorităţilor de resort române, în cursul celor două acţiuni, germanii lansează 122 bombe, dintre care 11 nu explodează. Potrivit aceluiaşi raport, se înregistrează 89 morţi (dintre care 27 femei şi 8 copii) şi 90 răniţi; sînt distruse complet 124 case iar alte 181 avariate.

Bombardamentele hitleriste din ziua de 24 august produc distrugeri reţelelor de alimentare cu apă şi energie electrică, liniilor telefonice (sînt deranjate 11 938 posturi telefonice). Este distrusă, de asemenea, în 14 puncte, reţeaua urbană de transport în comun, fiind scoase din uz 19 vagoane şi remorci de tramvai. La ora 17, o formaţie de circa 10 avioane JU 87 bombardează podul de cale ferată Bucureşti-Constanţa; atacul blochează circulaţia pe şosea între fîntîna Miorita şi lacul Băneasa.

Atacurile se prelungesc şi în cursul nopţii de 24 spre 25 august 1944. Grupuri de cîte două-trei avioane survolează, cu întrerupere de 30 sau 15 minute, spaţiul aerian al Capitalei. Sînt lansate 33 bombe explozive. La bilanţul victimelor de peste zi se adaugă 38 morţi (dintre care 5 copii) şi 57 răniţi. Sînt distruse trei case şi alte 19 sînt grav avariate.

În ziua de 25 august bombardamentele continuă. La ora 6,51 îşi fac apariţia 11 avioane JU 87, care bombardează zona Băneasa. Apoi între orele 7,30 şi 9, formaţii de avioane JU 87, escortate de aparate de vînătoare ME 109, lansează asupra Bucureştilor bombe explozive şi incendiare. La orele 11,35, avioane HE 111 şi ME 109, acţionînd izolat, atacă centrul Capitalei. La orele 12,00, aparate JU 87 bombardează Chitila, ucigînd patru persoane şi rănind alte opt. În după-amiaza zilei, între orele 14,00 şi 17,30, asupra oraşului are loc un nou atac. Participă circa 25 bombardiere şi circa şapte-opt avioane de vînătoare. În total, în ziua de 25 august sînt lansate asupra Capitalei – potrivit aprecierilor autorităţilor militare române – 280 bombe explozive şi 114 bombe incendiare.

---

* Izvoarele germane indică ora 7,30 ca moment de iniţiere a atacului, cu un efectiv de 6 000 oameni.

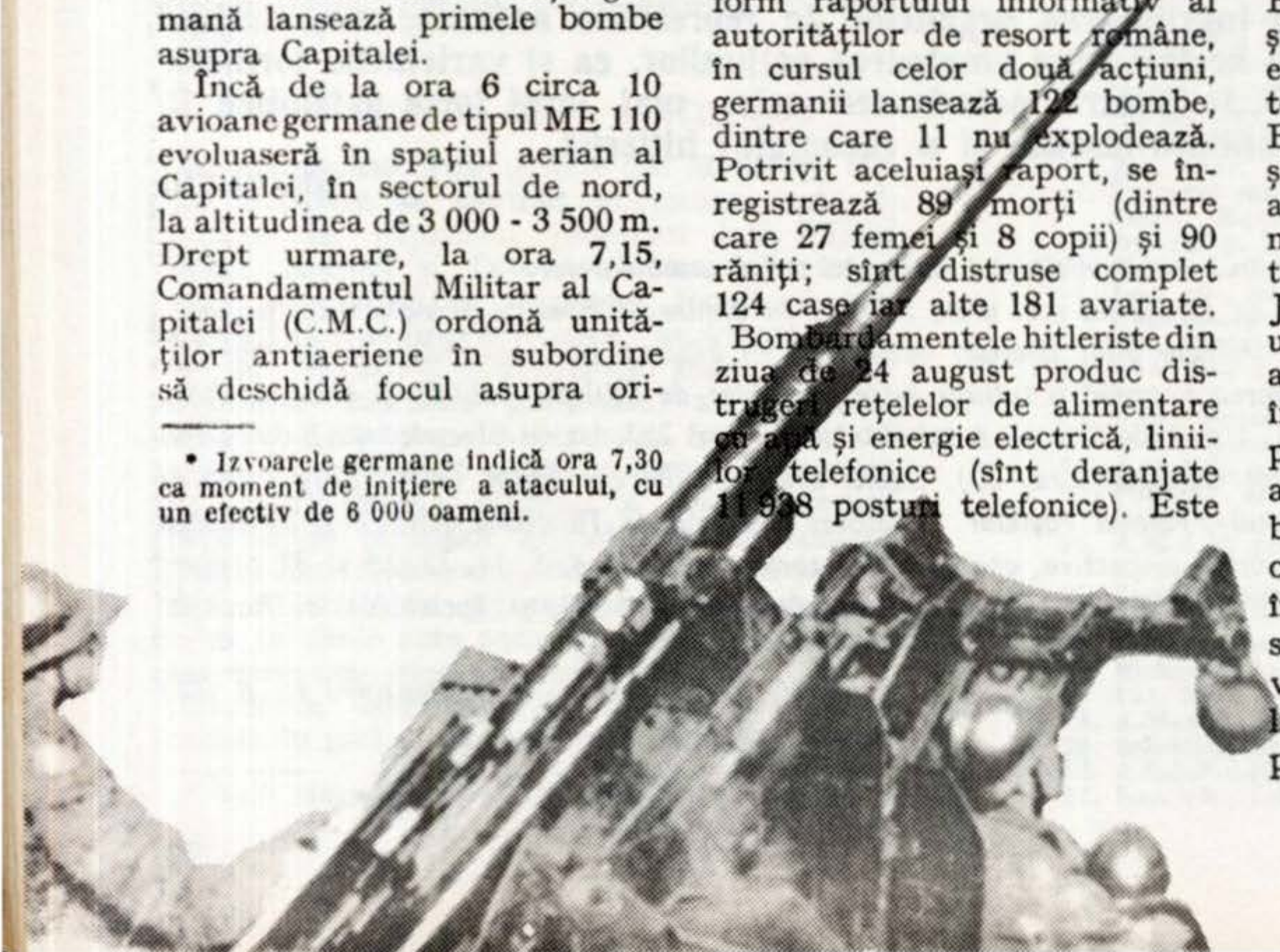

Sînt ucise 48 persoane și 59 rănite; 232 case sînt distruse, iar 72 avariate; liniile de transport în comun sînt deteriorate în alte cinci puncte.

Nici noaptea de 25/26 august nu este lipsită de tensiunea bombardamentelor hitleriste; șase bombardiere germane atacă, la intervale neregulate, diverse puncte din oraș: triajul Chitila, piața Chibrit, cartierul Bucureștii Noi, Atelierele Griviței. A doua zi, 26 august, un val de 12 avioane JU 87 bombardează din nou zona Chitila; la ora 8, alte 10 aparate își aruncă bombele pe triajul și gara din această suburbie a Capitalei.

În după-amiaza zilei, are loc un ultim atac asupra Bucureștilor. Între orele 16,15 și 16,35, 12 bombardiere HE 111 însoțite de patru avioane de vînătoare, lansează 68 bombe explozive și 42 incendiare, care ucid șapte cetățeni și rănesc alți 22; 42 case sînt distruse și 55 avariate. Liniile de transport în comun sînt întrerupte în șapte puncte, iar rețelele de apă, electricitate și telefoane suferă din nou pagube însemnate.

Înalt spirit de disciplină și solidaritate

În cursul acestor raiduri teroriste, bucureștenii dovedesc un înalt spirit de disciplină, de solidaritate și sacrificiu. **România liberă** din 24 august publică **Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România,** în care cetățenilor le este adresat un vibrant apel: „În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său". Populația Capitalei acționează prompt pentru înlăturarea grabnică a urmărilor bombardamentelor.

În acest timp, forțele insurecționale iau măsurile necesare pentru prevenirea și respingerea atacurilor aeriene germane. Îndeplinirea acestei misiuni e îngreunată însă de o serie de factori: bateriile antiaeriene sînt nevoite, în marea lor majori-

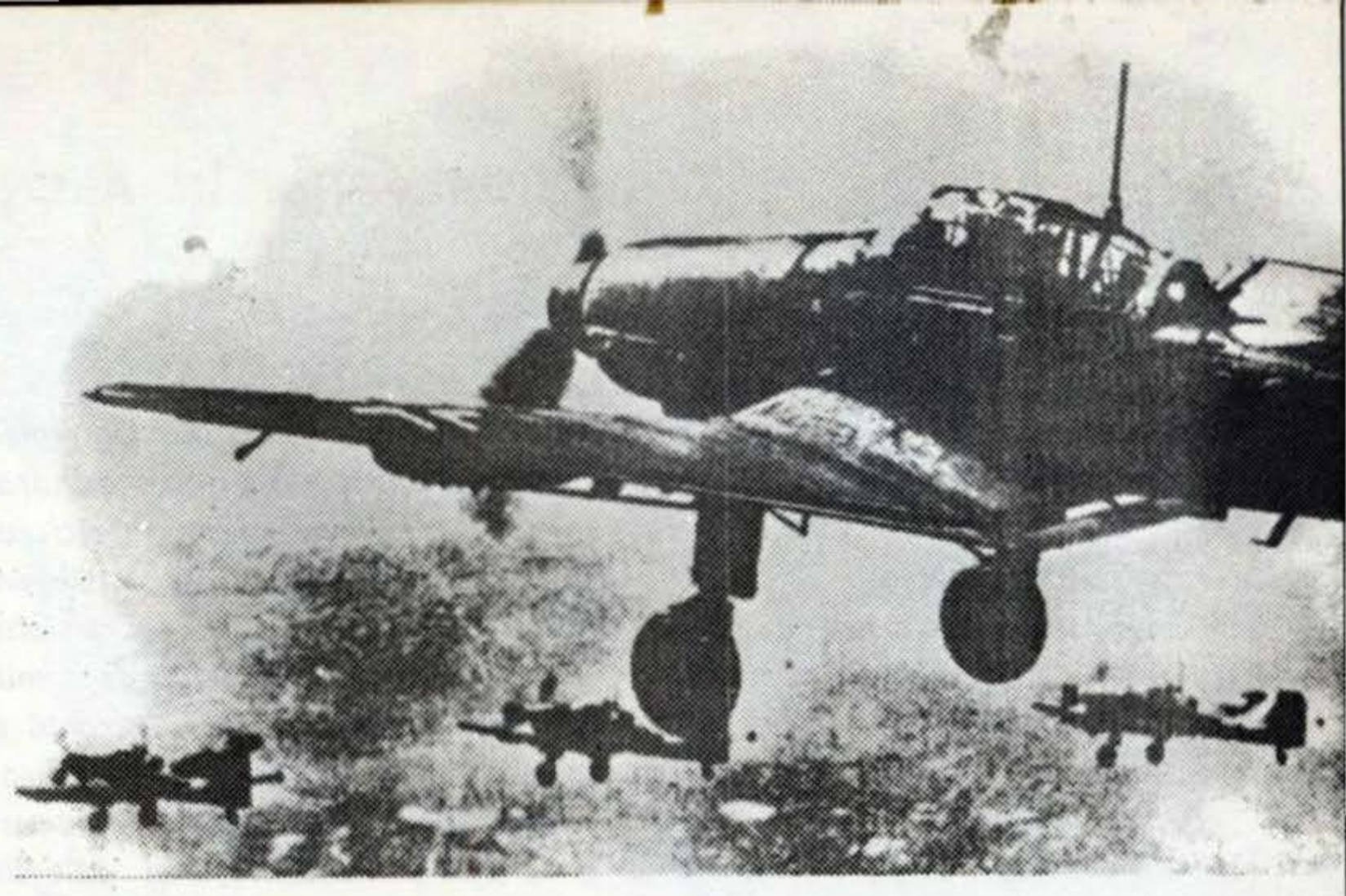

tate, să acționeze și pentru respingerea atacurilor trupelor germane terestre care încearcă să le captureze; tragerile de noapte sînt mult îngreunate de absența bateriilor de proiectoare, ca și de faptul că aparatele de detectare sînt avariate în urma luptelor terestre. Numeroase baterii antiaeriene române reușesc însă să acționeze combinat, terestru și antiaerian, aducînd o contribuție notabilă la anihilarea atacurilor germane. La 25 august 1944, de pildă, baterii din Divizionul 1 al Brigăzii 3 artilerie antiaeriană deschid focul terestru asupra aerodromului Otopeni, scoțînd din uz patru avioane și incendiind un depozit de carburanți și două hangare. Începînd din ziua de 25 august dimineața, Grupul 9 vînătoare român, dislocat pe aerodromul Popești-Leordeni și însărcinat cu apărarea Capitalei, desfășoară cîteva acțiuni încununate cu succes. În luptă cu inamicul, o formație de șapte avioane de vînătoare românești doboară patru aparate inamice. A doua zi o altă formație românească doboară trei aparate inamice, și incendiază încă două la sol.

Străduințele eroice ale apărătorilor spațiului aerian al Capitalei noastre reușesc să limiteze distrugerile provocate de dușman, exercitînd, în același timp, o serioasă descurajare printre atacatori.

Într-una din declarațiile sale, Hitler spunea: „orașe întregi vor cădea în ruine, nobile edificii vor dispare pentru vecie". Și, într-adevăr, așa s-a întîmplat peste tot pe unde au trecut hitleriștii. Sub ploaia bombelor aruncate din ordinul dictatorului nazist, capitala României a suferit și ea grave distrugeri. Au dispărut ori au fost serios avariate locuințe, edificii de cultură și artă, printre care: Teatrul Național, Ateneul Român, Academia Română, Muzeul „Theodor Aman", Institutul de Bizantinologie, Muzeul „Grigore Antipa", Facultatea de Drept, Institutul de Chimie, Direcția Arhivelor Municipiului București din strada Luterană, Colegiul „Sf. Sava", actualul liceu „N. Bălcescu", precum și alte licee, edificii teatrale, fundații și biblioteci etc.

A fost distrus în întregime Spitalul de Urgență; au fost avariate Spitalul Filantropia, Spitalul Militar Central, numeroase întreprinderi industriale ca: Lemaître, Fabrica Leul, Moara Herdan, Uzinele chimice, Fabrica de butoaie, Fabrica Suchard etc.; sediile unor bănci, hoteluri, clădirile Depoului și Triajului C.F.R. Chitila, cele ale Depoului Panduri al Societății de Tramvaie, ale Societății Anonime Române de Telefoane etc., ca și sediile unor instituții publice. Au fost scoase din funcțiune numeroase rețele de electricitate, apă, fire telefonice, linii de transport în comun.

Dar cu toată furia și sălbăticia lor, atacurile hitleriste n-au putut stăvili avîntul și hotărîrea forțelor insurecționale din Capitală de a elibera Bucureștii, care, la capătul a trei zile de eroice lupte, era pe deplin în siguranță.

SIGURANȚA ÎN ALERTĂ

(Urmare din p. 29)

2. La toate barierele orașului, circumscripțiile respective vor fixa posturi speciale pentru a semnala grupurile de muncitori ce s-ar deplasa în pădurile din jurul Capitalei. Aceste posturi au de asemeni îndatorirea să informeze la timp intrarea în oraș a oricăror grupuri de țărani sau muncitori din comunele limitrofe.

3. Comisariatele de poliție în raza cărora se găsesc fabrici, ateliere și orice întreprinderi industriale mai ales acelea care lucrează pentru apărarea națională, în înțelegere din timp cu direcția respectivă, unde nu există comandanți militari, și cu comandanții militari la celelalte, vor lua măsurile necesare de pază și siguranță pentru prevenirea actelor de sabotaj acolo unde de comun acord se crede că este cazul.

4. În timpul cît durează aceste măsuri de pază și siguranță d-nii chestori de sectoare împreună cu personalul brigăzilor de Siguranță, personalul comisariatelor, gardienii publici ceruți special de la Corpul de gardieni, în afară de cei existenți în posturi cari rămîn pe loc, și oameni de la Regimentul de jandarmi pedeștri, vor executa patrulări permanente în cartierele muncitorești și cele sinistrate cu misiunea de a aresta pe colportorii materialului scris de propagandă comunistă, pe cei cari șablonează lozinci și embleme comuniste cît și pe cei cari vor încerca să arboreze drapele roșii în fabrici, biserici, stîlpi de telegraf etc.

Cei prinși în flagrant delict vor fi percheziționați corporal și domiciliar, după care, cu actele dresate, vor fi trimiși Direcțiunei Poliției de Siguranță.

Regimentul de jandarmi pedeștri și Corpul gardienilor publici vor pune la dispoziție chesturilor cîte un număr de maximum 50 jandarmi și 30 gardieni publici pentru executarea misiunii de mai sus.

5. În grădinile publice din raza Capitalei, circumscripțiile de poliție respective, după ordinele și controlul d-lor chestori, vor executa echipe de patrulare pentru reprimarea oricărei încercări de tulburare a ordinei.

Regimentul de jandarmi pedeștri va păstra și o rezervă de oameni pentru a interveni cu eficacitate și la timp în momentul cînd s-ar semnala tulburarea ordinei.

Secția auto va îngriji ca în garaj să se găsească camioanele necesare, aprovizionate și în bună stare, pentru transportarea oamenilor după cerere.

Personalul Direcțiunei Poliției de Siguranță, sub conducerea d-lui comisar șef Sava Dumitrescu, va acționa pe teren independent de măsurile ordonate de Chestură.

Toate evenimentele ce se vor produce vor fi raportate cu precădere Direcțiunei Poliției de Siguranță.

6. D-nii chestori de sectoare vor organiza pe tot timpul acestor măsuri un serviciu de transmitere a tuturor evenimentelor și informațiunilor ce vor dobîndi în legătură cu acțiunea comunistă, delegînd în acest scop un ofițer de poliție care să comunice telefonic, din oră în oră, comisarului de serviciu de la Poliția de Siguranță.

PREFECTUL POLIȚIEI CAPITALEI,
Colonel M. Elefterescu

Dir. Pol. de Siguranță,
Lt. colonel Ștefan Manolescu"

PLANȘELE NOASTRE

Inestimabil tezaur de frumusețe mesageră a unei spiritualități milenare, arta africană constituie și o impresionantă mărturie a experiențelor de viață ale popoarelor de pe continentul negru. **Planșele noastre:** cîteva exemplare reprezentative pentru măiestria artistică a creatorilor din vechi state africane. **Planșa 1:** dansatori cu măști (Mali); **planșa 2:** măști din regiunile Africii Occidentale și Ecuatoriale; **planșa 3:** dans acrobatic tradițional nigerian (b); moscheea unui sat din Coasta de Fildeș (a); **planșa 4:** statuete din Republica Zair (b,c) și Ghana (a) **(Africa își continuă eroica istorie,** p. 44**)**

a

b

a

b

c

VOINŢA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

Încă de la începutul afirmării sale pe scena vieţii politice a societăţii româneşti, în urmă cu mai bine de un secol, mişcarea muncitorească şi socialistă din ţara noastră a înscris pe steagul ei de luptă ţelul eliberării sociale şi naţionale a poporului român. Împletirea organică dintre aceste înalte idealuri avea să devină o caracteristică permanentă a mişcării noastre muncitoreşti, fiind reliefată pregnant în numeroasele bătălii revoluţionare.

Răsfoind documentele şi presa muncitorească, din care am extras textele ce urmează, ca şi cele pe care le vom publica în numerele noastre viitoare, avem în faţă o vie ilustrare a consecvenţei cu care clasa muncitoare, clasa cea mai înaintată a societăţii şi-a legat—prin organizaţiile ei reprezentative — neîntrerupta activitate de aspiraţiile fundamentale ale poporului nostru spre libertate socială şi naţională.

„Voim Dacia aşa cum ea fu“

Dr. AUGUSTIN DEAC

Timp de veacuri românii şi-au afirmat voinţa de a trăi uniţi în cadrul graniţelor lor fireşti, liberi şi stăpîni în propria lor ţară. Acest înalt deziderat a fost înscris pe steagul de luptă al mişcării noastre muncitoreşti şi socialiste din primele momente ale existenţei sale. În diverse lucrări teoretice, în cuvîntări rostite în cadrul adunărilor, mitingurilor şi în numeroase alte împrejurări, socialiştii români şi-au afirmat punctul de vedere în sprijinul unităţii naţionale.

Relevînd însemnătatea deosebită a actului Unirii Principatelor, militanţii socialişti au subliniat că acest eveniment reprezenta doar începutul procesului de făurire a statului naţional român unitar, că în faţa mişcării muncitoreşti şi socialiste din România se afla sarcina istorică de a contribui la lupta poporului român pentru împlinirea operei începute în 1859. Abordînd în mod ştiinţific problema naţională, ei au relevat totodată, aspectul social al acestei probleme, arătînd că „idealul nostru în ce priveşte chestiunea naţională“ este de a crea „o Românie liberă şi alcătuită din cetăţeni liberi economiceşte şi politiceşte“.

Problema luptei de eliberare naţională şi-a găsit o temeinică fundamentare principială în spiritul ideilor marxiste, în documente ale mişcării socialiste, în scrierile unora dintre socialiştii români, mişcarea socialistă din România afirmîndu-se ca apărătoare fermă a principiului marxist privind dreptul la autodeterminare al popoarelor. Susţinători ai drepturilor poporului căruia aparţineau militanţii socialişti s-au arătat adversari consecvenţi ai învrăjbirii dintre popoare şi naţiuni. Ei s-au manifestat ca adevăraţi patrioţi, şi în acelaşi timp, ca internaţionalişti, căci, declarau ei, „iubind pe ai noştri nu urîm pe alţii pentru că-s de altă naţie...“.

Militînd pentru desăvîrşirea unităţii naţionale, mişcarea socialistă de la noi s-a ridicat cu fermitate împotriva asupririi naţionale a românilor aflaţi sub dominaţie străină, subliniind datoria patriotică de a face totul pentru eliberarea şi unirea lor cu patria mumă. „De aceea senini, cu conştiinţa perfect împăcată, în plenitudinea dreptului nostru—scria C. Dobrogeanu-Gherea — putem formula revendicările noastre în virtutea dreptului imprescriptibil al unui popor de a trăi nesupărat şi de sine stătător...“.

● *Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cît timp un frate al nostru va geme în lanţurile sclaviei şi vom lupta necurmat, aşteptînd cu nerăbdare şi credinţă în viitor fericita zi cînd mînă în mînă vom putea striga liberi şi împreună „Trăiască România“ !*

Dacia viitoare, *(Paris) anul I, nr. 1, 1883*

● *La lumina binefăcătoare a civilizaţiunii, Muntenii şi Moldovenii au cunoscut că sînt fraţi, că sînt toţi Români, că orice luptă între dînşii e o luptă fratricidă şi că interesul lor le comandă a se uni. Şi astfel s-a făcut unirea României, mai înainte decît a Italiei şi Germaniei.*

Astă unire e incompletă. Peste Carpaţi [sînt] trei milioane de români, care zic ca noi: Sînt români, care vorbesc aceeaşi limbă şi au aceleaşi sentimente ca noi [...] Vom spune dar verde şi lămurit cugetarea noastră; voim Dacia aşa cum ea fu, fiindcă istoria şi dreptul, tradiţiunea şi plebiscitul, trecutul şi prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie Română. Acest pămînt udat cu sîngele şi sudoarea strămoşilor noştri, înmulţit cu ţărîna lor de douăzeci de ori secular e al nostru. Voim dar ca ceea ce este al românului lui să-i aparţină, ca injusta, neomenoasa şi nedemna de secolul în care trăim de dominare a unei naţiuni asupra alteia să înceteze, ca Românii să fie toţi liberi şi să formeze un stat, iar nu să geamă sub nişte dominaţiuni străine şi vitrege.

Dacia viitoare, *(Paris) anul I, nr. 2, 1883*

(Continuare în p. 43)

CINE L-A UCIS PE HENRIC IV?

La 14 mai 1610, în timp ce străbătea în greoaia sa caleașcă o îngustă stradă a Parisului, regele Henric IV era ucis cu trei lovituri de cuțit de un fanatic. Franța acelei epoci pierdea astfel pe cel mai de seamă suveran al său, pe acel rege — cum scrie istoricul Jules Michelet — „unic în felul lui, care a stîrnit în toți oamenii dorința de a fi francezi, care și-a plătit datoriile, a pregătit războiul fără a împovăra pacea și a lăsat vistieria plină".

Henric IV a avut într-adevăr o domnie glorioasă, dar tot pe atît de zbuciumată. Predecesorul său Henric III pierise în condiții similare, victimă a aceloraşi grave confruntări politice şi dezbinări religioase între catolici şi hughenoți*: la 31 iulie 1589, el fusese înjungheat de Jacques Clément, un călugăr din Ordinul Dominicanilor. Înainte de a muri, îl recunoscuse drept urmaş la domnie pe hughenotul Henric de Navarra, care prelua tronul sub numele de Henric IV. Franța se afla în acel moment la capătul a aproape trei decenii de sîngeroase războaie religioase, cunoscuse înspăimîntătorul masacru din „Noaptea Sfîntului Bartolomeu" (24 august 1572), trăise apăsătoare momente ale manifestărilor de ură şi represiuni răscolite de fanatismul religios.**

Preluînd tronul, Henric IV prelua o situație disperată. De fapt, pentru a putea domni, el tre-

* În Franța secolelor XVI-XVII, protestanții erau desemnați sub numele de hughenoți.

** Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1973.

Gravură reprezentînd asasinarea regelui Henric IV de către „iluminatul" Ravaillac

buia mai întîi să-şi cucerească regatul. Din primele zile, cu toate că la 4 august 1589 avusese grijă să promită că religia catolică va fi menţinută în regat, „fără să i se aducă vreo ştirbire sau schimbare", marea majoritate a catolicilor şi, deci, a Franţei — sub influenţa puternicei Confederaţii a partidului ultracatolic, cunoscută sub numele de Liga catolică, îl privea ca pe un „eretic", care nu avea ce căuta în fruntea statului. Marile oraşe, în frunte cu Parisul, ca şi marea majoritate a parlamentarilor, ca şi suveranul pontif, ca şi Filip II, regele Spaniei (care pretindea pentru fiica sa, Isabela, întregul regat al Franţei), ca şi puternicii duci de Lorena şi Savoia se ridicau împotriva lui. Partizanii ligii continuau să ţină larg deschise drumurile Franţei pentru intervenţia forţelor Spaniei catolice.

În aceste împrejurări, jumătate din trupele regale l-au părăsit, iar la Paris, liga a proclamat ca suveran pe un bătrîn cardinal de Bourbon, sub numele de Carol X. Henric, avînd de partea sa doar forţele protestante, s-a considerat prea slab pentru a asedia Capitala şi s-a retras în direcţia Normandiei. Vreme de cîţiva ani, el a purtat numeroase bătălii şi nu o dată a făcut uz de bani şi de promisiuni pentru a aduce la ascultare oraşe şi provincii răzvrătite.

Dar Henric şi-a dat seama că nu va putea cîştiga numai cu armele. El a ştiut „prea bine, încă din prima zi — cum precizează istoricul francez Jacques Madaule — că nu va fi regele unei Franţe hughenote", că ţara nu va recunoaşte decît un rege catolic. Henric a intuit că numai convertindu-se va putea „avea alături de el pe toţi partizanii rînduielilor monarhice, pe care tulburările nu au făcut altceva decît să-i înmulţească, chiar dacă uneori violenţa i-a făcut temători". Numai astfel — cum remarcă în continuare Jacques Madaule — „în spatele lui se vor încolona şi marea burghezie, speriată şi scandalizată de mişcările populare", precum şi „parlamentarii, care se tem de intervenţiile abuzive ale Romei în treburile lăuntrice ale regatului tot atît cît de erezia însăşi". La 25 iulie 1593, Henric îşi reneagă solemn convingerile protestante şi trece la religia împărtăşită de majoritatea locuitorilor ţării — aşa cum abjurase cu 21 ani înainte, pentru a-şi salva viaţa. Cîteva luni mai tîrziu avea să fie încoronat rege al Franţei, iar la 22 martie 1596, Parisul, înfometat şi sătul de dominaţie străină, îşi va deschide, în sfîrşit, porţile în faţa lui. A doua zi va începe retragerea trupelor spaniole. De la fereastra unei clădiri situată în apropiere de poarta Saint-Denis, Henric le va urmări plecarea, răspunzînd graţios la saluturile ofiţerilor şi aruncîndu-le aceste cuvinte de adio:

— Recomandaţi-mă stăpînului vostru. Dar nu reveniţi!

Convertirea lui Henric a fost un proces extrem de delicat. Pentru a nu-i îndepărta pe hughenoţi, cei mai vechi şi credincioşi sprijinitori ai săi, a semnat, încă înainte de a fi încoronat, două edicte prin care le confirma şi preciza drepturile, iar cîţiva ani mai tîrziu, la 13 aprilie 1598, a promulgat cunoscutul Edict de la Nantes*, care a extins şi întărit drepturile acordate anterior.

Preocuparea lui Henric de a aduce regatului său pacea, înăuntru ca şi în afară, s-a asociat larg cu grija de a întrona ordinea şi autoritatea, de a înviora industria, agricultura şi comerţul, de a redresa finanţele ţării, atît de grav lovite de tulburările din anii precedenţi. Cu ajutorul unor sfetnici devotaţi şi iscusiţi, de talia eminentului duce de Sully, Henric a creat statului francez centralizat premisele unei anume înfloriri economice care să-i întărească regelui supremaţia politică.

Dar nici în anii cei mai paşnici, suveranul nu a fost scutit de marile şi complicatele griji pricinuite de frămîntările religioase. Cu toate că a căutat să se apropie cît mai mult de biserica oficială şi a făcut tot ce i-a stat în putere pentru a-i sprijini pe catolici, sinceritatea lui religioasă, ca hughenot convertit, a fost mereu pusă la îndoială. Împrejurările au făcut ca tocmai în acea perioadă Contrareforma — mişcarea iniţiată de biserica catolică împotriva protestanţilor — să cîştige cu întregul ei arsenal teologic şi mistic tot mai mult teren şi în Franţa, ceea ce a sporit speranţele catolicilor de a dobîndi prin alte mij-

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1973.

loace ceea ce nu putuseră obține pe calea armelor. Vechile și grelele dispute și patimi se stingeau greu, cu atît mai mult cu cît, din diferite motive, erau fățiș încurajate și alimentate de oamenii de seamă ai zilei. În plus, conflictele religioase continuau să-și găsească ecou și sprijin și pe plan extern, îndeosebi din partea curților Habsburgice de la Madrid și Viena.

În deceniile anterioare, cînd Franța era sfîșiată de conflictele religioase, evoluția evenimentelor frînase într-un fel ambițiile Habsburgilor de a o domina. „Ceea ce salvase țara în timp ce se desfășurau tulburările interioare — subliniază istoricul Jacques Bainville — era rivalitatea dintre Anglia și Spania, lupta Țărilor de Jos împotriva stăpînilor spanioli, pieirea Imperiului germanic. După moartea lui Carol Quintul (1519-1556), Habsburgii din Viena, chiar dacă păstrau coroana imperială, nu mai aveau nici o putere reală în Germania. Independența prinților germani, progresele protestantismului, conflictele religioase divizaseră Germania și îi făcuse inofensivi pe Habsburgi [...] Dar ei puteau redeveni oricînd primejdioși prin alianța lor cu Habsburgii din Madrid, iar datoria curții Franței era de a supraveghea Casa de Austria".

Și, într-adevăr, nu peste multă vreme, primejdia habsburgică devine amenințătoare. La începutul veacului XVII, Casa de Austria încearcă să recucerească puterea în Germania, situîndu-se în fruntea unei mișcări catolice cu ajutorul lui Filip III (urmașul lui Filip II la tronul Spaniei). „Henric — scrie Jacques Bainville — a văzut aceasta și a îndemnat pe prinții protestanți ai Germaniei să opună rezistență". Dar o politică atît de firească pentru regele Franței implica multe dificultăți, dat fiind că Henric „trebuia, mai mult decît oricare altul, să se comporte în așa fel încît să nu pară a simpatiza cu Reforma [mișcarea cu caracter anticatolic și antifeudal manifestată pe plan religios]. Intențiile sale puteau fi foarte ușor interpretate. O politică externă îndreptată, prin forța lucrurilor, împotriva unei puteri catolice reanima vechile acuzații și bănuieli".

Pînă la urmă, Henric IV, aliat cu ducele de Savoia și cu principii germani din Uniunea Evanghelică, s-a decis să redeschidă ostilitățile împotriva celor două ramuri ale Casei de Austria. Mîna i-a fost forțată — după cum precizează în continuare J. Bainville — de lupta de succesiune pentru ducatele Clèves și Juliers. Revendicînd ducatul Juliers, „Casa de Austria încerca să se stabilească pe malul stîng al Rinului. De acolo, ar fi amenințat Provinciile Unite ale Țărilor de Jos, iar Franța era atunci datoare să intervină [...] Regele era pregătit să-i alunge pe Habsburgi din Juliers, chiar cu riscul de a provoca un război [...] Aceste preparative au născut nemulțumiri. S-a spus că regele se aliază cu protestanții din toată Europa pentru a combate religia catolică și chiar pe papă. Propagate de dușman, toate aceste lucruri au căpătat o largă circulație în Franța, la curtea căreia exista o partidă care se opunea unui eventual conflict cu Austria și cu Spania. În această stare de emoție a maselor, în care urcau amintirile războaielor religioase, s-a găsit un om slab și exaltat care să treacă la regicid. Asasinîndu-l pe rege, în ziua de 14 mai a anului 1610, Ravaillac a crezut că îndeplinește o menire sfîntă".

De fapt, asasinul a îndeplinit o misiune cît se poate de pămîntească. El a fost, cum se va vedea și din fragmentele pe care le publicăm în continuare, o unealtă slabă și docilă a unor puternici adversari ai regelui. Făcînd radiografia acestui caz, istoricul Alain Decaux încearcă să identifice pe acei care au fost, în fond, autorii „iluminărilor" fanaticului Ravaillac și, în ultimă instanță, ai asasinatului.

Valeriu BUDURU

„Iluminatul" Ravaillac și ciudatele sale legături

ALAIN DECAUX

Omul acela înalt, cu fața bronzată și părul roșcat, în vîrstă de aproximativ treizeci de ani, străbătea cu pași grăbiți mulțimea indiferentă. Un trecător atent ar fi putut vedea în privirea lui o strălucire stranie, aceea a oamenilor stăpîniți de o idee fixă. François Ravaillac — pentru că despre el este vorba — venise, în acea zi din primăvara anului 1610, din Étampes la Paris pentru a-l omorî pe regele Henric IV.

Mult timp ezitase. Dar acum, se sfîrșise cu îndoielile. *Știa că trebuie să-l omoare pe rege.*

În mijlocul unei regiuni protestante, Angoulême — localitatea de origine a lui Ravaillac — rămăsese un oraș catolic. Oamenii de aici cunoscuseră mai mult ca cei din alte părți tragedia războaielor religioase. Tînărul Ravaillac avea zece ani atunci cînd ducele d'Épernon, guvernatorul regiunii Angoumois, ca și al orașelor Loches, Boulogne, Metz, Aunis, Saintonge și al altor teritorii, trebuise să facă față, la Angoulême, asaltului *Ligii*.

Tatăl lui Ravaillac, grefier la primăria orașului, nu se temuse să lupte în primele rînduri ale atacatorilor. După triumful lui d'Épernon, care fusese ajutat de regele Navarrei, grefierul urma să fie dat afară. Pentru familia grefierului, nenorocirea venea de la „Bearnez"*, regele. Atunci cînd se anunțase urcarea pe tronul Franței a

* De la Béarn, provincia de origine a lui Henric IV. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

regelui „eretic", canonicii catedralei lansaseră, din Angoulême anatema, blestemînd și cerînd răzbunarea cerurilor. Micuțul Ravaillac ascultase toate acestea și începuse să-l urască pe noul suveran.

Pe jos, la Paris

De la vîrsta de optsprezece ani, tînărul suferea de migrene și febră. Urmaseră apoi halucinațiile: auzea muzici pe care le numea divine; în focul din vatră zărea forme pe care le credea supranaturale. Mai întîi, nu înțelesese nimic. Dar într-o zi, în sfîrșit, adevărul i-a apărut tot atît de strălucitor ca și lumina soarelui: era vorba despre niște „semne", prin care Dumnezeu îi arăta drumul datoriei. Alesul divinității a vrut să intre într-o mănăstire, să devină călugăr. A fost primit într-un astfel de așezămînt, dar era atît de exaltat încît după o săptămînă a fost alungat. Iezuiții au refuzat și ei un asemenea candidat. Cîtva timp i-a învățat să scrie pe școlarii din Angoulême. A ajuns datornic și neputîndu-și plăti împrumuturile a fost închis, ceea ce l-a exasperat și mai tare. „Semnele" continuau să i se arate. Într-o zi a văzut cum un cupen de viță își schimba forma în mîinile sale, pentru a deveni „o trîmbiță sfîntă a unui arhanghel, care îi ieșea din gură și anunța Războiul Sfînt".

Nimic nu îi plăcea mai mult decît predicile extremiștilor care continuau să-i condamne pe „eretici". „Bearnezul" se convertise, se vroia tolerant și promulgase Edictul de la Nantes. Canonicii catedralei socoteau însă că totul nu era dictat decît de infern. Ravaillac se gîndea, nu fără oarecare plăcere, la o nouă noapte a Sfîntului Bartolomeu. Atunci cînd putea citi o carte care promova regicidul, trăia adevărate momente de bucurie. Era cunoscut, i se știau părerile. Acest învățător exaltat nu putea să nu fie supravegheat, iar vorbele sale să nu fie reproduse în cercuri înalte, chiar și în fața guvernatorului, ducele d'Épernon, care — se știa sigur — stăpînea orașul „cu o autoritate fermă și voia să fie informat de toate lucrurile". Cu toate acestea, nimeni nu a făcut nimic la Angoulême pentru a-l cumînți pe „iluminatul" Ravaillac. Poate fiindcă nu-l considerau periculos. Sau poate pentru cu totul alt motiv?

Este mai mult ca sigur că, în cercul ducelui d'Épernon, Ravaillac nu era un necunoscut. Ducele avea ca amantă pe una din doamnele de onoare ale reginei, Charlotte du Tillet, o femeie inteligentă și răutăcioasă. Ea însăși va mărturisi mai tîrziu în fața magistraților că-l cunoștea pe Ravaillac.

Încă din 1609, Ravaillac, cu mintea învolburată de predici, de discursuri și poate și de încurajări, se hotărîse să ajungă la Paris. Voia să arate lui Henric voința lui Dumnezeu și să-l facă să pornească la război împotriva celor cu religia pretins reformată. După sărbătorile Paștelui, tînărul se plimba, deci, în jurul Luvrului, în speranța de a-l întîlni pe rege. Vis neîmplinit [...].

Reîntors la Angoulême, a găsit orașul în mare fierbere. Cu profundă oroare, Ravaillac a auzit că regele se aliase cu protestanții pentru a lupta împotriva seniorilor catolici, ceea ce era, de altfel, adevărat. A mai auzit că Henric IV se îndrăgostise de o copilă de cincisprezece ani, micuța prințesă de Condé și că pentru a-și satisface această pasiune era posibil să o repudieze pe regină. Limbile se dezlegaseră. Circula, în cel mai mare secret, și o poveste înfiorătoare: hughenoții s-ar fi hotărît ca, înainte de a începe războiul, să omoare pe toți catolicii. Această nouă noapte a Sfîntului Bartolomeu, de data aceasta în sens invers, trebuia să aibă loc de Crăciun. Regele știa de toate acestea, dar lăsa lucrurile în voia soartei.

Tocmai atunci cineva i-a dat să citească lui Ravaillac *Apologia lui Jean Chastel*, scrisă de Jean Boucher. Or, Jean Chastel, fiul unui comerciant bogat din Paris, nu era altul decît cel care pătrunsese, în anul 1594, în camera Gabriellei d'Etrées și se aruncase asupra lui Henric IV, lovindu-l în față cu un cuțit. Lovitura l-a atins pe rege la buza superioară și i-a spart un dinte. Două zile mai tîrziu, Chastel a fost executat. Lectura apologiei gestului său nu era, evident, un calmant pentru Ravaillac.

Nu mai exista nici o îndoială: trebuia să se ridice un braț pentru a salva Franța de acest rege necredincios! Iar atunci cînd s-a vorbit despre faptul că, de Crăciun, va fi o nouă noapte a Sfîntului Bartolomeu, Ravaillac s-a hotărît. A plecat, ca întotdeauna pe jos, spre Paris. A mers timp de cincisprezece zile și a ajuns în Capitală înainte de Crăciun. Dar sărbătorile au trecut, iar masacrul promis nu a avut loc. Ravaillac s-a gîndit atunci că, poate, ar fi de ajuns să-l convingă pe rege și nu neapărat să-l asasineze.

Călugării iartă, dar nu întreabă

Trebuie să ni-l închipuim pe acest găligan sălbatec, cu barba și părul lui roșcat, îmbrăcat într-un costum verde croit după moda din Flandra, dînd tîrcoale Luvrului. Pînă la urmă, gărzile l-au arestat. L-au dus la locotenentul lor, dl. de Castelnau. Ravaillac i-a spus că are niște lucruri grave de mărturisit regelui. L-au percheziționat, dar n-au găsit asupra lui nici o armă. De fapt, mai tîrziu, în cursul procesului, Ravaillac va mărturisi că avusese la el un cuțit, același cu care-l va ucide pe rege, dar „pentru a nu fi descoperit, îl pusese în lungul piciorului și îl mascase cu jartiera". Castelnau, neștiind cum să procedeze, s-a dus să se consulte cu tatăl său, dl. de La Force, căpitanul gărzilor, care l-a interogat, la rîndul său, pe Ravaillac. Atunci cînd acesta a pomenit de Angoulême, La Force s-a gîndit imediat la ducele d'Épernon:

— Îl cunoști pe ducele d'Épernon?

Ravaillac a răspuns afirmativ, adăugînd:

— E unul din bunii catolici.

La Force, neștiind ce să facă, s-a dus să-l întrebe pe rege, care, nervos, i-a ordonat să-l alunge pe nepoftit.

— Trebuie percheziționat încă o dată și dacă nu are nimic asupra lui, să fie gonit și să-i fie interzis, sub amenințarea cu bătaia, să se mai apropie de Luvru sau de persoana mea.

Astfel, Ravaillac, percheziționat încă o dată, însă tot atît de neîndemînatic ca și prima

oară, a fost împiedicat de a-l vedea pe Henric IV.

Tînărul a luat banii dați de un preot iezuit, care-l sfătuise să se reîntoarcă la Angoulême, dar a rămas la Paris. Confesiunile succesive la diverși călugări nu l-au vindecat. Stăpînit de ideea fixă că trebuie să-l vadă pe rege, ca să-l prevină, a bătut, rînd pe rînd, la ușa ducesei d'Angoulême, a reginei Marnișoara du Tillet este cea care „îi asigura cele necesare traiului". Iar domnișoara du Tillet era, să ne amintim, amanta ducelui d'Épernon. În timpul șederilor la Paris, Ravaillac nu și-a ascuns țelul misiunii — de a-l ucide pe rege, sau, cel puțin, de a-l „convinge". Obsedat, nehotărît, s-a spovedit oricui vroia să-l asculte. Oare domnișoara du Tillet, cea care l-a găzduit și l-a hrănit, n-a știut nimic despre obsesiile lui? Cu toate acestea, ea nu a făcut nimic pentru a împiedica crima, n-a spus nimănui nici un cuvînt.

Descurajat, Ravaillac a revenit acasă. S-a spovedit iarăși unui călugăr. De ce păcat se făcuse vinovat? De intenția de a ucide. A primit iertarea păcatelor, dar călugărul nu l-a întrebat „pe cine dorise să ucidă". E limpede că în jurul viitorului asasin se formase o conspirație a tăcerii. Mai mult, o conspirație care-l îndemna la fapte.

Henric IV...

François Ravaillac, ucigașul teleghidat...

guerite, a cardinalului du Perron, dar fără rezultat.

Într-o zi a văzut trecînd trăsura regelui. A început să alerge, încercînd să o ajungă. Un soldat l-a pus pe fugă și trăsura s-a depărtat.

Se pune o întrebare — una esențială, pe care și-a pus-o, la rîndul lui, într-un excelent studiu asupra „enigmei Ravaillac", și Philippe Erlanger: „Fără nici un fel de resurse materiale, cum a supraviețuit oare Ravaillac?" Un raport inedit al ambasadorului Foscarini ne permite să dăm răspunsul: dom-

Straniul duce d'Épernon...

Predecesorul „bearnezului", Henric III a fost convins că nimeni în Franța nu l-a servit mai bine decît ducele d'Épernon. Și culmea, se pare că a avut dreptate. În consecință, d'Épernon devenise unul dintre oamenii cei mai bogați ai Franței și purtătorul unora dintre cele mai înalte funcții. Familiaritatea lui cu Henric III este dovedită și prin aceea că nu i se adresa cu *Sire*, ci cu *Scumpul meu stăpîn*, *Iubitul meu Stăpîn*, *Dragul meu*. Înaintea semnăturii, scria pur și simplu: Vă sărut cu umilință picioarele.

Cine era, de fapt, ducele d'Épernon? Un personaj straniu. În jur de cincizeci de ani, slab ca moartea, cu o figură prelungă, alungită de o bărbuță ascuțită, cu o perucă cu bucle, cu privirea pătrunzătoare, făcuse carieră mulțumită regelui Henric III. Știa să prevadă dezastrele publice și să profite de pe urma lor.

Fusese inspiratorul și conducătorul din umbră al reconcilierii între Henric III și viitorul rege Henric IV. Cu toate acestea, „bearnezul" nu-i putea oferi atîtea avantaje ca înaintașul său. Evident, nici nu avea aceleași motive. Ca atare, d'Épernon își păstra averea și titlurile, dar nu mai putea exercita aceeași influență și asupra noului rege, față de care, încetul cu încetul, începuse să nutrească o surdă dușmănie. Ceea ce l-a făcut să comploteze împotriva lui.

Henric IV — fără să se îngrijoreze — a început să-i retragă rînd pe rînd din funcțiile deținute. Fostul răsfățat a îndrăznit să-i scrie regelui o scrisoare, la care răspunsul a rămas celebru: „Scrisoarea voastră este aceea a unui om cuprins de furie. Eu încă nu sînt și vă rog să nu mă obligați să devin, la rîndul meu, furios." Este sigur că în momentul în care Ravaillac a venit la Paris, tîrît de puterea „semnelor" sale, d'Épernon era în stare să facă orice pentru a încuraja un om gata să elibereze țara de acel rege care îndrăznise să-l jignească.

D'Épernon a fost oare singurul dușman al lui Henric IV?

Oricît ar putea părea de ciudat, cel mai înverșunat adversar al regelui a fost însăși regina. Fiică a unui Habsburg, fervent catolică, Maria de Medicis a suferit întotdeauna de pe urma rușinii de a se fi căsătorit cu un fost hughenot. A suferit, de asemenea, pentru că a fost înșelată mai mult decît oricare altă regină din lume. Amantele soțului său umpleau anticamerele Luvrului — ca și camerele, de altfel. Copiii naturali au crescut sub ochii reginei. Henric IV, tată bun, i-a îngrijit pe toți ca pe niște copii legitimi.

Ca orice adevărată italiancă, Maria de Medicis era geloasă pînă la nebunie. Nenumărate erau scenele și scandalurile făcute soțului său, dar toate acestea n-au reușit — mai ales atunci cînd țipetele treceau de zidurile camerei conjugale — decît să distreze curtea. „Bearnezul" urla, la rîndul lui, că „o va face să treacă munții, înapoi, acasă". Din aceste certuri ieșea disperată, nenorocită, plîngînd. Consolarea o căuta la familia Concini.

Concino Concini, tipul perfect al frumosului aventurier, venise din Italia împreună cu 2 000 italieni care o însoțiseră pe regină. Se pare că la el acasă frecventa tripourile și era întreținut de femei și se zice că nu numai de ele. Un contemporan scria în limba colorată a secolului său: „Era atît de ticălos și de disprețuit, încît îl porecliseră Isabelle". Destul de curioasă pregătire pentru a reuși la curtea Franței. Și totuși a reușit, și încă foarte bine.

Cea mai bună prietenă a Mariei de Medicis era o domnișoară urîtă și strîmbă, Leonora Galigai. Aceasta, pradă unor frecvente crize nervoase generate de isterie sau de epilepsie, frecventa medicii și mai ales magicienii. I se tăiau cocoși deasupra capului: susținea că sîngele care îi curgea pe corp o ajuta să-și stăpînească neliniștile. Regina nu se putea lipsi de ea. Leonora nu era măritată și Maria l-a convins pe frumosul Concini că, luînd-o de nevastă pe Leonora, se va înavuți. Acesta a ascultat-o și de atunci banii au curs în valuri spre buzunarele sale. Dar aventurierul n-a considerat niciodată că are destui și a devenit spionul Spaniei, căreia i-a transmis secrete de stat aflate cu ușurință de la regină prin intermediul nevestei lui.

Fără a bănui nimic, Henric IV nu putea totuși să-l sufere pe italian. De mai multe ori a repetat că „Conchine", cum îi zicea el, va trece la rîndul lui munții înapoi. Deci, spre începutul anului 1610, aventurierul se simțea amenințat și era gata să facă totul pentru a evita exilul.

O altă inamică a regelui a fost una din amantele sale, Henriette d'Entragues, ducesă de Verneuil. Prins în mrejele tinerei Charlotte de Condé, „bearnezul" nu s-a mai uitat la ea, dar i-a interzis „să-și asigure viitorul", măritîndu-se cu ducele de Guise. Henriette, adusă la disperare, nu mai avea decît o singură speranță, moartea regelui și venirea partidei spaniole la putere.

...și numitorul comun al conspirației

Într-un anume fel, numitorul comun al tuturor acestor personaje a fost Charlotte du Tillet, metresa ducelui d'Épernon. A fost bună prietenă cu Henriette d'Entragues și a făcut parte din anturajul reginei, avînd deci ocazia de a-i întîlni în fiecare zi și pe cei doi Concini. Se pare că în jurul lor s-a format conspirația care a dorit moartea lui Henric IV. Charlotte du Tillet a negociat, deasemenea, cu Spania. Ca de altfel și Henriette d'Entragues și d'Épernon. În scurt timp, nimic din ceea ce se petrecea la Luvru nu scăpa curții de la Madrid.

Pentru a transmite mesajele secrete, conspiratorii s-au folosit de Jacqueline d'Escoman, o femeie sărmană, părăsită de soțul ei, intrată în serviciul doamnei de Verneuil. Ea va fi, spune Philippe Erlanger, „eroina și martira cauzei regelui Henric". Ea a fost prima care a înțeles ceea ce se petrece. Primele date ale complotului le-a auzit în noaptea de Crăciun a anului 1608. În acea seară, a însoțit-o pe Henriette la biserica Saint-Jean-de-Grèves. Un gentilom se afla acolo, ducele d'Épernon. Așezați unul lîngă altul, ducele și Henriette au vorbit pe șoptite. Jacqueline d'Escoman se afla în spatele lor, dar cei doi nu s-au temut de ea. Pentru ei, o femeie ca ea de abia putea exista pe fața pămîntului. Și, fără să vrea, Jacqueline a surprins o parte din discuție. Cu spaimă, a auzit foarte clar cum ducele și Henriette „hotărîseră moartea regelui".

Ajunsă acasă, Jacqueline nu s-a mai gîndit decît la asta. Ce să facă, pe cine să avertizeze? Mai ales, cine o va crede? S-a hotărît să meargă la o persoană de încredere, domnișoara de Gournay. Aceasta a ascultat-o cu atenție, a crezut-o și l-a prevenit pe Sully, omul pe care regele îl primea cel mai prietenește. Dar Sully a ezitat: nu-și lua oare o prea mare responsabilitate învinuindu-i deschis pe duce și pe Henriette? I-a vorbit, totuși, regelui, dar fără să pară că dă o mare importanță celor ce aflase. Henric IV, care scăpase de la atîtea atentate și care avea încredere în steaua sa, a răspuns printr-o glumă. Totuși, atunci cînd regele a revăzut-o pe Henriette d'Entragues, i-a făcut o aluzie ironică asupra întîlnirii ei cu d'Épernon și asupra discuției pe care o avuseseră. Henriette, înnebunită de furie, s-a întrebat cine a trădat-o. Imediat, bănuielile ei s-au îndreptat asupra Jacquelinei d'Escoman și a concediat-o. Dar Jacqueline, cu o perseverență și cu un curaj extraordinar, n-a abandonat tentativele de a divulga complotul. A încercat s-o vadă pe regină, dar aceasta n-a primit-o. A mers atunci la părintele Coton, duhovnicul regelui. În cele din urmă Jacqueline d'Escoman a fost arestată și aruncată în închisoare. Din celulă, ea a încercat să adreseze un mesaj farmacistului reginei. Dar nici această naivă încercare n-a trezit nici cel mai mic ecou.

„Să merg sau să nu merg?"

În ziua de Paști a anului 1610, *ideea* a pus dintr-o dată stăpînire pe Ravaillac și, imediat după slujbă, acesta s-a așternut la drum.

Sînt aproape cinci sute de kilometri de la Angoulême pînă la Paris. Ravaillac i-a parcurs în opt zile, bineînțeles pe jos. A mers în gazdă în cartierul

Saint-Jacques, la cîrciuma Trois Croissants, apoi în strada Saint-Honoré, la hanul Trois-Pigeons. La prima cîrciumă, l-a întîlnit pe un călugăr cu numele de le Febvre. Ravaillac l-a întrebat dacă trebuie să „considere drept un păcat tentaţia de a ucide pe rege şi dacă trebuie să se spovedească". Călugărul n-a părut deloc uimit. Faptul devine explicabil dacă ţinem seama că acest călugăr venea din Angoulême.

Din mărturiile epocii, culese cu răbdare de Philippe Erlanger, rezultă cu certitudine că la Paris, ca şi în alte locuri din Franţa, în străinătate chiar, se ştia că un om este gata să-l omoare pe suveran. În bisericile şi în cîrciumile pariziene se afirma deschis: „Ucigaşul regelui este aici. Este un diavol de om, puternic şi înalt, cu părul roşcat, îmbrăcat în verde după moda flamandă".

În ziua de 2 mai 1610, Charlotte du Condé scria bătrînului său iubit, regelui, o scrisoare pentru a-l avertiza. La 3 mai, un curier anunţa în oraşul Cambrai moartea suveranului, ucis cu două lovituri de cuţit. În Spania şi la Milano circulau imprimate care vorbeau deschis despre moartea lui Henric. Pe altarul unei biserici din Montargis era descoperită o hîrtie care anunţa evenimentul ca fiind iminent. Un negustor din Douai îi scria unui coleg de breaslă din Rouen pentru a-i vesti dispariţia monarhului. O călugăriţă din Mănăstirea Saint-Paul îi spunea stareţei: „Doamnă, rugaţi-vă lui Dumnezeu pentru rege, căci sînt pe cale să-l omoare". Cu două zile înainte de asasinarea suveranului, Gaspard Charles, un burghez din Anvers, scria că regele fusese ucis cu o lovitură de cuţit. Un bancher italian primea aceeaşi veste prin scrisori expediate din Anvers şi Bruxelles. În ziua de 12 mai, un zidar din Köln auzea oamenii vorbind în catedrală despre moartea suveranului.

În acest timp, Ravaillac schimbase la un meseriaş mînerul de lemn în care-şi păstra cuţitul, deoarece lama acestuia nu mai avea stabilitate. Era deci gata. Urma oare să acţioneze? Nu! *Ideea* îl părăsise! A plecat în grabă spre Angoulême, avînd impresia că lasă în spate un coşmar. Ba chiar, pentru a

Ducele d'Épernon, instigatorul?

evita orice tentaţie, a ştirbit lama cuţitului de osia unei caleşti. Liniştit, a ajuns la Étampes. Dar dintr-o dată, ascuţită, violentă, înspăimîntătoare, de nepotolit, *ideea* a revenit!

Ravaillac a ascuţit cuţitul pe o piatră. La fel de repede cum plecase, s-a reîntors spre Paris. Trebuia să se grăbească. Era în ziua de 11 mai 1610 şi viitorul asasin ştia că regina va fi încoronată la Saint-Denis la 13 mai, pentru a-şi face apoi intrarea solemnă în Paris, în ziua de 16. După aceasta, regele urma să plece imediat spre Châlons-sur-Marne, unde se aduna armata, pregătită să înceapă războiul, războiul păgîn în care protestanţii se vor alia cu regele Franţei împotriva imperiilor catolice. Ajungînd la Paris, Ravaillac s-a postat în apropierea Luvrului, aşteptînd o împrejurare favorabilă.

Vineri 14 mai, în jurul orei două după-amiază, Henric IV se pregătea să plece de la Luvru pentru a-l vizita pe Sully, la arsenal. Cu cîteva ore mai înainte, primind un ambasador, îşi dusese mîna la frunte, spunînd:

— Doamne, ceva aici înăuntru mă înspăimîntă!

Trecînd să-şi ia la revedere de la regină, Henric părea să ezite:

— Draga mea, să merg sau să nu merg?

Pînă la urmă s-a hotărît şi s-a urcat în caleaşcă. Era „o greoaie construcţie fără ferestre, cu uşi de piele". Regele sta în spate, pe stînga. Lîngă el se găsea ducele d'Épernon. Da, ducele d'Épernon. Şi aşezaţi pe ceea ce astăzi am numi „strapontine", domnii de Liancourt, de Mirabeau, de La Force, de Lavardin, de Roquelaure. Caleaşca a luat-o pe strada La Ferronnerie, o stradă foarte îngustă. O îmbulzeală a obligat-o să se oprească exact în faţa unei prăvălii cu firma: *La inima încoronată străpunsă de-o săgeată*.

Ravaillac se găsea acolo. Urmărise caleaşca încă de la Luvru. Privirea i se va fi oprit oare asupra acelei firme? Era oare un „semn"? A sărit pe o bornă, s-a sprijinit cu un picior de roata caleştii regale, a scos cuţitul şi, cu mîna stîngă, l-a lovit din toate puterile pe rege.

— Sînt rănit! a strigat Henric.

Asasinul a lovit a doua oară, atît de puternic încît — cum va mărturisi chiar el — „degetul mare a atins vesta regelui". O a treia lovitură, inutilă, căci precedenta secţionase vena cavă şi atinsese aorta.

— Nu-i nimic, a murmurat Henric.

În acel moment, sîngele i-a ţîşnit pe gură şi a murit în timp ce era transportat.

„Fiule, să nu acuzi pe oamenii din lumea bună!"

Ducele d'Épernon a declarat că a oprit cea de-a doua lovitură a ucigaşului. Se pune însă o firească întrebare: cum de a mai putut fi dată şi a treia, din moment ce a doua a fost oprită?

Ceea ce apare nu mai puţin evident este faptul că, imediat după moartea regelui, ducele a luat conducerea operaţiilor. La mai puţin de o oră după lovitura ucigaşă a lui Ravaillac, a condus cu o mînă de maestru diferitele faze ale unei adevărate lovituri de stat: în ciuda ultimelor dorinţe ale lui Henric IV a obligat Parlamentul să o numească pe Maria de Medicis regentă cu puteri absolute. În acelaşi timp a avut grijă ca Ravaillac să nu apuce să spună în public anumite lucruri. De aceea l-a dus în propria sa lo-

cuință, unde l-a ținut o zi întreagă; de aici, criminalul a fost transferat la închisoarea oficială, la Conciergerie. Și este oare o simplă întîmplare că numai doi călugări iezuiți au avut voie să-l viziteze și să-i spună, printre altele: „Fiule, să nu acuzi pe oamenii din lumea bună“?

Torturile la care a fost supus Ravaillac nu sînt niște lucruri care fac cinste omenirii. „Iluminatul“ a făcut patru declarații, asupra cărora se poate medita în voie: îl cunoștea pe ducele d'Épernon, stăpînul orașului de unde venea; pentru a ucide, așteptase ca regina să fie încoronată; a fost convins de către anumiți oameni că poporul aștepta moartea regelui; consultase pe mulți călugări asupra acestui omor și o făcuse în afara spovedaniei. În aceste declarații existau toate elementele pentru o viitoare anchetă. Dar nimeni n-a părut dornic să o întreprindă.

Detaliile execuției lui Ravaillac sînt cunoscute de toată lumea. Sfîrtecat în ziua de 27 mai, caii nereușind să rupă membrele regicidului, privitorii s-au înhămat alături de cai „cu o sălbatică ardoare“.

Complotul reușise. Maria de Medicis era regină și domnea, scăpată de un soț care îi făcea scîrbă. Catolicismul triumfa. Familia Concini dispunea de putere și guverna Franța. Curînd, „Conchine“ va fi mareșal d'Ancre. S-a văzut apoi ceea ce nu se mai văzuse și nici nu se va mai vedea vreodată; prin bunăvoința reginei, nunțiul papal și ambasadorul Spaniei au luat loc în Consiliul Franței. Au fost oprite pregătirile de război. Casa de Austria triumfa și domina Europa.

Totuși, la mijlocul lunii ianuarie a anului următor, o pietricică a intrat în acest angrenaj atît de bine pus la punct. Jacqueline d'Escoman, ieșită din închisoare, și-a reluat acuzațiile cu un curaj extraordinar. Nimic nu părea să o sperie, să o facă să dea înapoi. A denunțat public pe d'Épernon, pe doamna de Verneuil și pe domnișoara du Tillet. Imediat a fost din nou închisă Dar povestea făcuse prea mult zgomot și persoanele acuzate au trebuit să apară în fața judecătorilor, care s-au angajat prin jurămînt să nu divulge nimic publicului. Mărturisirea domnișoarei du Tillet, atît de importantă, asupra faptului că „ea îl cunoștea pe asasinul regelui pe care îl hrănise de mai multe ori“ n-a fost cunoscută decît prin intermediul serviciilor de spionaj venețiene.

La sfîrșitul ședinței, primul președinte al instanței, de Harlay, a exclamat:

— Probe? Sînt încă prea multe!

Parlamentul va lua oare o decizie care să pedepsească niște oameni atotputernici, aflați atunci la putere? Însemna să-i ceri prea mult. Afacerea a fost amînată sine die, dată fiind poziția acuzaților. Iar nefericita Jacqueline d'Escoman a plătit pentru curajul său. A fost închisă pe viață într-o mănăstire, în care a murit fără să-și retracteze vreodată acuzațiile.

Maria de Medicis

Cine l-a ucis pe Henric IV? Realitatea nu lasă loc îndoielii: François Ravaillac l-a ucis pe rege cu o lovitură de cuțit. Manualele de istorie mai vechi nu merg mai departe. Bunul rege Henric a fost victima unui nebun „iluminat“. Ravaillac ar fi acționat singur, fără prieteni, fără complici, călăuzit doar de ideea lui fixă. Manualele nu greșesc. Sînt doar incomplete. Da, cu siguranță, Ravaillac a fost un posedat. Desigur, a crezut că a acționat singur. În realitate, toate actele sale au fost ghidate și — să nu ne temem de a o spune — teleghidate. Foarte repede, cei care doreau moartea regelui au văzut că omul din Angoulême va fi un ideal instrument de execuție a dorințelor lor. Atunci, puțin cîte puțin, *ideea* i-a fost „inoculată“ și întreținută. A fost „luminat“. I s-au dat să citească pamfletele care încurajau regicidul. În acest sărman creier bolnav au fost distilate calomniile. Regele i-a fost descris ca un dezmățat, gata să se alieze cu protestanții pentru a înfrînge puterea catolică din Europa. Totul a fost pregătit pentru ca asasinul să lovească atunci cînd era momentul cel mai propice. Nu înainte și nici după acel moment. Nu trebuia ca regele să fie ucis înainte de încoronarea, la Saint-Denis, a Mariei de Medicis. Actul încoronării era necesar pentru a întări autoritatea reginei după moartea regelui.

Ceea ce apare deosebit de convingător în susținerea tezei că Ravaillac a fost un agent inconștient al celor mari este faptul că omul acesta, atît de des cuprins de delir, fără nici un mijloc oficial de informație, a lovit exact în singura zi în care o putea face. Nu l-ar fi putut ataca pe rege nici pe data de 15, cînd acesta s-ar fi aflat la vînătoarea regală, nici pe 16, ziua intrării în Paris a Mariei de Medicis, nici în zilele următoare. În toate aceste zile, suveranul, păzit de gărzi și înconjurat de curteni, ar fi fost inaccesibil. În ziua de 19 trebuia să plece la Châlons-sur-Marne, pentru a lua conducerea armatei. Ce zi mai rămînea? Aceea de 14. Ziua în care a lovit Ravaillac.

Nu există, desigur, nici o îndoială. „Regele — spune Philippe Erlanger — a căzut sub loviturile unui vizionar, metodic sugestionat, ghidat fără știrea lui și apoi sacrificat în grabă“.

În zilele noastre, am fost martorii unui atentat asemănător: incendiul Reichstagului în 1933. Van der Lubbe a acționat exact ca Ravaillac, fără să înțeleagă nimic și fără să știe că servea drept țap ispășitor; iar Goering a acționat întocmai ca ducele d'Épernon.

„Problema de a ști dacă Ravaillac a avut complici rămîne o enigmă istorică“, scria acum cîțiva ani Maurice Andrieux, într-o biografie a lui Henric IV. S-ar mai putea spune și astăzi același lucru?

Traducere și prelucrare:
Cristian UNTEANU

Prof. HENRYK BATOWSKI:

LEGĂTURILE MELE CU ROMÂNIA DATEAZĂ DE MULT

H. Batowski s-a născut în anul 1907 la Lvov. Studiile universitare le-a făcut în orașul natal, apoi la Praga și Paris, luîndu-și licența în științe politice și istorice și în limbi slave. În 1929 a obținut titlul de doctor al Universității din Lvov.

În perioada 1925-1939 a fost corespondent de presă la Praga, Paris, Geneva și Belgrad. Cariera universitară și-a început-o în 1939 la Universitatea din Cracovia. În același an, la 6 noiembrie, în cadrul planului nazist de lichidare a intelectualității polone, H. Batowski, împreună cu alți membri ai corpului didactic universitar din Cracovia a fost arestat de către ocupanții naziști și trimis în lagărul de la Sachsenhausen, iar apoi, în cel de la Dachau.

În 1941 a fost pus în libertate. Alături de alți colegi, sfidînd teroarea nazistă, profesorul Batowski a luat parte la organizarea în Cracovia a învățămîntului universitar clandestin care a funcționat pe toată perioada războiului. În 1951 a fost numit profesor la Universitatea din Varșovia. Peste cinci ani s-a reîntors la Cracovia, unde își desfășoară activitatea de profesor și în prezent.

Cunoscut specialist în istoria relațiilor internaționale, profesorul Henryk Batowski, ale cărui lucrări s-au bucurat, încă înainte de război de aprecierea specialiștilor români, a avut amabilitatea de a împărtăși cititorilor Magazinului istoric **cîteva gînduri legate de recenta sa vizită în țara noastră.**

— Cînd și în ce condiții ați cunoscut România?

— Legăturile mele cu România datează de mult, din perioada cînd am fost corespondent de presă în cîteva capitale europene. Cu această ocazie am stabilit multe legături cu ziariști români. Am cunoscut, de asemenea, o serie de personalități ale vieții politice și culturale românești. Amintesc pe N. Titulescu, căruia i-am fost prezentat la Geneva și a cărui activitate în cadrul Ligii Națiunilor am urmărit-o cu un deosebit interes. Legăturile mele cu diplomații și oamenii politici români au sporit atunci cînd am fost numit observator al presei poloneze la conferințele balcanice.

Un loc deosebit în amintirile mele îl ocupă vizita din 1935 la Vălenii de Munte și întîlnirea cu Nicolae Iorga, la locuința sa din această localitate.

După cel de-al doilea război mondial, am vizitat România de mai multe ori, participînd la diferite manifestări științifice internaționale organizate de țara dv. Am efectuat și unele călătorii de studii în România, după cum mi-a plăcut să vin și ca simplu turist. La Iași, București, Craiova și Cluj am fost invitat să țin conferințe și prelegeri, prilej de a constata încă odată interesul deosebit de care se bucură studiul istoriei în țara dv.

Pe lîngă legăturile permanente pe care le întrețin cu cadrele didactice și specialiștii din universitățile și institutele de cercetare din România, am aici mulți prieteni cu care-mi face plăcere să mă întîlnesc.

— Există în Polonia preocupări pentru cercetarea istoriei României?

— Desigur. În primul rînd, datorită faptului că multe momente din istoria Poloniei sînt în strînsă legătură cu istoria țării dv. Studiindu-le, în mod necesar trebuie cercetată și istoria României. Dar, pe lîngă acestea, există și preocupări speciale. Aș aminti în acest sens volumul **Istoria României** publicat nu de mult sub egida Institutului „Ossolineum" din Wroclaw, de prof. dr. Iuliusz Demel. De o bună primire în rîndul specialiștilor și al marelui public s-a bucurat și monografia dedicată vieții și operei lui N. Bălcescu, apărută la Cracovia, sub semnătura lui Emil Biedrzycki.

Schimbul permanent de opinii și informații care există între istoricii români și polonezi are, de asemenea, o mare însemnătate pentru cunoașterea și clarificarea unor probleme de interes comun.

Noi, istoricii polonezi urmărim cu interes revista **Magazin istoric,** pe care o apreciem pentru varietatea tematică, diversitatea și seriozitatea problemelor abordate, ca și pentru prezentarea grafică excelentă. Folosesc acest prilej pentru a ura revistei mult succes și... cît mai mulți cititori.

— Care sînt cîteva din principalele probleme ale istoriografiei poloneze actuale?

— E greu de sintetizat, în cîteva cuvinte, preocupările actuale ale istoricilor polonezi, ele îmbrățișînd o problematică multiplă. Aș evidenția totuși cîteva aspecte care mi se par a fi nu numai importante, dar și caracteristice pentru istoriografia poloneză contemporană.

Este vorba, în primul rînd, de preocuparea permanentă a istoricilor noștri de a umple golurile lăsate de istoriografia dinainte de război în ceea ce privește, mai ales, mișcarea muncitorească și mișcarea țărănească din Polonia în sec. XIX și XX.

Se fac de asemenea, cercetări susținute pentru lămurirea cît mai completă a unor aspecte mai recente din istoria noastră națională. Amintesc, astfel, studiul „prăbușirii" din septembrie 1939, analizîndu-se toate chestiunile legate de criza politică internă, slaba pregătire militară, politica față de minoritățile naționale, acțiunea Coloanei a cincea* în Polonia etc. În ceea ce privește politica externă, în perioada interbelică atenția se îndreaptă spre studierea relațiilor oficiale, de stat, cu țările vecine: Germania, Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, România, Ungaria.

În studiul istoriei contemporane, cunoașterea contextului general istoric se impune de la sine. De aceea, în istoriografia noastră își găsesc locul cuvenit cercetările consacrate unor probleme majore ale istoriei universale, ale relațiilor internaționale contemporane, cum ar fi: acordurile de la Locarno, problema Münchenului, relațiile Poloniei cu Franța și cu alte state occidentale, cauzele și caracterul celui de-al doilea război mondial, rezistența antifascistă etc.

În cercetarea istoriei postbelice a Poloniei se resimt unele deficiențe în documentare ceea ce, evident, se reflectă în modul de abordare și cunoaștere a multiplelor și complexelor fenomene caracteristice evoluției Poloniei postbelice. Cu toate acestea, s-au obținut și în acest sector de cercetare rezultate remarcabile în studierea problemelor legate de unificarea forțelor muncitorești, reforma agrară, diferitele aspecte privind situația economică.

Pe linia acelorași preocupări, în învățămîntul superior, la facultățile de istorie, studenților anului V li se predă un curs de istorie generală a Poloniei după 1945. În cadrul Institutului de Științe Politice interfacultăți (cu durată de trei ani, unde se face specializarea pentru doctoratul în științele politice) se predă, de asemenea, un curs de istorie contemporană a Poloniei.

— Vă rugăm să ne vorbiți de proiectele dv. de cercetare pentru viitor.

— Am publicat recent o carte despre culisele Münchenului**, în care am utilizat multe documente noi, din arhivele engleze, pe care o socot interesantă nu numai pentru istoria relațiilor internaționale în general, dar și pentru istoria României.

În proiectele mele de viitor figurează o istorie a diplomației europene în perioada 1914-1945, în cadrul căreia problemele Europei Centrale și Sud-Estice vor fi tratate mult mai cuprinzător decît în alte lucrări similare. Lucru pe care îl consider pe deplin justificat și necesar, căci se resimte lipsa unei lucrări generale de istorie diplomatică în care să se acorde atenția cuvenită rolului important jucat în arena internațională de țările mici și mijlocii din această parte a Europei. Am constatat, de altfel, cu prilejul prelegerilor ținute în unele universități nord-americane sau la Institutul pentru Înalte Studii Internaționale de la Geneva, că istoria țărilor central și sud-est europene în epoca modernă și contemporană, politica lor externă se bucură de un tot mai viu interes nu numai din partea specialiștilor, ci și a altor categorii de cercetători, ziariști, oameni politici etc.

Consemnări de:

Viorica MOISUC

* Coloana a cincea — expresie care desemnează un grup aflat în solda dușmanului. În cazul de față, grupările profasciste din Polonia — **n.r.**

** **Zdrada monachijska. Sprawa Czechosłowacji i dyplomacja europejska w roku 1938** („Trădarea münchenează. Problema Cehoslovaciei și diplomația europeană în anul 1938"), Poznan, 1973.

VOINȚA DE NEÎNFRÎNT A CLASEI MUNCITOARE

(Urmare din p. 33)

● *Dacia trebuie să fie întemeiată pe dreptate, căci numai în numele dreptății putem să ne sculăm împotriva asupririi străine, prin urmare dreptatea trebuie să fie și regulatoarea relațiunilor între membrii patriei celei mari [...] Noi însă credem că lumea merge spre realizarea dreptății pe* ***pămînt****; acele nații care vor realiza dreptatea vor trăi, acele care nu vor avea destulă minte pentru a înțelege și destulă bărbăție pentru a zdrobi nedreptatea din sînul lor vor pieri și se vor stinge.*

Dacia viitoare, *(Paris) anul I, nr. 2, 1883*

● *Sîntem români și patrioți pînă la marginea aceea care este încă necunoscută șovinismului, și patriotismul nostru — legitimat prin robia veacurilor trecute cît și prin greutatea ce au neamurile mici de a trăi independente în mijlocul arsenalului european — nu-și va manifesta ființa, nici prin lovituri aduse drepturilor neamurilor străine, nici prin revendicări care ar fi mai mari decît permite dreptatea și adevărul istoric.*

Emanciparea, *anul I, nr.1, 15 aprilie, 1883*

● *Noi socialiștii, care ne ridicăm și luptăm contra tuturor nedreptăților, nu putem decît simpatiza cu cei care iau partea asupriților și simpatia aceasta a noastră în cazul de față ia un caracter și mai pronunțat — dacă ne lăsăm a vorbi instinctiv — fiind vorba de niște frați de origine și de limbă.*

Democrația socială, *anul I, nr. 25, 21 iunie, 1892*

● *Între socialism și patrie, între interesele proletariatului și ale poporului nu este, nu poate să fie antagonism. Atît în lucrările de doctrină, cît și în propaganda scrisă sau orală, s-a stăruit întotdeauna asupra identității dintre interesele superioare și fundamentale ale unora și altora. Social-democrația este singura reprezentantă și apărătoare a intereselor largi și permanente ale poporului, țării, omenirii.*

Calendarul muncii, *București, 1916*

● *Ca socialiști români, internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum și respectăm legămintele de unire hotărîte [...] România nouă de astăzi, trebuie să devie România socialistă de mîine.*

Socialismul, *anul IX, nr.37, 17 februarie, 1919*

AFRICA ÎȘI CONTINUĂ EROICA ISTORIE

Întîlnirea și convorbirea științifică cu Basil Davidson* a avut loc la foarte scurt timp după proclamarea independenței noului stat african Guineea-Bissau. Reputatul africanolog britanic tocmai se înapoiase dintr-o călătorie în această regiune a continentului negru, astfel încît punctul de pornire al dialogului nostru avea să fie furnizat de impresiile sale despre lupta de eliberare națională.

— În ultimii 5-6 ani, mai exact din 1967 am fost preocupat de istoria mișcărilor de eliberare națională din Angola, Mozambic, Guineea-Bissau, Insulele Capului Verde. În aceste țări trăiesc aproximativ 16 000 000 africani — ele ocupă un teritoriu foarte mare, peste 1 000 000 km². Mișcările de eliberare națională din aceste țări au, după părerea mea, o importanță deosebită în istoria Africii, deoarece ele vor scrie actul final al eliberării întregului continent de sub dominația colonială. Călătoriile și contactul direct cu patrioții, revoluționarii, masele africane, cu realitățile din aceste țări, m-au convins că ora eliberării nu este departe. Evenimentele care au avut loc în ultimele luni în Portugalia, prăbușirea dictaturii fasciste din această țară și orientarea noului regim instaurat la Lisabona, lasă să se întrevadă și ele un curs nou al istoriei în extremitatea vestică a Peninsulei Iberice, într-una din țările moștenitoare ale latinității.

— Ce au însemnat pentru istoricul Davidson cele patru călătorii în regiunile eliberate ale acestor colonii?

— Un mare plus de experiență. Apropierea de un fenomen istoric nou. Am cunoscut lupta pentru emancipare a majorității statelor noi din Africa, o luptă pe care în cea mai mare măsură am studiat-o în condiții pașnice. Recent am redescoperit războiul revoluționar sub forma guerilei anticolonialiste. Atît de intens m-a marcat această redescoperire, încît cele două cărți din anul 1973 au fost consacrate luptei acestor popoare. Este vorba despre **In the Eye of the Storm: Angola's People** („În vîrtejul furtunii, poporul Angolei") și **The Africans** („Africanii"), prima închinată memoriei patriotului revoluționar Americo Boavida, un chirurg ucis la 25 septembrie 1968, în vreme ce-și îngrijea pacienții în pădurea Cambole din Angola, iar cea de-a doua lui Amilcar Cabral, conducătorul iubit și respectat al patrioților din Guineea-Bissau, asasinat mișelește pe o stradă din Conakry, capitala Republicii Guineea, la 21 ianuarie 1973.

— L-ați cunoscut pe Amilcar Cabral?

— L-am admirat. El m-a ajutat să stau cîteva săptămîni în regiunile eliberate ale țării sale. Prima oară în 1967, a doua oară în 1972. Fondator — împreună cu alți revoluționari — al Partidului African al Independenței din Guineea și Insulele Capului Verde (PAIGC), Amilcar Cabral s-a aflat 17 ani în fruntea acestui partid care din 1962 a declanșat acțiunea armată pentru eliberarea patriei sale. Am putut să constat cum într-un deceniu de luptă, patrioții conduși de PAIGC și-au consolidat într-atît

---

* Pentru datele biografice și contribuțiile lui Basil Davidson, vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1967 și 2/1968.

puterea militară și politică, încît au făcut posibilă proclamarea independenței noului stat liber Guineea-Bissau, stat care se bucură de o largă recunoaștere internațională. Cred că acest eveniment, survenit la puțin timp după alegerile din 1972 efectuate în teritoriile eliberate din Guineea-Bissau, este cel mai impresionant monument ridicat luptătorului care a fost Amilcar Cabral, un remarcabil om politic, un înflăcărat patriot și un mare strateg al războiului de eliberare. Amilcar Cabral mi-a vorbit mult despre scurta, dar densa istorie a mișcării de eliberare națională pe care o conducea partidul său și care a început într-o noapte din vara anului 1956 la Bissau, cînd șase patrioți au fondat PAIGC.

— Și acum în cîteva cuvinte care este momentul primei dv. apropieri de istoria Africii?

— Am început să caut răspunsul la o serie de întrebări fundamentale cu douăzeci de ani în urmă, cînd, în calitate de ziarist, mi-am propus pentru prima oară să analizez situația Africii acelor zile. În acea perioadă, africanii își manifestau puternic dorința de a-și cuceri independența politică. Un factor esențial care să-i ajute în această luptă era istoria lor. Popoarele Africii aveau un trecut istoric, aveau dreptul la independență, la eliberarea de sub dominația Angliei, Franței sau altor puteri coloniale. Avem o naționalitate a noastră — spuneau liderii eliberării popoarelor africane — și, în consecință, avem dreptul și datoria să ne afirmăm identitatea. Pentru a înțelege întreaga semnificație a acestor afirmații trebuia, în primul rînd, să cercetez eu însumi istoria popoarelor africane. Ideologia epocii coloniale, așa cum fusese ea răspîndită în metropole promova ideea că popoarele Africii nu ar fi avut o istorie proprie înainte ca europenii să fi început procesul de „civilizare" a Africii. Această ideologie susținea că istoria ar fi început aici doar după ce marile puteri au introdus Africa pe scena politică mondială. Popoarele Africii afirmau, dimpotrivă, că ele au avut o istorie proprie cu mult înainte de intervenția colonialistă a europenilor. Pentru mine a fost foarte important să cercetez argumentele lor, iar dacă acesta era adevărul nu-mi rămînea decît să studiez felul în care s-a desfășurat această istorie.

Am avut norocul ca, în aceeași perioadă, o seamă de arheologi vestiți să-și îndrepte interesul spre continentul african. Ei căutau într-un trecut relativ îndepărtat, aproximativ 2 000 ani în urmă, dovezile progresului istoric și ale dezvoltării sociale. În prima mea carte, **Redescoperirea Africii,** publicată în 1959, am adunat dovezile scoase la lumină de către arheologi și de către istorici, dovezi apărute răzleț în presă și în alte publicații, și care trecuseră în bună parte neobservate. Adunate laolaltă și susținute printr-o nouă argumentație, ele alcătuiau un tablou foarte grăitor, o sinteză — dacă vreți — a istoriei Africii în ultimele două milenii, mergînd chiar mai departe în trecut pînă la istoria Egiptului.

— Ce v-a impresionat mai puternic în civilizația africană căreia i-ați dedicat atîtea lucrări?

— În primul rînd trebuie să spun că perioada numită clasică din istoria Egiptului, perioada faraonilor, reprezintă o civilizație pur africană. De aici, din Valea Nilului, civilizația a proliferat și, mergînd pe urmele ei, ajungem la remarcabila civilizație a Nubiei, care a înflorit din anii 700 î.e.n. pînă în anii 300 e.n., dînd opere de o inestimabilă valoare în lumea antică. Civilizația Nubiei nu a fost pe de-a-ntregul studiată și contribuția ei ne este încă în mare parte necunoscută. Știm însă că ei îi datorăm unul dintre primele alfabeturi cu adevărat eficiente. Prin anii 250 î.e.n., nubienii foloseau un alfabet compus din 23 litere, superior, din punctul de vedere al ortografierii, alfabetului grecesc și mult mai avansat față de alfabetul cursiv egiptean.

Trecînd la evul mediu, studiind istoria popoarelor din bazinul mediteraneean, observăm că baza comerțului între țările îndepărtate era moneda bătută în aur. Dar acest aur nu era european, era aur extras din Africa. Acest aur din care erau bătuți dinarii, era adus însă din părțile vestice ale continentului african, fiind transportat cu caravanele de cămile de-a lungul Saharei. Astfel, secole de-a rîndul, în evul mediu, aurul african a stimulat comerțul, a constituit baza materială a unui întreg sistem financiar feudal. Se crede, și este foarte posibil, deși nu toate dovezile au fost adunate, că primele monede de aur englezești au fost făcute tot din aurul african. Metalul prețios nu zăcea însă la suprafața pămîntului, el nu era la îndemîna oricui vroia să-l ia. El trebuia extras fie din rîuri, fie din adîncul minelor.

Aici doresc să subliniez un alt aspect de prim ordin al civilizației materiale africane, acela al producției economice încă de pe vremea antichității. Africanii cunoșteau încă de prin mileniul I î.e.n. tehnica prospectării, a extragerii și a prelucrării aurului, cum cunoșteau, firește, valoarea sa și legile comerțului cu aur. Pe această bază economică ei au adus, fără îndoială ulterior, o contribuție importantă la dezvoltarea civilizației în lumea medievală. Totodată trebuie să recunoaștem că o mare parte a continentului african, și anume partea situată la sud de deșertul Saharei, era izolată de restul lumii. Totuși din acele regiuni ale Africii pornea aurul. El traversa Sahara pentru a ajunge în bazinul mediteraneean sau pornea de pe coasta estică a Africii pentru a ajunge în India și China, după ce traversa Oceanul Indian și Marea Roșie. Această perioadă din istoria Africii nu trebuie privită atît în raport cu contribuția adusă lumii din afara ei, ci în raport cu felul în care locuitorii Africii, stăpîneau și rezolvau, prin dezvoltarea lor tehnică, socială și chiar politică probleme de trai ale dificilului lor continent.

— Care sînt opiniile dv. cu privire la evoluția raporturilor țărilor Africii cu țările din Europa?

— În ultimii douăzeci de ani s-a înregistrat un progres vădit în relațiile pe care africanii

le au cu europenii — din vestul, estul sau centrul Europei. În primul rînd această îmbunătățire a relațiilor se datorează independenței politice cucerite de către cele mai multe din statele Africii, state care și-au afirmat poziția în lume și au atins o egalitate politică în raporturile lor cu națiunile europene, printre care se numără și colonizatorii de ieri. Pe de altă parte, în domeniul culturii — și aici studiul istoriei își spune din plin cuvîntul — s-a înregistrat un progres imens prin demistificarea „sălbăticiei" africane, ca și a unor serii de prejudecăți întreținute în Europa cu privire la continentul negru. Aceste prejudecăți nu au putut rezista în fața adevărului istoric, care a adus dovada străvechiului nivel de cultură și civilizație al acestor popoare.

În al doilea rînd, și de o mai mare importanță, este situația social-politică prezentă. În ultimii ani am studiat această situație, am studiat felul în care s-a dezvoltat în ultimii 50 ani continentul african și, mai ales, felul în care statele și-au cucerit sau luptă pentru independența politică. Este evident că situația se prezintă astăzi cu mult îmbunătățită, mă refer la progresul înregistrat în domeniul politic și cultural. În schimb aș îndrăzni să afirm că în domeniul economic progresul este încă departe. Africa luptă din greu și astăzi pentru a înlătura consecințele colonizării economice la care a fost supusă secole de-a rîndul. Tebuie să recunoaștem că relațiile dintre țările Africii și țările din Europa de Vest sau din America de Nord se stabilesc și astăzi deseori în funcție de vechile structuri economice coloniale. În consecință, țările africane, cu toate eforturile depuse și cu toate că au obținut o serie de rezultate se află azi în majoritatea lor într-o stare de criză în raport cu propria lor situație economică, ca și în relațiile ce le întrețin cu țările puternic dezvoltate. Iată de ce cred că în etapa actuală Africa trebuie să-și afirme într-o măsură mai mare independența economică. **Aceasta este bătălia Africii de azi ca și a celei de mîine.**

Dacă analizezi situația istorică a Africii, este imposibil să nu observi marile schimbări care s-au înfăptuit de-a lungul ultimelor decenii. În anii'50 și chiar la începutul anilor '60 s-a făcut un progres însemnat în lupta împotriva colonizării politice și sînt ferm convins că fără o independență politică reală, popoarele Africii nu pot să scuture cătușele aservirii economice și nu pot să-și asigure un viitor fericit. Fără această dublă independență politică și economică, relațiile cu țările europene nu se vor putea așeza pe baze corespunzătoare.

Cu alte cuvinte, nu poate fi vorba ca Africa, ca statele independente de pe acest continent, să preia instituțiile existente cu structurile dependente impuse de sistemul colonial. În consecință, țările Africii nu luptă numai pentru independență, dar pentru un țel mult mai important, luptă pentru a da naștere unor noi structuri, unor noi instituții, unei societăți noi. Ele sînt obligate să procedeze astfel pentru a rupe cătușele înfeudării economice.

Cred că România poate deține un rol important în emanciparea popoarelor Africii. Și aceasta nu reprezintă o simplă noțiune abstractă. România, cu experiența ei istorică, cu prestigiul său deosebit, cu solidaritatea ei exemplară, poate juca un rol însemnat pentru așezarea pe baze noi a relațiilor dintre continentul african cu cele 300-400 milioane locuitori ai săi și continentul european.

*

După această lungă după-amiază, în orășelul Barnes Comman, unde locuia Basil Davidson — un orășel satelit al capitalei engleze — au început să se aprindă luminile. Gazda mi-a arătat programul conferințelor și seminariilor ținute recent la universitățile canadiene și americane, mi-a vorbit despre pasiunea studenților pentru studiul mișcărilor de eliberare națională de pe teritoriul african, am convorbit despre preocupările educaționale privind tînăra generație. Odată cu un foarte călduros salut pentru cititorii revistei noastre, istoricul mi-a încredințat în exclusivitate pentru **Magazin istoric** cîteva file din ultimul său studiu. Ele sînt traduse în paginile care urmează.

Cristian POPIȘTEANU

Rezistența regatelor africane

BASIL DAVIDSON

„Cine produce pulberea cîștigă războiul", remarca un rege al Dahomeyului trăgînd învățămintele cuvenite din istoria comerțului cu arme de foc și avertizîndu-și astfel slujbașii comerciali să nu se grăbească în relațiile lor cu irascibilii vizitatori europeni. Tactica generală a celor mai multe dintre regatele africane din secolul XIX consta în desfășurarea unei forțe suficiente pentru a îngrădi ambițiile europene în limite considerate convenabile sau inevitabile. Ulterior se încheiau tratate de comerț și de prietenie pe care europenii — cel puțin așa se spera — urmau să le respecte. Regii africani se angajau în luptă numai în condiții extreme.

Reformele celor două scaune

Politica statului Așanti sub conducerea lui Osei Bonsu (1801-1824) este revelatoare în*

* Așanti (Ashonti), vechi stat pe teritoriul Coastei de Aur (azi una din regiunile administrative ale statului Ghana.

ceea ce privește multiplele fațete ale etapei inițiale de rezistență anticolonială. Sir Charles Macarthy, primul guvernator britanic al forturilor comericale de pe Coasta de Aur (de-a lungul liniei de țărm) l-a considerat pe Osei Bonsu drept barbar, fără să aibă însă prilejul de a-l cunoaște prea bine. Osei Bonsu a fost însă un conducător cu vederi neobișnuit de progresiste pentru un monarh de tip clasic. Preluînd un imperiu ceva mai mare decît Ghana actuală Osei Bonsu a încercat să rezolve problemele administrației statale prin unele reforme cu caracter progresist. El mergea, astfel, pe căile deja deschise de un predecesor remarcabil, Osei Kwadwo (1764-1777) care reîntărise puterea centrală prin numirea „slujbașilor regelui" în posturi superioare celor ale demnitarilor statorniciți pe baza drepturilor ereditare. La rîndul său, Osei Bonsu a consolidat controlul regal prin crearea a 3 noi departamente ale Scaunului Ankobia (Ministerul Imperial al Afacerilor Interne); a îmbunătățit activitatea Scaunului Gyaasewa (Ministerul Problemelor Economice), extinzîndu-i aria de acțiune și introducînd folosirea registrelor — importate din nord —

Instrument muzical

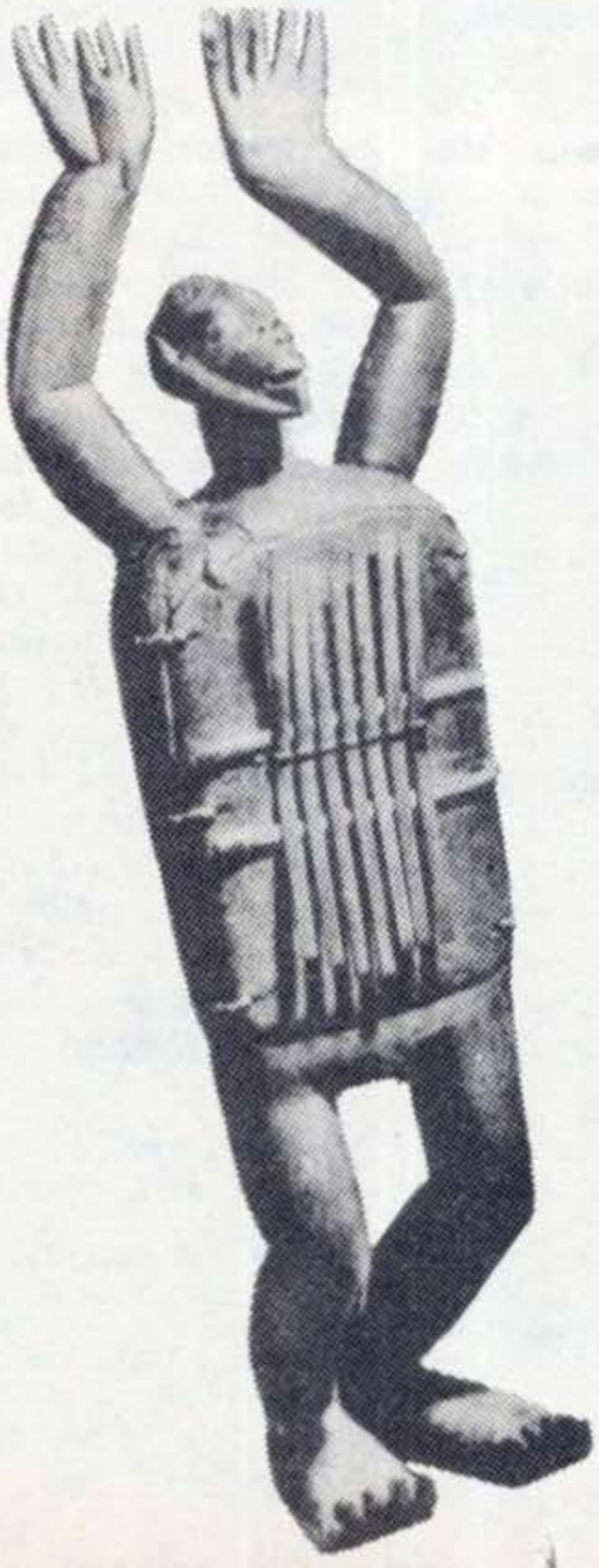

de către slujbașii musulmani. Serviciul diplomatic a fost profesionalizat, posturile respective acordîndu-se în exclusivitate pe bază de numiri. În același timp, compoziția Cabinetului (Consiliul) Coroanei a fost modificată, acesta transformîndu-se dintr-un corp fix cu membri statorniciți pe baze ereditare, într-un consiliu ad-hoc, ai cărui membri erau convocați după specialitate, în funcție de natura problemelor ce urmau să fie dezbătute. A fost diminuată și preponderența vechii aristocrații în afacerile externe ale regatului.

Mască cu două fețe

Mai puțin s-au resimțit în această direcție provinciile metropolei. Toate reformele au fost anulate în 1900, după cucerirea statului de către Marea Britanie.

În anul 1817, deci pe la mijlocul acestei guvernări reformatoare, oficialii britanici de la baza Cape Coast au fost invitați la Kumasi unde a fost semnat un tratat de comerț și prietenie. Pentru Osei, atît englezii cît și olandezii erau popoare necunoscute, care se stabiliseră în cîteva forturi de coastă la granițele sudice ale imperiului său. Ca atare, prezența lor constituia o problemă de importanță periferică în raport cu treburile sale imperiale.

Oferind, pe de o parte, anumite avantaje (vindeau arme de foc și pulbere, cumpărînd aur și fildeș) acești europeni deveneau totuși supărători prin tendința lor de a încheia alianțe cu vasalii imperiali de pe coastă, relații care subminau autoritatea statului Așanti. Ei trebuiau în același timp atrași pentru a păstra relații de schimb comercial adecvate, și înfrînați în dorințele lor expansioniste. În anul 1821, guvernul britanic a preluat responsabilitatea și conducerea directă a forturilor comerciale și a posturilor militare existente de-a lungul țărmului african. În anul 1824, primul guvernator al acestor forturi a deschis ostilitățile cu statul Așanti dar a suferit o grea înfrîngere. Deznodămîntul a fost invers în ciocnirea din 1826. În anul 1831 a fost semnat un nou tratat. Peste mai bine de trei decenii conflictul a fost redeschis. Englezii și aliații lor de pe coastă au fost mai puternici.

Suveranul refuză să patroneze o înfrîngere

În anul 1872, guvernul de la Kumasi a cedat presiunii cercurilor imperiale din interior și a trimis în sudul țării o armată sub comanda lui Amankwa Tia cu misiunea de a-i supune pe vasalii din această regiune. Armata a fost însă decimată de variolă și dizenterie. Generalul Tia a cerut permisiunea de a întrerupe campania. Regele statului Așanti nu era deloc dispus să patroneze o înfrîngere într-un război cu care inițial nu fusese de acord. Era în joc propriul său prestigiu. „Ai vrut război — a răspuns regele generalului Tia, neacceptînd întreruperea campaniei — îl ai. Ai jurat că nu te vei întoarce fără zidurile de la Cape Coast. Acum îmi ceri să te rechem pentru că mulți comandanți au căzut și ai suferit pierderi?".

În fața acestui refuz Amankwa Tia a inițiat negocieri cu inamicul. El a trimis un răspuns conciliator ultimatumului comandantului britanic Sir Garnet Wolseley. Tia a subliniat că pacea s-ar putea restabili cu condiția ca britanicii să înceteze sprijinirea supușilor recalcitranți (micile state ale lui Asin, Denkyira, Akim și Wassaw situate în apropierea coastei). „Aceste patru triburi aparțin regelui statului Așanti; ele au refuzat însă să-și slujească regele și au

cerut protecția voastră (a forțelor militare britanice concentrate la Cape Coast). Regele însă nu m-a trimis împotriva forturilor de la Cape Coast, iar dacă voi îi veți preda pe Asin, Denkyira, Akim și Wassaw (cu alte cuvinte pe șefii și comandanții respectivi) îl voi înștiința că nu mai există pricină de ceartă".

Dar Wolseley venise cu ideea de a deveni stăpîn pe situație și și-a continuat drumul. Subestimîndu-și sarcina el a pornit invadarea Imperiului Așanti. Campania s-a dovedit a fi „cel mai îngrozitor război — cum avea să afirme Wolseley mai tîrziu — la care am luat vreodată parte". În cele din urmă, trupele sale au pătruns în Kumasi, au dat foc Capitalei negăsind aici nici urmă de rege sau guvern. Teoretic, războiul fusese cîștigat. Totuși, la Londra, relatarea evenimentelor de pe coasta africană a prilejuit chiar în cercurile oficiale pledoarii pentru părăsirea de către britanici a întregii țări. În cele din urmă, englezii s-au retras din Kumasi și s-au stabilit în sud. În anul 1900 statul Așanti a fost copleșit de o nouă invazie britanică. Aceeași evoluție a evenimentelor s-a putut observa și în alte părți ale Africii, poate cel mai clar în vestul Sudanului.

O dîră de foc și sînge

Aici scena politică a fost dominată după 1840 de eforturile lui Al Hajj Umar bin Said, care urmărea să înalțe un nou imperiu din statele ce a moștenit dispărutul, dar încă veneratul Imperiu Mali.*

Asemenea regilor din Așanti, Umar nu a avut nimic împotriva prezenței europene de-a lungul unei linii de coastă, al cărei control însă nu îl putea invoca cum îl pretinsese Așanti în privința Coastei de Aur. În anul 1848, el le-a sugerat francezilor situați pe coastă să-i acorde un monopol comercial asupra importului de arme de foc, în schimbul unui permis de liberă trecere pentru comercianții francezi prin interiorul țării. Aceștia, care ca și britanicii, nu mai erau interesați într-o conciliere

Reprezentarea unui european — creații ale artiștilor populari din Republica Zair

— începuseră să se gîndească chiar la cucerirea țării Ei au refuzat oferta și și-au intensificat presiunea în interiorul continentului. La rîndul lui Umar și-a continuat tactica de înfrînare și rezistență. Chiar și în anul 1855, ignorînd forța noului imperialism colonial care acum cîștiga teren în Franța, el afirma: „albii nu sînt decît niște comercianți. Nu au decît să-și aducă mărfurile cu vapoarele lor; să-mi plătească un tribut bun și voi trăi cu ei în pace".

Această politică trebuie să fi avut avantajul înțelepciunii. La urma urmei ea era întemeiată pe anii de experiență care confirmaseră în general o justă apreciere a echilibrului de forțe. Europenii făcuseră comerț cu statele de pe coastă timp de secole și niciodată nu se arătaseră interesați în a se avînta la cucerirea interiorului țării. Politica lui Umar nu a reușit însă să facă față „iraționalismului" noului imperialism. Francezii și-au menținut presiunile. Umar a murit în 1864 și i-a urmat fiul său Ahmadu, rege al Segului de pe Nigerul Mijlociu. Ahmadu a continuat politica tatălui. A luptat cu francezii cînd a fost silit, dar a încercat să mențină pe cît posibil pacea. Un tratat general de comerț și prietenie, semnat în 1866, acorda francezilor privilegii comerciale, interzicîndu-le în același timp construirea de forturi pe domeniile lui Ahmadu. Desigur, Ahmadu exprima și opinia altor conducători africani ai vremii sale atunci cînd remarca faptul că: „nouă ne plac francezii, dar nu avem încredere în ei, în timp ce ei au încredere în noi, dar nu le sîntem pe plac".

*Frînarea francezilor s-a dovedit a fi imposibilă. Timp îndelungat li s-a opus o rezistență crîncenă, rezistență învisă în cele din urmă în cadrul unor campanii extrem de sîngeroase, culminînd cu teribilele expediții din 1890 ale lui Voulet și Chanoine**. Acest tandem deplorabil (blamat de altfel și în Franța) dar care anticipa vremea altor colonialiști și a altor armate, fie ele franceze sau sub alt steag „a lăsat în urma sa o dîră de foc și sînge, arzînd sate și executînd fără discriminare prieteni și dușmani".*

Un centru care să polarizeze încrederea și atașamentul

O evoluție și un sfîrșit asemănător cu cel al lui Ahmadu a cunoscut și o altă personalitate marcantă: Almany Samori Turay. După ce a organizat un nou stat pe teritoriul deluros ce se întinde între marginea pădurii și savana nigeriană, a încercat și el să-i înfrîneze pe francezi, prin tratate de comerț și prietenie sau, atunci cînd nu se putea altfel, prin lupte. A căzut însă și el victimă apetitului imperialist care își dorea acum o posesiune integrală a coloniilor. Asemeni lui Osei Bonsu, în Așanti, cu o jumătate de veac în urmă, Samori a fost și el un șef de stat african inovator, care era pe cale de a introduce o schimbare fundamentală, atît în structura socială cît și în sistemul de organizare politic și economic. Spre deosebire de Al Hajj Umar, care nu s-a abătut de la tradiția musulmană, Sa-

---

* Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1967 și 1/1973.

** Paul Voulet (1866-1899) și Charles Paul Jules Chanoine (1870-1899), ofițeri și exploratori francezi, faimoși prin cruzimea pe care au dovedit-o în timpul misiunilor executate în Africa. În 1899 au fost împușcați de către trăgătorii aflați în subordinea lor.

mori făcea parte dintre acei conducători de la sfîrşitul sec. XIX care pot fi consideraţi drept pionieri ai statului naţional.

S-a afirmat că sistemul său politic a folosit multe din elementele esenţiale ale statului modern. S-ar putea ca aceste afirmaţii privitoare la Samori şi la sistemul său de guvernare să fie exagerate; cert este totuşi că statul său s-a conturat pe baza unor noi principii moderne de organizare.

Cel care examinează cu atenţie istoria acestor ani, aşa cum este ea pe cale de a fi dezvăluită, va remarca strădaniile regilor, şefilor de state şi conducătorilor obşteşti, care au încercat în repetate rînduri, fiecare în felul său, să reducă sau să absoarbă penetraţia europeană. Cei care au învins în final în sec. XIX au fost europenii care au dispus întotdeauna de mijloace militare şi de o organizare superioară. Rezistenţa iniţială a regatelor africane a fost însă vastă, îndîrjită şi îndelungată. Cînd această primă rezistenţă a eşuat, popoarele au recurs la alte căi de autoapărare şi au încercat nu odată să desfidă soarta ce se abătuse asupra lor.

În românește de:
Mădălina NICOLAESCU

• Clio anunţă • Clio anunţă • Clio anun

■ Întîlnire cu arheologia

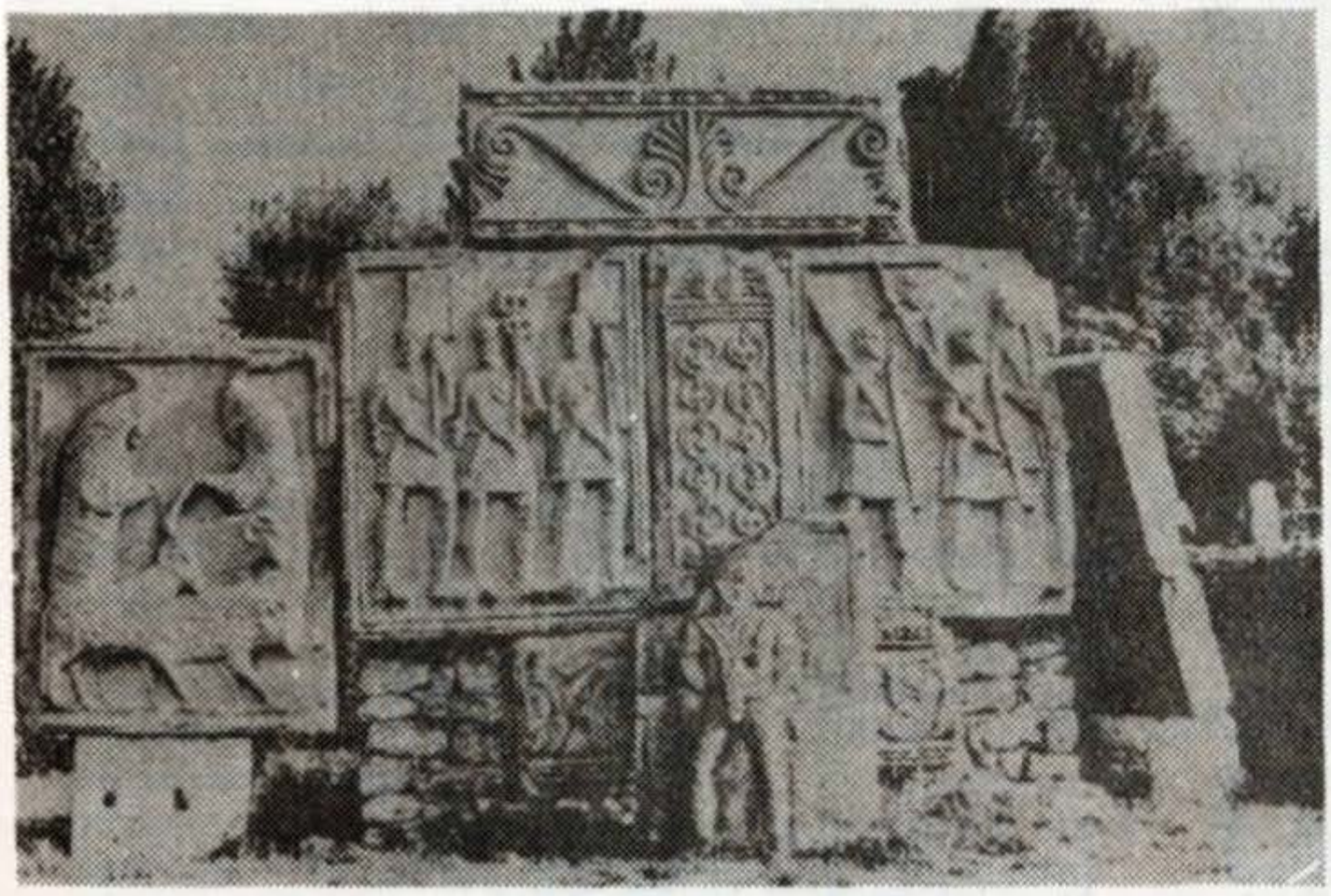

Societatea polonează a arheologilor şi numismaţilor" au iniţiat în urmă cu cinci ani concursul de fotografii pentru amatori cu tema Întîlnire cu arheologia. *Aceasta este una din multiplele acţiuni întreprinse de societate pentru popularizarea arheologiei în rîndurile publicului larg.*

An de an, concursul stîrneşte un interes crescînd. La concursul organizat în 1974 au participat zeci de fotografi amatori din întreaga Polonie. Centrul atenţiei l-au constituit, firește, monumentele arheologice de pe teritoriul Poloniei, dar se observă, totuşi, că în fiecare an creşte interesul şi pentru monumentele arheologice din alte ţări, este demn de remarcat că anul trecut locul întîi l-a ocupat Zygmunt Swiatek din Varşovia, care s-a prezentat la concurs cu fotografii înfăţişînd cetatea Histria de pe litoralul românesc al Mării Negre.

Şi în anul acesta monumentele arheologice de pe pămîntul României au stîrnit interesul, atît al participanţilor, cît şi al juriului, prezidat de renumitul arheolog polonez, prof. dr. Kazimierz Michalowski. Concursul a fost cîştigat de Adam Chodkiewicz din Wroclaw care a prezentat fotografii ale monumentului triumfal de la Adamclisi, basilica de la Tropaeum Traiani şi ruine antice de la Constanţa.

La sfîrşitul concursului se organizează o expoziţie selectivă, cuprinzînd cele mai bune lucrări, deschisă la Varşovia şi în alte oraşe al Poloniei. Expoziţia este vizitată de un public numeros şi constituie un eveniment în viaţa culturală.

Dr. Jan TRYNKOWSKI

DEMOGRAFIE ŞI ISTORIE

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

„Nu există altă bogăţie, nici putere, decît cea a oamenilor"

JEAN BODIN

Categorie istorică, cu legi proprii de dezvoltare în fiecare orînduire socială, populaţia, prin numărul şi structura ei prezintă o deosebită importanţă pentru înţelegerea unor aspecte de prim ordin ale istoriei economice, sociale şi politice. Dinamica populaţiei, depinzînd, la rîndul ei direct de structura economică şi organizarea social-politică a societăţii, este reflectarea într-un fel sau altul a trăsăturilor modului de producţie dintr-o anumită perioadă istorică. Deşi unele aspecte ale variaţiilor demografice apar puţin legate sau chiar independente de modul de producţie, există în fond un raport dialectic între condiţiile vieţii materiale şi indicii demografici.

În orice etapă concretă a dezvoltării istorice se manifestă legături şi interacţiuni strînse şi continue între factorii economic, politic, demografic, cultural. „Dimensiune a istoriei" — cum o definea cunoscutul istoric francez al populaţiei Marcel Reinhard — demografia intervine în istorie sub dubla ei înfăţişare: cantitativă şi calitativă. Demografia cantitativă se concentrează asupra factorului numeric, viaţa statelor — sub diverse manifestări — explicîndu-se într-o oarecare măsură şi prin numărul populaţiei. Efectivul populaţiei este o componentă a însăşi existenţei unui popor şi a unui stat. De „capitalul uman" depinde în mare măsură bogăţia şi prosperitatea statului, forţa şi capacitatea lui de supravieţuire. Fără o anumită densitate a populaţiei, structura politică nu se poate afirma, organizarea administrativă este irealizabilă şi dezvoltarea economico-culturală de neconceput.

Modificările intervenite în cursul vremii în efectivul populaţiei, în special cele de creştere, se resimt în apariţia unor fenomene şi instituţii noi, ca şi în mari evenimente istorice. Studiul variaţiilor demografice este şi el absolut necesar pentru deplina înţelegere a modificărilor istorice intervenite în societatea umană. Izvoare, diferite prin natura lor, furnizează informaţii care, coroborate, evidenţiază existenţa modificărilor intervenite în decursul vremii în efectivul şi structura populaţiei, invederează fluctuaţii ale populaţiei, înlesnind studierea consecinţelor acestora. Fapte politice însemnate, fenomene economice hotărîtoare pentru evoluţia societăţii nu pot fi înţelese cu adevărat fără să se ţină seama de factorul uman. Poziţia istorică a statelor, pusă în valoare de istoria lor economică, politică, socială, militară, religioasă, culturală, de relaţiile lor internaţionale sînt în mare măsură influenţate iar forţa lor e uneori determinată de potenţialul uman; istoria, în ansamblul ei, nu poate fi scrisă şi explicată fără luarea în considerare a demografiei cantitative.

Demografia calitativă priveşte aspecte multiple, variate, legate de trăsăturile somatice, caracteristici psihico-morale, fapte culturale ale diferitelor societăţi umane. Fără a se aborda problemele de demografie calitativă — şi care singure pot constitui obiectul unei lucrări de mari proporţii — este de amintit doar ca un element general, ce prezintă interes că a existat şi există un „spirit românesc", care se reflectă în cultura noastră, în literatură, filozofie, artă. El se explică, şi explică la rîndu-i, ritmul original al istoriei noastre care a adăugat la experienţa şi patrimoniul cultural al umanităţii o experienţă proprie cu aspecte de civilizaţie originale.

„Miracolul românesc"

În cazul istoriei României, pînă în secolul XIX nu s-au păstrat izvoare de tipul recensămintelor, a urbariilor, a registrelor funciare, cutume scrise, charte ale cetăţilor etc. Absenţa acestora îngreunează aprecieri cantitative ale unor fenomene social-economice. Cu toate acestea s-au putut întreprinde pe baza altor surse cercetări cu caracter demografic interesante. În ultima vreme, atît în cazul Transilvaniei — unde sursele documentare cuprind mai multe detalii — cît şi al Munteniei şi Moldovei este tot mai susţinut efortul cercetătorilor ca reconstituirile istorice să cuprindă şi elementul cantitativ. A fost lărgita perspectiva cu privire la structura

populației, repartiția geografică a diferitelor categorii de sate pentru unele perioade din evul mediu, constituirea, structura și evoluția domeniului feudal, gradul de antrenare a unora dintre sate în schimbul de mărfuri, mișcările de populație, colonizările și consecințele lor.

Larga deschidere în cercetarea istorică este de natură să evidențieze că fapte neexplicate sau explicate altă dată prin determinări politice, geografice sau religioase capătă o semnificație nouă, ținîndu-se seama și de considerente de ordin demografic, de aspectul cantitativ al fenomenului studiat. Prin acordarea unei atenții sporite investigării factorului populație se va surprinde mai exact esența a ceea ce s-a numit în istorie „miracolul românesc". Acest fenomen la care ne referim are în vedere faptul că populația daco-romană a persistat pe teritoriul actual al României, în condițiile vitrege ale migrației popoarelor, iar aceasta s-a datorat, desigur în bună măsură numărului însemnat al celor rămași aici după retragerea oficialității romane, a creșterii acestui număr prin sporul natural și prin admigrările continue, în special în sec. IV-VI, de populația romanizată din sud.

Migrațiunea populației de limbă latină de la sudul la nordul Dunării — fenomen surprins în izvoarele istorice — constituie un incontestabil fapt istoric, de-a dreptul opus celui închipuit de cronicari ca și de mulți specialiști, al fugii populației romanizate în fața „barbarilor". El se explică în special prin împrejurările economice din acele secole din Imperiul roman de Răsărit.

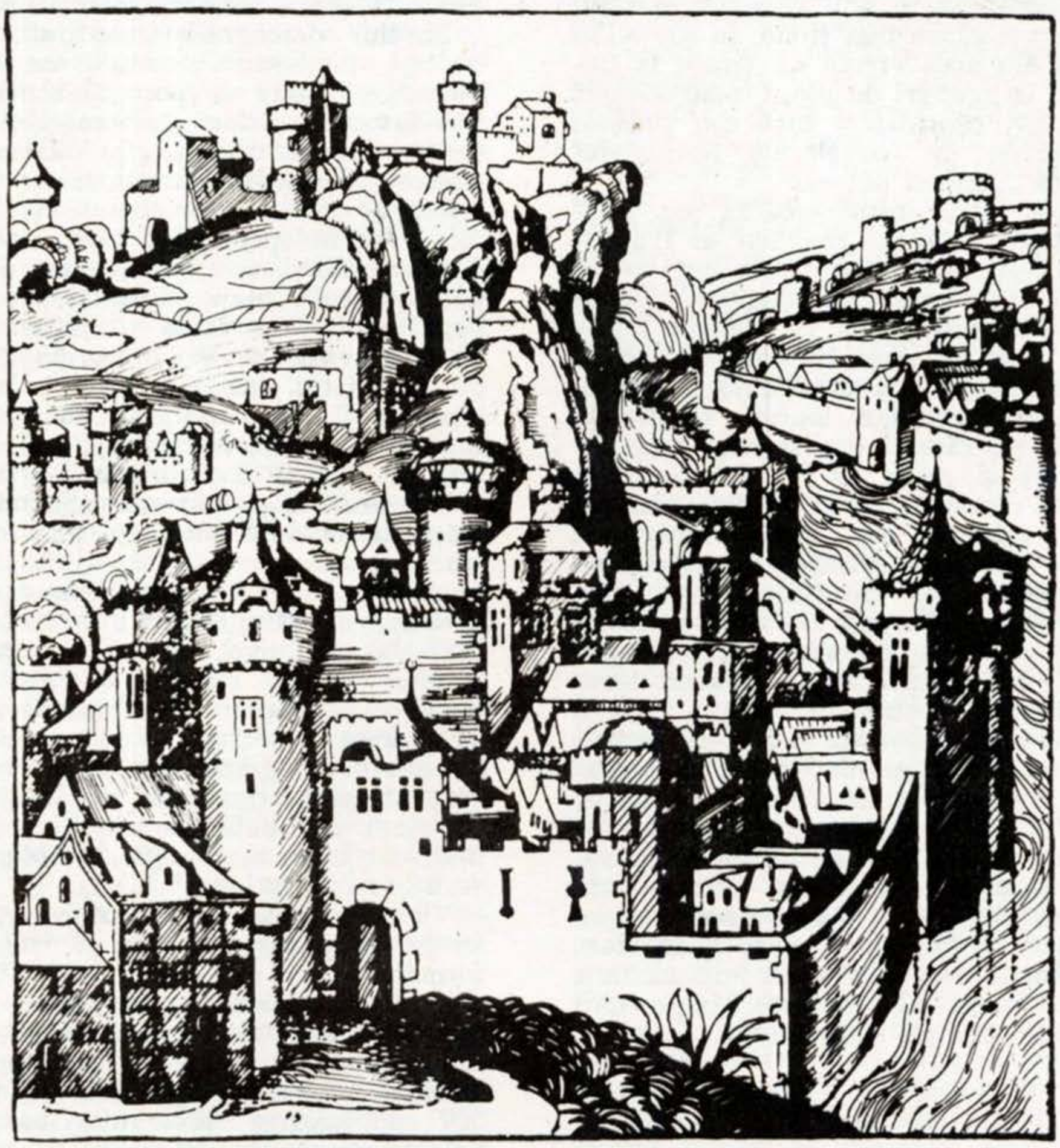

Evoluția factorului demografic se oglindește în evoluția orașelor. Vedere fantezistă a unui oraș din Țara Românească (gravură din 1493)

Pătrunderea elementelor romanice în sec. IV-VI la nordul Dunării a fost o prelungire a romanizării, care n-a fost deci întreruptă în sec. III, în urma retragerii din Dacia a legiunilor romane și a aparatului administrativ imperial. Monumente, obiective, urme arheologice, descoperiri monetare ilustrează continuarea și după sec. III a procesului de romanizare la nordul Dunării.

Admiterea, pe baza izvoarelor documentare existente, a fenomenului de migrație a unor elemente romanice din sudul Dunării, care au întărit nucleul de romanizare băștinaș de la nordul Dunării, nu înseamnă excluderea ideii că a putut avea loc și fenomenul invers. În anumite momente, din cauza vicisitudinilor istorice, s-au produs deplasări de populație de la nordul la sudul Dunării.

În cadrul procesului general de dezvoltare istorică, care a provocat schimbări adînci în fizionomia vieții rurale de pe teritoriul României în sec. IX-X, factorul demografic și-a avut importanța lui. Efectivul populației, mărit prin asimilarea de către băștinași a unora dintre migratori, a determinat o creștere a numărului de așezări umane, atît în zonele de podiș cît și în cele subcarpatice și de cîmpie. Începînd cu sec. X, s-a conturat în linii generale peisajul rural, așa cum îl găsim mai tîrziu, în sec XIV-XVIII. Încă din acea vreme s-a trecut la împărțirea țării în trupuri de moșii, s-au stabilit hotarele satelor, considerate încă din primele documente emise de cancelariile Munteniei și Moldovei ca „vechi și bătrîne".

Presiunea și apoi instaurarea în sec. XII-XIII a stăpînirii regatului maghiar în Transilvania a provocat, pe lîngă o permanentă rezistență armată, și un curent de emigrare a populației la sud și est de Carpați. În **Diploma Ioaniților,** regele maghiar ținea în mod expres să fie inclusă clauza ca în ținuturile de la sud de Carpați, cedate cavalerilor Ioaniți, aceștia să nu primească pe țăranii din regatul maghiar „de orice stare și neam ar fi". Introducerea unei asemenea clauze atestă că la data emiterii diplomei, la mijlocul sec. XIII, emigrarea țăranilor din ținuturile intrate sub stăpînirea regatului maghiar — în cazul dat, din Transilvania — la sud de Carpați cunoștea proporții însemnate. Înmulțirea populației cu valurile de nou veniți din Transilvania — și acest fenomen va continua în cursul secolelor, fiind o permanență a istoriei noastre — a contribuit la dezvoltarea economică și maturizarea raporturilor feudale la sud și est de Carpați. S-a creat, astfel, cadrul intern necesar apariției statelor de sine stătătoare Țara Românească și Moldova. Împrejurări externe — criza din marile state vecine și pericolul tătar — au înlesnit și au grăbit procesul de formare a celor două state feudale românești ce aveau să se impună în a doua jumătate a sec. XIV ca factori importanți pe arena vieții politice europene.

Potențialul uman: o esențială bogăție a țării

Formarea statelor independente Țara Românească și Moldova a contribuit, prin stabilirea ordinii de stat și asigurarea în mai mare măsură a securității populației, la dezvoltarea mai rapidă a economiei și, în același timp, la creșterea efectivului populației țării.

Înmulțirea populației a determinat luarea unor măsuri de organizare politică și religioasă a țării. În actul sinodal din octombrie 1370, de înființare a celei de-a doua mitropolii a Țării Românești, cu reședința la Severin (prima își avea reședința la Curtea de Argeș), se motiva această măsură ca fiind determinată de numărul mare al populației („deoarece poporul acelei țări se întîmplă să fie mult, ba aproape nenumărat"). Constatarea din actul sinodal cu privire la numărul mare al populației nu poate fi neglijată cînd se încearcă să se explice apariția în aceeași vreme a fenomenului de asociere la domnie, care presupunea, se pare, chiar o împărțire teritorială a țării.

În sec. XIV-XVI, o însemnată parte a populației rurale continua să trăiască în sate libere, grupate mai ales în regiunea subcarpatică — unde densitatea populației era mai mare — fără să fie absentă și de la cîmpie. Aci, însă, populația era relativ rară și avea adesea un caracter mobil, reflectat de altfel și în toponimie (Pribegi, Hoinari, Goniți, Băjenari etc.).

Studiul demografiei cantitative face mai deplină înțelegerea istoriei marilor lupte și victorii obținute de poporul român împotriva invadatorilor străini în sec. XIV-XVI. Pierderile umane cauzate de războaie, însoțite adesea de ani de foamete, calamități naturale, secetă și epidemii, ar fi dus în scurt timp la pierderea independenței țării, dacă nu ar fi existat condiții social-economice de refacere a potențialului uman, care constituia esențiala bogăție a țării și căruia i se datora apărarea ei. În Muntenia și Moldova, pe lîngă faptul că se păstra într-o proporție însemnată țărănimea liberă, interesată în apărarea libertății ei și a țării, sarcinile țăranilor dependenți față de stăpînii feudali erau incomparabil mai reduse decît în țările vecine. Fertilitatea solului făcea să crească interesul locuitorilor în lucrarea și apărarea pămîntului de care depindea bunăstarea lor. Nevoile militare, desele solicitări la sacrificiile țăranilor au menținut în sec. XIV-XVI la un nivel scăzut sarcinile față de stăpînii feudali. Aceasta a făcut ca sporului populației, rezultat din natalitatea mare, specifică acelei vremi, să i se adauge un procent însemnat de emigranți din țările vecine. Aceștia erau atrași în ținuturile românești de condiții de viață mai bune, de scutiri pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă de obligațiile la care erau impuși băștinașii*.

Victoriile obținute împotriva invadatorilor străini de poporul român, de oștile românești, formate în cea mai mare parte din țărani, au asigurat o amînare, cu consecințe binefăcătoare, a datei la care țările noastre au intrat în sistemul politic al dominației otomane. Această amînare a îngăduit poporului român în sec. XIV-XV un progres economic, bazat pe dezvoltarea centrelor orășenești, a producției de mărfuri și a schimbului. Progresul economic a avut consecințe însemnate în creșterea numărului populației, în dezvoltarea culturii și a artei, a civilizației autohtone.

Știrile documentare care s-au păstrat nu fac posibilă întocmirea unor statistici riguroase cu privire la numărul, densitatea, structura populației și variațiile demografice. Despre schimbările demografice în direcția creșterii numărului populației sînt elocvente, însă, două fenomene pomenite de izvoare: așa-zisa „roire a satelor" — care era un fel de sciziparitate a unei așezări rurale mai vechi în locul căreia apăreau două sau mai multe sate noi — și crearea unor sate de colonizare („slobozii"), prin chemarea unor coloniști din afara hotarelor țării. Existau și cazuri de „slobozii" cu coloniști strînși din

---

* În **Cronica lui Wavrin** se arată că în 1445, de pildă, 12 000 bulgari, bărbați, femei și copii i-au cerut lui Vlad Dracul — și au căpătat permisiunea acestuia — să treacă cu avutul lor, mărfuri și vite, în Țara Românească.

țară. Satele de colonizare erau create în ținuturile cu slabă densitate a populației, în special în cîmpie, unde, din cauza deselor incursiuni străine, fenomenul de „pustiire" a localităților rurale era mai frecvent.

Rolul conducător al orașelor

Cu tot efortul militar la care a fost obligată Moldova în a doua jumătate a sec. XV, stabilitatea politică, asigurată de domnia lui Ștefan cel Mare, s-a răsfrînt pozitiv pe plan demografic.

Creșterea numărului populației în a doua jumătate a sec. XV și pătrunderea în mai mare măsură la sate a economiei bănești, exprimată prin transformarea produselor agricole în marfă, a dus la mărirea consumului de mărfuri produse în orașe și a stimulat, prin aceasta, activitatea orășenească. Pe măsură ce se înmulțeau la sate cumpărătorii de mărfuri meșteșugărești se mărea numărul și diversitatea acestor mărfuri.

Sporirea populației, alături de alți factori, cum a fost lărgirea suprafețelor agricole și odată cu aceasta creșterea cantității de cereale, în special de cereale-marfă, explică creșterea însemnată a prețului satelor cumpărate și vîndute de boieri.

Creșterea numărului populației a avut urmări importante și în ceea ce privește organizarea teritorială și economică a marilor domenii, ea a contribuit la sporirea considerabilă a veniturilor stăpînilor funciari. Aceștia au devenit tot mai interesați în mărirea numărului de țărani dependenți și în întărirea dreptului de stăpînire asupra lor. În Țara Românească se constată că, la sfîrșitul sec. XV, pentru a împiedica plecările țăranilor de pe moșii, stăpînii le-au impus, în cazul în care ar fi voit să se strămute, o dare specială, „găleata de ieșire", un fel de compensație materială pentru pierderea mîinii de lucru.

Un număr însemnat de țărani s-au îndreptat spre orașe, contribuind la creșterea populației lor. Este important de urmărit cum evoluția factorului demografic se oglindește în evoluția orașelor*, în viața, numărul și mărimea lor. Centre meșteșugărești și comerciale, orașele au apărut în urma dezvoltării forțelor de producție, a separării meșteșugurilor de agricultură și în momentul în care s-a creat o anumită „disponibilitate" a mîinii de lucru. Mai puține în prima parte a evului mediu, ceea ce semnifică o viață economică relativ slabă, orașele au crescut ca număr și mărime pe măsură ce se dezvolta viața economică și se înmulțea populația.

Numărul și mărimea orașelor au avut o mare importanță pentru istoria diferitelor țări. În cazul Moldovei și Munteniei se constată în a doua jumătate a sec. XV și în prima jumătate a sec. XVI, ca urmare a sporirii numărului orașelor și înmulțirii populației lor, o creștere a ponderii deținute de ele nu numai în viața economică a țării, ci și în cea politică. În anumite cazuri, numărul populației a atins proporții comparabile cu ritmul de dezvoltare a orașelor din țările Europei Apusene. În a doua jumătate a sec. XV, unele din orașele Moldovei — este cazul Chiliei — ajunseseră să aibă în jur de 20 000 locuitori. Cifra este mare, dacă o comparăm cu a multor orașe din apusul și sud-estul Europei. Pînă în sec. XVI, de pildă majoritatea orașelor din Țările de Jos au avut o populație de 10 000 locuitori. În anul cuceririi de către turci, Constantinopolul, cel mai important centru urban din lumea răsăriteană, avea sub 50 000 locuitori.

Nevoile de alimentare ale populației orășenești, crescută în urma sporului natural, exodului rural și imigrărilor străine, și care nu toată se putea aproviziona din „ocolul" orașelor, au stimulat producția de cereale-marfă în lumea satelor. Aceasta, odată apărută sub imboldul pieții interne, s-a îndreptat și în afara granițelor țării. Spre sfîrșitul sec. XV, izvoarele înregistrează un mare belșug și ieftinătate a produselor alimentare, precum și o creștere a exportului de grîne.

„A înapoia Țării Românești vechea ei strălucire"

În cadrul interdependenței factorilor care au acționat în istorie și care explică particularitățile desfășurării procesului istoric pe teritoriul României, am dat cîteva exemple despre modul în care factorul demografic a influențat diferite aspecte ale istoriei noastre. Factorul demografic a fost influențat, la rîndu-i, de alți factori, în primul rînd economic și politic, care au putut contribui la creșterea — este cazul celei de-a doua jumătăți a sec. XV în Moldova — sau la scăderea numărului locuitorilor ei. Un exemplu despre felul în care factorul politic are influențe negative, nu numai în domeniul economic ci și în cel al demografiei, îl constituie trecerea în a doua jumătate a sec. XVI a țărilor române sub dominația otomană.

Noile condiții politice au încetinit ritmul lor de dezvoltare, mari sume de bani, stoarse din munca țăranilor și meșteșugarilor români, au fost îndreptate spre Constantinopol. Turcii și-au impus dreptul de monopol asupra comerțului țărilor române, care au devenit „grînarul" Imperiului otoman. Pe măsură ce au crescut obligațiile producătorilor direcți către stat, stăpînii feudali interni și Poarta otomană, a scăzut treptat puterea economică a producătorilor, a sporit numărul celor căzuți în dependență, s-au înmulțit cazurile de emigrări. Spre sfîrșitul sec. XV, călugărul călător Luca Testanova descriind, într-un memoriu adresat papei, exploatarea crîncenă a locuitorilor și abuzurile administrației din Muntenia și Moldova, arăta că din cauza cererilor nesfîrșite multe sate se risipeau. El considera, în încheierea memoriului, că dacă bogățiile acestor țări nu ar fi fost așa de mari, în ele n-ar fi rămas la acea dată nici un om.

Interesul fiscal al statului și cel egoist de clasă al boierilor au făcut ca în condițiile marii fluctuații de populație de la sfîrșitul sec. XVI să fie decretată în Muntenia „legarea de glie" a țăranilor. Scăderea numărului contribuabililor a determinat domnia să impună acest

---

* Vezi și articolul **Orașe din Moldova**, din **Magazin istoric**, nr. 9/1969.

act. Prin legarea de glie, statul a înăbuşit spiritul întreprinzător, iniţiativele particulare; ţăranul, transformat în serv, a ajuns să trăiască în condiţii inferioare, grele, pe un pămînt care nu-i mai aparţinea, a cărui producţie nu-l mai interesa şi unde singura lui raţiune de a mai fi era munca pe care o presta stăpînului.

Preţurile cu care turcii cumpărau grînele au făcut să se micşoreze suprafeţele însămînţate cu grîu, s-a redus producţia de cereale, şi odată cu ea nivelul de viaţă; locuitorii au început să extindă cultura acelor cereale care nu erau cerute de Poarta otomană (de pildă, meiul). În economia ţării, o mare pondere a căpătat, pînă în sec. XIX, creşterea vitelor.

Slăbirea puterii economice a satelor şi situaţia precară a ţăranilor s-au răsfrînt asupra oraşelor; activitatea orăşenească a decăzut în genere şi odată cu ea importanţa oraşelor. Poarta otomană a limitat comunicaţiile internaţionale ale ţărilor române, a redus la un cadru local relaţiile lor de schimb. Vechile capitale Argeş şi Cîmpulung, Baia şi Siret au devenit mici tîrguri, capitalele s-au mutat în funcţie de orientarea economică către Imperiul otoman mai spre sud, de la Tîrgovişte la Bucureşti şi de la Suceava la Iaşi.

Un însemnat exod de populaţie în afara hotarelor ţării a caracterizat, mai ales, sec. XVIII. Referindu-se la Ţara Românească, după mijlocul sec. XVIII, un observator străin, generalul Bauer, arăta că „ar trebui un lung şir de ani spre a înapoia Ţării Româneşti vechea ei strălucire, pentru a reînvia atîtea oraşe altădată bine populate şi înfloritoare, pentru a restabili atîtea sate bogate şi atîtea locuinţe acum pustii, pe care străbătînd ţara, le întîlneşti la fiecare pas, ca pe nişte rămăşiţe". Pentru depăşirea situaţiei descrise de Bauer, trebuiau schimbate condiţiile istorice, înlocuite cu altele în care să se manifeste mai multă preocupare pentru elementul uman, pentru condiţiile lui de muncă şi de viaţă, de care depindeau creşterea populaţiei, refacerea şi întărirea potenţialului economic, singurul în măsură să dea tăria politică şi să impună ţările române în afară.

Deşi informaţia documentară este, pentru sec. XVII-XVIII, incomparabil mai bogată decît în secolele anterioare, natura izvoarelor — lipsa de statistici şi recensăminte face totuşi imposibil de stabilit numărul exact al populaţiei, clasele şi toate categoriile sociale fiind interesate în ascunderea situaţiei reale demografice: ţăranii de teama impunerilor fiscale, boierii doritori să-şi crească averile, domnia pentru a evita noi cereri ale Porţii otomane, deşi pentru propriile ei venituri ar fi dorit desigur o cît mai exactă evidenţă a populaţiei. Catagrafiile realizate de specialiştii austrieci şi ruşi nu oglindesc nici ele decît aproximativ realitatea. Pentru a nu atrage atenţia altor puteri europene asupra Principatelor dunărene şi pentru a justifica cu mai multă uşurinţă o eventuală ocupare a acestora, imperiile amintite căutau să prezinte cele două ţări puţin populate şi lipsite de valoare economică.

Din unele date existente din prima jumătate a sec. XIX, rezultă că în ţările române sporul natural depăşea cu mult pe cel obişnuit în Europa acelei epoci şi curentul de imigrare era foarte puternic. Manifestarea unor asemenea fenomene presupunea însă existenţa unor condiţii favorabile. Existau oare acestea în realitate? Într-o oarecare măsură, am putea spune că da. Izvoarele atestă că în această vreme situaţia materială a ţărănimii se schimbase în bine; ţăranii începuseră să iasă din bordeie, să-şi construiască case, să-şi schimbe îmbrăcămintea tradiţională şi să cumpere mai multe mărfuri de la oraşe. Regimul mai puţin împilator ca în trecut sau ca în ţările vecine a putut duce la creşterea natalităţii şi a curentului de imigraţie. Totodată, însă, erau multe şi mari nemulţumirile producătorilor direcţi, cauzate de greutatea sarcinilor fiscale la care ei erau obligaţi, de inechitatea existentă în repartiţia pămîntului, de condiţiile aspre de muncă, de abuzurile organelor de stat. Creşterea opoziţiei maselor populare faţă de pretenţiile clasei dominante a generat, de altfel, revoluţia din 1848.

Cu anii 1859/1860, după unirea Moldovei cu Muntenia, cînd se realizează primul recensămînt modern, mai amplu, începe o etapă nouă studiul populaţiei româneşti, cercetarea ei, sub aspectul numărului, structurii profesionale, repartiţiei pe sexe, vîrstă, nivel de instruire etc., este mult înlesnită, permiţînd întreprinderea unor studii pertinente.

Viitorul nostru concurs — dotat cu importante şi numeroase premii — va începe în nr. 9/1974. Pentru a putea răspunde corect la întrebări, păstraţi şi citiţi cu atenţie TOATE numerele din anul acesta ale revistei MAGAZIN ISTORIC

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ „Fii fără grijă"

Într-o zi, Grigore Trancu-Iaşi, unul din puţinii susţinători care-i mai rămăseseră mareşalului Averescu în 1938, aflînd că la Palat urma să aibă loc un consiliu de coroană în care se bănuia că se va hotărî soarta guvernului, a stat de dimineaţă pînă seara lîngă mareşal, repetîndu-i stăruitor unica frază: să nu uitaţi să mă treceţi pe lista noului guvern.

Seara, într-adevăr, Averescu a fost chemat la Palat.

Trancu-Iaşi l-a condus pînă la uşă, la despărţire adresîndu-i încă odată amintitele cuvinte.

— Fi fără grijă Grigore, l-a liniştit mareşalul. Cum ajung la Palat, cum îi spun asta lui Ferdinand (care murise din 1927 — *n.n.*).

I. CIUTESCU,
Bucureşti

■ Datorie

Se povesteşte că odată, cumpărînd un butoi cu zece drahme, Diogene se învoi cu negustorul să-i plătească cinci drahme pe loc, iar cinci drahme să-i rămînă dator.

După o vreme, negustorul îi ceru şi restul de bani.

— Eşti în toate minţile? ripostă Diogene. Învoiala noastră a fost să-ţi plătesc doar cinci drahme, iar celelalte cinci să-ţi rămîn dator. Dacă ţi le-aş plăti acum, aş călca înţelegerea, căci nu ţi-aş mai datora nimic.

C. DAN,
Ploieşti

■ Mers

Un nobil englez, zărindu-l pe stradă pe filozoful şi poetul Alexander Pope (1688-1744) i se adresă pe un ton arogant:

— Aţi putea să-mi spuneţi la ce foloseşte un omuleţ care merge strîmb?

— Ca să vă facă să mergeţi drept, îi replică Pope.

Al. VLAD,
Botoşani

■ Schimb

Într-o seară, Johann Strauss tatăl (1804-1849) se căznea să găsească trecerea între două teme ale unui vals la care lucra. Au trecut cîteva ceasuri fără ca să afle dezlegarea căutată cînd, pe neaşteptate, în încăpere a intrat fiul său, Johann Strauss — viitorul rege al valsului — care, spre ruşinea familiei, nu prea strălucea la învăţătură.

Băiatul s-a aşezat la pian şi a improvizat fără greutate trecerea căutată. Încîntat, tatăl a exclamat:

— Cred că ar fi mai potrivit ca pe viitor, fiule, tu să-mi compui valsurile, iar eu să-ţi fac lecţiile.

Al. LUPĂŞTEANU,
Sibiu

■ Înţelegere

În timpul războiului din 1866 dintre Austria şi Prusia, generalul austriac Benedek îl angajă pe pictorul Fritz Lallemand să picteze cîteva scene de luptă.

După bătălia de la Sadova, în care austriecii fuseseră înfrînţi, Lallemand se prezentă generalului şi-i spuse că vrea să se întoarcă la Viena.

— Bine, dar nu te-ai angajat pe tot timpul războiului?

— Ba da, excelenţă, dar era vorba să pictez bătălii, nu alergări.

N. GEORGIU,
Tulcea

■ Probleme personale

La împăratul Franz Iosif al Austro-Ungariei s-a prezentat o doamnă spre a se plînge împotriva soţului ei, ofiţer superior.

— Mă înjură, maiestate.

— Nu mă priveşte pe mine, doamnă.

— Dar o înjură şi pe maiestatea voastră.

— Asta nu vă priveşte pe dv. doamnă, a răspuns împăratul.

Nicolae P. MUGUR,
Mediaş

■ Cine-i nemulţumit...

Poetul George Topârceanu a fost o vreme revizor şcolar la Vălenii de Munte. Se povesteşte că, schimbîndu-se guvernul, noul ministru l-a chemat pe Topârceanu la Bucureşti să-l apostrofeze pentru „inactivitate".

— Sînt foarte nemulţumit de d-ta, i-a spus ministrul. Ca atare, va trebui să-ţi dai demisia.

La care Topârceanu a ripostat:

— În schimb, eu sînt foarte multumit de dv. Şi dacă-i vorba de demisie, să şi-o dea cel ce-i nemulţumit.

M. VORNICU,
Bucureşti

COMOARA TEMPLIERILOR

Un proces care durează de 667 ani

În 1118, cavalerul Hugues de Payns, împreună cu alți cîțiva cavaleri francezi, întemeia la Ierusalim Ordinul Călugărilor Templieri. Alături de celelalte ordine similare — ospitalierii și Cavalerii Teutoni — templierii aveau inițial drept principală misiune lupta „împotriva necredincioșilor", constituind un puternic sprijin al armatelor cruciate, dezlănțuite în campanii de cucerire sub pretextul salvării „Pămîntului Sfînt".

La scurt timp de la înființarea sa, Ordinul Templierilor și-a sporit considerabil numărul de membri, acumulînd, totodată, o imensă avere. Adevărați bancheri ai Europei, templierii au început să se ocupe nu numai de afacerile financiare, ci și de cele politice, intervenind în disputele feudale, utilizînd cel mai puternic mijloc de persuasiune din epocă: banul.

Multă vreme, tolerat și ocrotit de monarhia franceză, Ordinul Templierilor și-a sfîrșit existența în timpul domniei lui Filip cel Frumos, pentru care prezența ordinului devenise o piedică serioasă în realizarea țelurilor sale politice: unificarea Franței și formarea unui stat feudal centralizat.

La 13 octombrie 1307, regele a dat lovitura de începere a campaniei împotriva templierilor: 150 cavaleri în frunte cu însuși marele magistru al ordinului, au fost arestați la Paris. În același timp, au fost capturați aproape toți templierii din țară.

În timpul procesului care a urmat, o mare nedumerire și-a făcut loc: fabuloasa comoară atribuită templierilor dispăruse înghițită parcă de pămînt. Unde fusese ascunsă? Existase ea vreodată?

O taină perpetuată, sporită din secol în secol, odată cu legendele urzite de mirajul acestei comori pe care nimeni n-o văzuse vreodată. Și totuși...

În continuare paginile care urmează prezintă noi date din neobișnuita istorie a căutării și negăsirii legendarei comori a templierilor.

H. D.

112 miliarde de franci și 10 000 castele

În ciuda numelui său, Filip cel Frumos era în primul rînd o voință de fier. Ajuns adolescent pe tron, în 1285, el și-a propus de la început două țeluri: să unifice Franța și să construiască un stat centralizat. E adevărat că avea un precursor în Ludovic cel Sfînt, dar, spre deosebire de acesta, era dispus să se bată și cu cerul, nu numai cu pămîntul, pentru a-și impune voința. De aceea i-a scris papei: „Aflați că pe lumea asta nu sîntem supuși nimănui". Iar cînd Bonifaciu i-a răspuns prin excomunicare, regele l-a arestat și a poruncit să fie pălmuit cu mănușa de fier. Sufocat de indignare, supremul pontif a murit, lăsînd locul unui urmaș mai abil, Clement V.

Angajați într-o înfruntare spectaculoasă, Filip cel Frumos și Clement V au fost adversari de talie egală, pentru că amîndoi au sesizat un element esențial în evoluția istorică a timpului: papa a înțeles că monarhia era o putere în plină ascensiune, iar regele a intuit că această ascensiune trebuia să se bizuie pe proaspăta vigoare a burgheziei, pe arma popularității. Nimic nu rezuma mai bine această nouă orientare decît atitudinea celor doi față de problema templierilor.

Căci templierii deveniseră o problemă. În 1137, ordinul nu stăpînise decît așa-numitul „Templu" construit în inima Parisului, pe un loc dăruit de Ludovic VI; în 1247, însă, proprietățile sale ocupau o treime din oraș, cuprinzînd spre nord o fortăreață redutabilă. Printr-una din ironiile sorții, în care istoria este atît de darnică, de acolo avea să iasă în 1307, ultimul conducător al templierilor pentru a muri pe rug ca victimă a monarhiei în ascensiune. Și tot de-acolo va ieși și ultimul reprezentant al monarhiei, Ludovic XVI, pornind în 1793 pe drumul către eșafod*.

Proprietățile pe care ordinul le avea în Paris erau totuși numai o modestă mostră a bogățiilor adunate vreme de două secole. Încă de la înființarea lui, ordinului îi fuseseră dăruite mari sume de bani de către diverși suverani și pontifi, la care se adăugau nu puținele averi rămase la moartea unora din membrii săi aristocrați. Dar aceste împrejurări nu erau suficiente pentru a explica uriașa avere a templierilor, care îngloba — în 1300 — zece mii de castele răspîndite prin toată Europa, din Portugalia pînă în Ungaria și Anglia, și alte bunuri echivalente cu 112 miliarde de franci de astăzi. Pentru contemporanii lor, averea fabuloasă a templierilor era un mister, cu atît mai mare, cu cît aceștia se fereau să o irosească, suscitînd o invidie pu-

* Vezi Magazin istoric, nr. 4/1967.

ternic nuanţată de admiraţie. Explicaţia îndeobşte admisă era pe potriva spiritului acelei epoci: se spunea că templierii practicau alchimia şi descoperiseră piatra filosofală, adică secretul transformării plumbului în aur. La drept vorbind, zvonul cuprindea un sîmbure de adevăr, dar piatra filosofală pe care o găsiseră cavalerii nu ieşea dintr-o retortă, ci dintr-o tehnică financiară, care este utilizată şi în zilele noastre şi care la vremea respectivă constituia o inovaţie uimitoare.

Căci templierii erau bancheri. De fapt, instituţia bancară nu era chiar o noutate absolută: antichitatea îşi avusese băncile ei, iar în oraşele comerciale ale Italiei ele începeau de asemenea, să renască. Aceste instituţii n-aveau totuşi nimic comun cu băncile moderne, în afară de nume: erau simple depozite unde se păstrau banii. Şi nici nu s-ar fi putut altfel într-o epocă ce nu depăşise încă stadiul producţiei artizanale şi în care Biserica interzicea cu stricteţe orice împrumut cu dobîndă, considerîndu-l drept cămătă. Dar sistemul bancar al templierilor era de o ingeniozitate fără precedent, cuprinzînd toate operaţiile moderne: deschideri de conturi curente, constituiri de rente şi pensii, avansuri, cauţiuni, consignaţii, împrumuturi pe garanţie, încasări, administrări de depozite particulare, transferuri internaţionale de fonduri, operaţii de schimb.

Graţie acestui ansamblu de tehnici bancare, ordinul se făcuse indispensabil într-o epocă în care nesiguranţa drumurilor şi frecvenţa naufragiilor periclitau transportul de bani. O scrisoare de credit emisă de o **comanderie** a ordinului permitea negustorilor bogaţi să se deplaseze fără cufere şi fără escortă, intrînd la destinaţie în posesia fondurilor lor. O parte din aceste scrisori au fost regăsite şi stîrnesc admiraţia economiştilor. Ele comportă zece coloane: dată, loc de origine, destinaţie, valoarea sumei, natura devizelor, scadenţa, numele emiţătorilor, numele beneficiarilor, observaţii şi curs. Această ultimă coloană este şi cea mai interesantă, întrucît ne arată cum au ocolit templierii interdicţia bisericii de a împrumuta cu dobîndă, speculînd asupra diferenţelor de curs de la o ţară la alta. Interdicţia mai era evitată şi prin perceperea spezelor de agio* şi de comision. Mulţumită acestei duble invenţii, capitalurile lor făceau pui...

O mină de fier şi un secret cu lacate de oţel

Timp de douăzeci de ani, regele Franţei şi Ordinul Templierilor au fost în cele mai bune raporturi. Ordinul proclama că va apăra regatul chiar şi împotriva papei, iar regele îi arăta „favoarea specială şi sincera predilecţie", acordîndu-i noi privilegii. Aceste complimente reciproce exprimau însă numai o bunăvoinţă aparentă, marcînd de fapt o încordare crescîndă. Vechea animozitate născută peste mări, pe vremea cruciadelor, găsea la tot pasul motive de a se reînnoi. Deşi naş al fiului lui Filip, marele magistru Jacques de Molay l-a alungat în 1298 pe nepriceputul vistiernic al ordinului, care se lăsase convins să împrumute regelui 200 000 florini; în 1300, însă, aveau să iasă din acelaşi tezaur încă 500 000 franci pentru familia regală. Pe de altă parte, lui Filip i s-a refuzat cererea de a fi primit în ordin; în 1306 a fost nevoit să se refugieze însă în fortăreaţa Templului, din pricina unei răscoale populare declanşată de un nou val de scumpete, în care templierii jucaseră, de altfel, un dublu rol, contribuind la devalorizare prin rarefierea circulaţiei monetare şi favorizînd chiar pe ascuns declanşarea răzmeriţei.

Atît şi încă ar fi fost de ajuns pentru ca un monarh cu vistieria secătuită să recurgă la o lovitură de graţie împotriva creditorilor săi. La confiscări de averi mai recursese: în 1291, împotriva bancherilor lombarzi, şi în 1306 împotriva evreilor. Acum, însă, era vorba de ceva mai mult: ordinul ajunsese la o putere mai mare decît o putea îngădui echilibrul de forţe. Devenise o piedică. Şi dacă ne gîndim la ţelurile lui Filip cel Frumos, putem înţelege că înverşunarea lui împotriva templierilor nu era dictată numai de motive financiare. Voinţa sa de fier izbutise să micşoreze puterea bănească a nobilimii, infiinţînd Camera de Conturi, dar se lovea de scutirea de impozite de care se bucurau templierii. Regele izbutise să îngrădească privilegiile judiciare ale clerului, dar se ciocnea de cele ale ordinului. Filip era în conflict cu Anglia pentru teritoriile din nordul Franţei, dar templierii nu-şi ascundeau vechea lor simpatie pentru englezi. Monarhul izbutise să întregească statul cu o serie de provincii şi să instituie o reţea administrativă centralizată, dar era nevoit să tolereze în ţară independenţa Templului, apărată de o miliţie de 30 000 oşteni, conduşi de marele magistru al ordinului, care susţinea că îşi exercită funcţia „prin graţia lui Dumnezeu" — ca şi regele însuşi.

Templierii doriseră de la început să fie un stat în stat şi izbutiseră atîta vreme cît dăinuise dezmembrarea feudală. Dar între timp Franţa evoluase. Statul centralizat nu mai era un simplu deziderat: un singur gest al regelui putea pune în mişcare oricare dintre angrenajele sale. În acest organism nu mai rămînea loc pentru o altă putere în afară de monarhie.

Şi, în zorii zilei de 13 octombrie 1307, braţul ei de fier a sfărîmat porţile Templului din Paris. O sută cincizeci de cavaleri — în frunte cu marele magistru al ordinului — au fost arestaţi; o operaţie admirabil sincronizată a asigurat în acelaşi moment capturarea tuturor templierilor din ţară. Regele însuşi a deschis mînios mormîntul arhitectului care clădise turnul Templului şi i-a împrăştiat osemintele în vînt. Era

* Diferenţă cu care preţul (cursul) pe piaţă al unei monede sau al unei hîrtii de valoare depăşeşte valoarea nominală a acesteia, cîştigul rezultînd din asemenea diferenţe.

un gest care, indiferent de motivarea lui reală, simboliza magistral cele două aspecte ale loviturii: pe de-o parte succesul, prin spulberarea puternicului ordin odată cu cenușa ultimului mare magistru ars pe rug; pe de altă parte eșecul, prin spulberarea speranței într-o pradă bogată. Căci în toată incinta Templului din Paris, ca și în celelalte posesiuni ale ordinului, n-a fost găsită nici urmă din fabulosul tezaur și nici un document revelator. Atît comoara, cît și arhiva, de a căror existență nu se îndoia nimeni, dispăruseră ca prin farmec.

O lovitura de teatru salveaza o importanta taina

În aceste împrejurări a început bizarul proces care a agitat spiritele timp de șase veacuri. Principalele acuzații aduse templierilor erau:

1. Inițiere secretă, însoțită de renegarea lui Cristos.

2. Omiterea formulei de sfințire în timpul slujbei.

3. Adorarea unui idol considerat drept imagine a adevăratului Dumnezeu.

Interogatoriul principalilor acuzați a fost însoțit de torturi, în cursul cărora treizeci și șase dintre ei au sucombat. Ceilalți, după cîteva zile, s-au grăbit să recunoască cele mai stranii orori, pentru ca nu mult după aceea să-și retracteze mărturisirile, apoi să le confirme din nou și iar să le retracteze, în ciuda legii timpului care prevedea pedeapsa cu moartea pentru asemenea reveniri.

Pînă aici lucrurile se pot explica prin aplicarea torturii care-i îngrozise pe acuzați. Ceea ce nu se poate explica însă la fel de ușor este atitudinea inculpaților în momentul intervenției directe a papei Clement V. Conform statutului, acordat chiar de Sfîntul Scaun, ordinul nu putea fi judecat și condamnat decît de către supremul pontif. Filip încercase să-l determine pe papă la acest pas, dar văzînd că încerca să se eschiveze, regele forțase lucrurile, emițînd ordinul de arestare în numele marelui inchizitor din Paris. Imediat după aceea, organizase o adevărată campanie de mobilizare a opiniei publice, beneficiind și de acordul Statelor Generale (adunarea reprezentanților celor trei ordine: cler, nobilime și burghezie cu rol pur consultativ) care de multă vreme nu vedeau cu ochi buni prosperitatea cavalerilor. Grăbind interogatoriile și storcînd prin tortură mărturisirile de erezie ale inculpaților, Filip era sigur că papei îi va fi foarte greu să-l dezică pe inchizitor. Pe de altă parte, dacă ordinul era declarat eretic, bunurile sale încetau să mai fie o proprietate a bisericii și reveneau regelui.

În aceste împrejurări, papa Clement V a intervenit contestînd puterea marelui inchizitor din Paris și a cerut dosarul pentru a prelua el însuși ancheta. Mai mult, în noiembrie 1307, a ordonat arestarea tuturor templierilor din Europa. Era o stratagemă abilă, care n-a înșelat însă pe nimeni. Nici pe templierii din celelalte țări, care și-au văzut nestingheriți de treabă, nici pe Filip IV, care ar fi trebuit să-i

Filip cel Frumos, înverșunat dușman al unei organizații a cărei putere i-o amenința pe a sa

predea papei pe singurii cavaleri de fapt amenințați: adică pe cei arestați ilegal de el în Franța. Ca atare, regele a refuzat să-i cedeze, invocînd un argument ridicol, dar incontestabil: inculpații erau atît de numeroși, încît papa n-avea suficiente închisori pentru ei*. Numai la Paris se aflau, într-adevăr, 666 anchetați! Papa a fost obligat să accepte ca prizonierii Bisericii să rămînă în paza regelui, dar, în ciuda presiunilor acestuia, a hotărît să audieze el însuși 72 templieri, în timp ce capii ordinului, care nu puteau fi transportați la reședința papei „din pricina stării proaste a sănătății", să fie interogați de cardinali trimiși anume de suveranul pontif.

Din acest moment — vara lui 1308 — atît atitudinea papei, cît și aceea a templierilor devin de neînțeles. După ce au alternat în diverse rînduri mărturisirile și retractările, cavalerii au ales tocmai prilejul venirii cardinalilor pentru a se declara — de astă dată fără torturi — vinovați de crimele imputate și au semnat

* Reședința papalității era atunci la Avignon, în sudul Franței.

depozițiile cu propria lor mînă. Apoi, tot atît de inexplicabil, un număr tot mai mare de anchetați își vor retracta iar declarațiile, susținînd nevinovăția ordinului, drept care, în virtutea legii amintite mai sus, 54 templieri vor fi arși de vii la Paris în 13 mai 1310. Pe de altă parte, Clement V — care făcuse pînă atunci apel la toate subterfugiile posibile pentru a-i apăra, declarînd ilegale acuzațiile — după ce i-a audiat pe cei 72 templieri și-a schimbat brusc atitudinea. Mai mult, a recunoscut inchizitorilor francezi puterea pe care le-o contestase și a hotărît întrunirea unui conciliu care să judece ordinul. Ce-i vor fi spus acuzații audiați nu se știe; procesele verbale ale interogatoriilor luate de papă au rămas zăvorîte în arhivele secrete ale Vaticanului.

Oricum, în luna iunie 1311, ancheta a fost declarată încheiată, iar la 10 octombrie s-a deschis conciliul ale cărui dezbateri trebuiau să facă lumină în acest misterios proces. Lovitura de teatru a fost dată de papă care a declarat Ordinul Templierilor desființat, dar nu printr-o hotărîre judecătorească, ci printr-o ordonanță apostolică. Prin această decizie, Clement V escamota dezbaterea publică. Neputînd să salveze ordinul în urma mărturisirilor auzite cu propriile lui urechi, el i-a salvat doar taina, care ar fi putut constitui, probabil, o amenințare nu numai pentru osîndiți.

Incursiune intr-o arhivă secretă

Cînd Napoleon a cucerit Roma, a confiscat din arhivele Vaticanului toate documentele referitoare la această pasionantă enigmă istorică. Nu mult după aceea, în virtutea Concordatului cu papalitatea, dosarul a fost restituit. El fusese consultat însă de mai mulți savanți,care alcătuiseră și un catalog al pieselor respective. În felul acesta s-a putut constata că la Vatican nu exista nici urmă de arhivă a templierilor. Diversele reședințe ale acestora au fost percheziționate în mai multe rînduri, fără nici un rezultat. Cu toate acestea, toți cei ce s-au dedicat studierii misterului ordinului au ajuns la concluzia existenței incontestabile a unui tezaur la fel de bogat în metal prețios, ca și în documente.

Într-o lucrare destul de recentă, istoricul și ziaristul Albert Ollivier a amintit că, potrivit unei legende, departe de a fi fost luat prin surprindere, Jacques de Molay cunoștea data arestării, stabilită cu o lună înainte de lovitură, și că-și luase, desigur, în ascuns măsuri de prevedere. Cum a putut lua naștere o asemenea legendă? Documentele Vaticanului care făcuseră naveta între Roma și Paris au fost publicate in extenso de istoricul german Schöttmüller în 1887; nici o depoziție a templierilor nu cuprindea o referire de acest gen. Dar, de Sède remarcă faptul că din lucrarea savantului german lipsesc cîteva din cele 72 procese verbale ale anchetării inculpaților audiați de însuși Clement V. Și a regăsit într-adevăr unul din ele, al cărui conținut confirmă legenda la care se referă Albert Ollivier. „Este vorba — spune de Sède — despre depoziția făcută la sfîrșitul lui iunie 1308, în fața papei, de către al 46-lea interogat, templierul Jean de Chalon, aparținînd Templului din Nemours, dioceza Troyes. Acesta a declarat că în ajunul descinderii, la 12 octombrie 1307, a văzut trei care încărcate cu paie ieșind la căderea nopții din Templul parisian, sub conducerea lui Gérard de Villers, care luase cu sine cincizeci de cai, și a lui Hugues de Châlons. În aceste care se aflau cuferele cu tezaurul lui Hugues de Pairaud (care avea gradul de «Grand Visiteur de France»); ele au pornit către coastă, pentru a fi îmbarcate pe optsprezece corăbii ale ordinului și trimise peste hotare. Documentul figurează în arhivele secrete ale Vaticanului". La acest document, de Sède a mai adăugat încă unul, găsit la Biblioteca Națională din Paris printre scrisorile lui Clement V și trecut de asemenea cu vederea pînă acum de cercetători. Este vorba de o filă care are drept motto următoarele cuvinte: „Acestea sînt numele fraților care au plecat", sub care urmează o listă cu douăsprezece nume de demnitari ai ordinului și indicarea direcției către care au pornit cîțiva dintre ei. Printre aceștia figurează cele două nume citate de acuzatul nr. 46, adică Hugues de Châlons și Gérard de Villers, despre care se spune că „a înarmat XL frați". Așadar, în total 52 călăreți, întocmai ca în depoziția amintită.

De aici înainte, pe firul unui raționament logic, de Sède a ajuns la concluzia că, de vreme ce cunoșteau cu atîta precizie data descinderii, templierii nu-și puteau face iluzia că, în plină operație de capturare a membrilor ordinului din întreaga țară, cele 18 corăbii ar fi putut încărca tezaurul, părăsind nestingherite țărmul. Dealtfel, însuși acuzatul spusese că „a auzit vorbindu-se" despre această îmbarcare, fără să fi asistat la ea. Cel mai apropiat punct de îmbarcare se afla în dreptul actualei localități Le Tréport, pînă la care, pe vremea aceea, nu se putea ajunge decît pe vechiul drum roman care traversa ținutul Vexin, trecînd prin Gisors. Acesta pare să fi fost deci cel mai probabil traseu, cu mențiunea că cele trei care n-aveau cum să ajungă într-o singură noapte pînă la țărm și că nici nu s-a aflat vreodată de capturarea unui convoi transportînd un asemenea tezaur. În răstimpul de cîteva ore pe care l-a avut la dispoziție, convoiul nu ar fi putut străbate mai mult de circa 60 kilometri. În consecință, singura ipoteză plauzibilă rămîne că, undeva pe acest traseu, nu mai departe de 60 kilometri depărtare de Paris, misterioasele care trebuie să-și fi depus încărcătura într-un loc sigur, ferit de vigilența oamenilor lui Filip care păzeau toate drumurile mari și evitînd reședințele oficiale ale templierilor, pasibile de a fi percheziționate. Așadar, afirmă de Sède „logica circumscrie în limite destul de restrînse perimetrul în care trebuie să-și fi găsit refugiul tezaurul marelui și puternicului demnitar al Ordinului Templului, Hugues de Pairaud". Cu alte cuvinte, urma lui trebuie căutată în ținutul Vexin.

Dar înainte de a vedea mai amănunțit ce s-a putut întîmpla înăuntru acestui perimetru, trebuie să stăruim puțin asupra unei întrebări care se impune: cum ar fi putut transporta trei care niște cufere ce aveau nevoie de optsprezece corăbii? Nu cumva e vorba de altceva, de o comunicare transmisă într-un limbaj cifrat? Te-

zaurul a existat, ca și arhiva. Soarta ordinului fusese pecetluită. Și poate că, în ultimul ceas, puținii inițiați în marile taine ale acestuia au încercat să transmită un mesaj eventualilor supraviețuitori, folosind un cod cunoscut numai de cei în drept. În care caz depoziția acuzatului nr. 46 se transformă într-un cod a cărui cheie trebuie căutată în simbolul celor trei care și al celor optsprezece corăbii. Secretul ce păruse o clipă gata să iasă la lumină, se învăluie acum în tenebrele ezoterismului atît de mult cultivat în tot evul mediu.

Învinuiți de apostazie

Mărturisirile unora din cei anchetați și mai ales faptul că papa Clement V după ce a audiat pe cei 72 martori, și-a schimbat brusc atitudinea și a desființat ordinul, ocolind astfel cu o maximă abilitate dezbaterea acuzațiilor aduse, par să indice existența unei activități tainice, în care erau inițiați numai o parte din cavaleri, după o scrupuloasă verificare. Ipoteza este confirmată chiar de unele depoziții. Templierul Gaucerand de Montpezat, de pildă, a declarat: „Avem trei articole pe care nimeni nu le va cunoaște vreodată, în afară de Dumnezeu, de Diavol și de Magiștri", iar alți trei cavaleri au afirmat: „ordinul poseda un regulament atît de neobișnuit și asupra căruia trebuia păstrată o taină atît de absolută, încît oricare ar fi preferat să-și piardă viața decît să o dezvăluie. Dar cea mai elocventă confirmare este cuprinsă în declarațiile unor templieri englezi, Guillaume de Poklington, Etienne de Stapplebrugge și Jean de Stoke, care n-au fost supuși niciodată la torturi, nefiind nici măcar arestați. Ei au relevat următoarele: „În realitate există două feluri de primiri în ordin: prima este rezervată primirii propriu-zise, care se desfășoară după un ceremonial deloc blamabil, dar a doua, care are loc abia după cîțiva ani, este acordată numai unora dintre membri și este strict secretă". În această privință, unul din conducătorii ordinului, Geoffroy de Gonneville, preceptorul Aquitaniei și Poitou-ului, a adăugat: „Sînt unii care pretind că acesta a fost un adaos rău și pervers, introdus în statutul ordinului de magistrul Roncelin". O seamă de cercetători au socotit că acest Roncelinus nu a figurat niciodată în lista marilor magiștri și demnitari ai ordinului. Ei au ignorat însă faptul că, în anul 1780, episcopul de Copenhaga, Frederic Munter a făcut o descoperire importantă în arhivele Vaticanului. El a găsit acolo un pergament, marcat cu crucea ordinului și datat din 1240, care cuprindea, în afară de regulamentul oficial, alte treizeci și cinci de articole, grupate sub titlul „Aici începe cartea Botezul Focului sau statutul secret întocmit pentru frați de către magistrul Roncelinus".

Pe de o parte, documentul confirmă supoziția că, așa cum în sînul ordinului exista o grupare secretă, exista și o ierarhie paralelă, care-și avea demnitarii ei. Pe de altă parte, el explică multe din ciudățeniile procesului, lămurește atitudinea lui Clement V și graba cu care acesta a închis dezbaterile, iar, în ultimă analiză, furnizează poate și o cheie pentru taina tezaurului dispărut. Iată cîteva din prevederile acestui statut al lui Roncelinus, publicat integral, în 1877, de savantul german Mertzdorff:

„Să știți că Dumnezeu nu face deosebire între oameni, fie ei creștini, sarazini, evrei, greci, romani, franci sau bulgari. Nimeni nu va fi admis printre Aleși dacă nu cunoaște cel puțin artele din Trivium* și Quadrivium"**. Magistrul Roncelinus mai poruncește: „Dacă vreunul din frați își uită îndatoririle și trădează din ușurătate sau nebăgare de seamă cît de puțin din statutul secret sau din ceea ce se face în adunările nocturne, să fie pedepsit după mărimea greșelii sale. Dacă veți fi întrebați în justiție despre datinile, legile, regulamentul și faptele secrete ale ordinului, rezistați la această tiranie, negînd totul și jurînd că nu știți nimic".

Articolele din statutul secret relevă astfel, în primul rînd, o toleranță religioasă suficientă în acea epocă pentru a obliga la tăcere și disimulare. Această toleranță își găsea justificarea în însăși istoria ordinului. Deși produs al cruciadelor creștine, ordinul se născuse pe un pămînt care era prin excelență o răspîntie a celor mai diverse rase și credințe.

Arta construcțiilor militare — cu ciudățeniile lor arhitectonice — o învățaseră templierii în Levant. În statutul lor secret se recomanda: „Acolo unde veți construi zidiri mari, puneți semne de recunoaștere". Care să fi fost aceste semne? Ultima parte a statutului lui Roncelinus, care anunță: „aici începe lista semnelor secrete pe care le-a adunat magistrul Roncelinus", este incompletă. Ea cuprinde numai cîteva indicații, din care aflăm de existența unui alfabet secret, înscris în desenul insignei pe care o purtau templierii. Dar atît este prea puțin iar restul zace îngropat în misteriosul tezaur.

Din cele de mai sus putem totuși înțelege grija cu care își puneau templierii la adăpost nu numai averea, ci și arhiva. Înțelegem astfel și revirimentul papei, care aflase, probabil, de la acuzații audiați că acest ordin călugăresc risca să clatine în prăbușirea lui și reputația Sfîntului Scaun, care îl tutelase. Și mai ales înțelegem că deținătorii tainei aveau o dublă obligație: pe de o parte să o păstreze, iar pe de alta să o transmită, ceea ce nu se putea realiza după recomandarea magistrului Roncelinus, decît recurgînd la limbajul ascuns al simbolurilor și legendelor. Conform raționamentului lui de Sède, carele ce transportau în taină tezaurul ordinului, trebuie să-și fi depus încărcătura în noaptea de 12 spre 13 octombrie 1307 undeva pe drumul ce străbătea ținutul Vexin către coastă. Undeva nu mai departe de 60 kilometri și, mai ales, într-un loc sigur care să nu fie percheziționat în ziua următoare. De-a lungul vechiului drum roman, la Gisors, se află într-adevăr ruinele unui impunător castel fortificat, despre care se știe doar că s-a aflat pentru scurtă vreme în custodia templierilor.

Oana BUSUIOCEANU

---

* Primul ciclu de învățămînt în școlile medievale, cuprinzînd gramatica, retorica și dialectica.

** Grup de obiecte (aritmetica, muzica, geometria și astronomia) care, împreună cu cele incluse în Trivium, alcătuiau cele șapte arte liberale ce constituiau materia de învățămînt a școlilor medievale.

Cărți sosite la redacție

● *În numerele precedente ale revistei, în cadrul acestei rubrici, am semnalat cititorilor noștri o parte din lucrările publicate în colecția* **File de istorie,** *inițiată și tipărită de către* Editura Politică.

Apărută în lumina indicațiilor conducerii de partid privind dezvoltarea continuă a activității ideologice în rîndul maselor, colecția **File de istorie** *cuprinde lucrări de largă popularizare, consacrate prezentării unor momente de seamă din istoria patriei, a partidului și a mișcării revoluționare și democratice din România. Pînă acum au văzut lumina tiparului următoarele lucrări:* Gh. Ștefan, FORMAREA POPORULUI ROMÂN ȘI A LIMBII SALE; Gh. Duzinchevici, ȘTEFAN CEL MARE ȘI EPOCA SA; Ștefan Pascu, MIHAI VITEAZUL. UNIREA ȘI CENTRALIZAREA ȚĂRILOR ROMÂNE; D. Berindei, REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1848; N. Adăniloaie, CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI 1877-1878; Ion Iacoși, PARTIDUL MUNCITORILOR DIN ROMÂNIA ÎN VIAȚA SOCIAL-POLITICĂ A ȚĂRII (1893-1910); Augustin Deac, CARACTERUL PARTICIPĂRII ROMÂNIEI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL; Ion Babici, Gh. I. Ioniță, TRADIȚII DE SOLIDARITATE INTERNAȚIONALISTĂ ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN; Mircea Mușat, RĂDĂCINILE ISTORICE ALE PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN; Aurică Simion, Stelian Neagoe, COMITETUL NAȚIONAL ANTIFASCIST DIN ROMÂNIA; Aurică Simion, Maria Covaci, INSURECȚIA NAȚIONALĂ ANTIFASCISTĂ ARMATĂ DIN AUGUST 1944; Nicu Bujor, Constantin Florea, PARTIDUL COMUNIST ROMÂN – DETAȘAMENT ACTIV AL MIȘCĂRII COMUNISTE ȘI MUNCITOREȘTI INTERNAȚIONALE.

● ÎNTREBĂRI ȘI RĂSPUNSURI PE TEME DIN ISTORIA P.C.R. ȘI A MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA.

Editura Politică, București 1974. *Condițiile istorice ale apariției proletariatului în România; constituirea P.S.D.M.R. în 1893; desfășurarea procesului de creare a P.C.R.; principalele momente ale mișcării comuniste și muncitorești din România în perioada interbelică; insurecția națională antifascistă armată din August 1944; etapele revoluției populare și ale construcției socialismului în România. Iată cîteva din cele 74 teme abordate în lucrarea elaborată de un colectiv de autori din cadrul Institutului de Studii Istorice și Social-Politice.*

● **Palmiro Togliatti** — SCRIERI ALESE, prefațate de un studiu bogat în idei, evocator, al academicianului **Miron Constantinescu.**

Editura Politică, București 1973. *Amplă selecție din publicistica desfășurată între anii 1928-1964 de unul dintre „eminenții militanți ai mișcării comuniste și muncitorești italiene și internaționale".*

● **Luigi Longo, Carlo Salinari** — ÎNTRE REACȚIUNE ȘI REVOLUȚIE.

Editura Politică, București 1974. *Amintiri și reflecții din primii anii de luptă a comuniștilor italieni consemnate în convorbirile dintre Luigi Longo, președintele Partidului Comunist Italian și prof. universitar Carlo Salinari, pedagogul și criticul literar marxist.*

● Conf. dr. **Traian Caraciuc,** conf. dr. **Constantin Florea,** dr. **Ion Iuga,** prof. dr. **Carol Niri** — CLASA MUNCITOARE CONTEMPORANĂ.

Editura Politică, București 1974. *Locul și rolul clasei muncitoare în viața social politică a lumii actuale.*

● ȘIPOTE — TRADIȚII ȘI CONTEMPORANEITATE, Iași 1974.

Apărut sub egida sectorului din Iași al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. și a Uniunii Județene a Cooperativelor Agricole de Producție, volumul reunește studiile și comunicările prezentate în cadrul simpozionului prilejuit de împlinirea, în noiembire 1973, a patru decenii de la constituirea, în com. Șipote din jud. Iași a Ligii țăranilor din Moldova.

● **Alexandru Balaci** — ALESSANDRO MANZZONI.

Editura Univers, București 1974. *Viața și opera marelui scriitor romantic „care i-a îndemnat în permanență pe italieni [...] să se îndrepte către istorie și secularele ei învățăminte".*

poșta mi

— Cititorii ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisorilor lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

ADDENDA LA ISTORIA MUȘATINILOR

Cele trei articole consacrate lui Ștefan cel Mare și unora dintre urmașii săi au suscitat un deosebit interes în rîndul cititorilor noștri, care au ținut să-și spună părerea în unele probleme controversate, cerînd totodată lămuriri suplimentare în alte probleme.

Astfel, ION DUMITRACHE-GODENI, *din* Cîmpulung-Muscel, *socotește că* „toate argumentele converg spre a demonstra că Ștefan cel Mare s-a născut pe la 1435, și nu la 1433, cum stă scris în primul dicționar *Larousse*“ *(vezi* Magazin istoric, *nr. 10/1973).*

În realitate neexistînd încă, nici o menționare precisă a vîrstei voievodului la o anumită dată, fixarea nașterii sale se face — ca să folosim expresia corespondentului nostru — în mod empiric și, în acest caz, o diferență de 2-3 ani e absolut insignifiantă. Cît privește anul urcării sale pe tron, nu a fost nici o controversă: este anul 1457.

Informații despre familia lui Ștefan cel Mare ne solicită S. STRATON *din* Suceava: *Petru Aron era fratele lui Bogdan II, pe care l-a ucis la Reuseni, în 1451 și deci unchiul lui Ștefan cel Mare (nu* nepotul *acestuia, cum scrieți dv.). Afirmația despre nașterea și copilăria lui Ștefan la Borzești (azi în jud. Bacău) nu are la bază nici un temei documentar, ci numai o tradiție.*

Cu privire la moartea marelui domn, C. ȘTEFĂNESCU *din* Suceava, *remarcă — și ține să ne comunice și nouă — o confuzie* „într-un manual de istorie mai vechi, de I. Albineț“; *acolo se afirmă că Ștefan ar fi murit în Cetatea Hotinului. Or, așa cum constată și corespondentul nostru, precizarea locului se referă la Ștefăniță Vodă (1517-1527) și nu la Ștefan cel Mare.*

Pe marginea articolului O biografie nescrisă — Alexandru Voievod (Magazin istoric, *nr. 2/1974),* HORIA CONSTANTINESCU *din* Buzău, *își manifestă nedumerirea față de cele două explicații care se dau în legătură cu căsătoria lui Alexandru și cere un răspuns tranșant:* „Cine a fost soția acestuia: *Margareta,* catolică, fiica voievodului Transilvaniei Bartolomeu Dragffy, sau *Maria,* ortodoxă, din Constantinopol?“. *Așa cum s-a arătat în articolul respectiv, după părerea autorului, căsătoria lui Alexandru cu fiica lui Dragffy e îndoielnică, fiind* dedusă *în trecut printr-o interpretare forțată a unor știri documentare, deducție contrazisă de altfel, de documentul din 1538, publicat în revista* Studii, *nr. 2/1972.*

În fine, cu privire la articolul Un voievod nedreptățit Ștefăniță Vodă, *din același număr al revistei noastre,* OVIDIU TEODORU *din* Iași, *semnalează o greșeală de tipar: tratatul moldo-polon încheiat în urma soliei lui Luca Cîrjă datează din 17 ianuarie 1518 (și nu 1517, cum a apărut în revistă).*

COMPLETĂRI LA... COMPLETĂRI

Prof. ION POPESCU-MUSCEL *din* com. Hîrtiești, jud. Argeș, *ne semnalează, la articolul despre Eudoxiu Hurmuzaki* (Magazin istoric, *nr. 1/1974),* „o omisiune care — *după părerea d-sale* — trebuie completată“: *din comisia numită de Titu Maiorescu la 22 noiembrie 1874 pentru a supraveghea editarea manuscriselor lui Hurmuzaki a făcut parte și* B.P. Hașdeu. *Completarea corespondentului nostru e corectă, dar necesită la rîndul ei, o... completare care, de fapt, o anulează pe a d-sale:* comisia respectivă a lucrat fără participarea lui Hașdeu; *adresa de convocare a comisiei, din 26 noiembrie 1874 (reprodusă în facsimil de Corneliu Dima-Drăgan în articolul* Editarea documentelor Hurmuzaki. Contribuția adusă de Maiorescu, Slavici și Eminescu, *în* România literară, *nr. 7/1974, p. 5) nu conține decît numele lui M. Kogălniceanu, T. Rosetti, Al. Odobescu și D.A. Sturdza (căruia îi este adresată). De fapt, contribuția lui Hașdeu la editarea manuscriselor lui Hurmuzaki e practic nulă, căci, de la început, „din cauza ocupațiunilor sale,* a rugat să fie dispensat de această lucrare“, *după cum spune D.A. Sturdza într-o scrisoare citată tot de Corneliu Dima-Drăgan. Iar mai tîrziu, cînd, din motive politice, Slavici a fost destituit din postul de secretar al comisiei și înlocuit cu Hașdeu, „ceilalți patru membri ai comisiunii [...] au luat hotărîrea de a nu-i pune celui numit la dispoziție manuscriptele și m-au însărcinat să-mi urmez ca pînă acum lucrarea pe răspunderea lor, ceea ce am și făcut“: aceasta este mărturisirea lui Slavici, în aceleași amintiri din care corespondentul nostru a extras „argumentele“ pentru... completarea d-sale.*

DE LA SUCEAVA LA IAȘI

MIRON D. PAVEL *din* Iași, *urmărind controversa cu privire la data bătăliei de la Guruslău, constată că aceeași nesiguranță domnește și în privința mutării capitalei Moldovei de la Suceava la Iași, eveniment fixat în diverse lucrări, la 1563, 1565, 1566 etc. și se întreabă:* „cum de este cu putință să nu știm în ce an s-a mutat Capitala la Iași?!“.

În realitate, capitala Moldovei nu s-a transferat la o dată anume; folosit ca reședință domnească încă din prima jumătate a secolului XV, orașul Iași a devenit oraș de reședință în a doua domnie (1563-1568) a lui Alexandru Lăpușneanu, de cînd — cum scrie cronicarul Ion Neculce — „au început domnii țării a se așeza mai cu temei în scaun la Iași“ (vezi Magazin istoric, *nr. 3/1973). Unii voievozi, însă, precum Ieremia Movilă, au folosit tot Suceava ca oraș de scaun (vezi* Magazin istoric, *nr. 6/1973). Din sec. XVII, Iașii rămîn definitiv capitala Moldovei.*

Întrucît problema aceasta pare să vă intereseze în mod deosebit, vă recomandăm pentru întregirea informației dv., două lucrări: Gh. Băileanu, Iașul în a doua jumătate a sec. XV și în sec. XVI, *în revista* Mitropolia Moldovei și Sucevei, *nr. 2/1960, și V. Neamțu,* Stabilirea capitalei Moldovei la Iași, *în* Analele Universității „Al.I. Cuza“ *din Iași, seria* Istorie, *tomul XIV, 1968; aceasta din urmă, mai ales, vă va risipi nedumeririle.*

PRETEXT ȘI MOTIV

Dr. NICOLAE C. DEBIE *din* Ploiești: „În articolul *Un ducat pentru o familie* de Cătălina Diaconescu (nr. 3/1974), se afirmă că unchiul lui Ludovic de Orléans era căsătorit cu Valentina Visconti. În realitate, bunicul lui Ludovic a fost soțul Valentinei“.

Autoarea vă mulțumește, precizînd: „Această rectificare nu schimbă caracterul războaielor franceze în Italia și nici sensul politicii lui Lodovico Sforza. Cauzele războaielor italiene trebuiesc căutate în situația economico-socială a Franței sec. XV, cînd nobilimea sărăcită avea nevoie de o cale pentru a-și procura resursele materiale necesare traiului. Regii Franței se vedeau puși în fața alternativei: mișcare nobiliară sau aventură externă. Deci, legitimitatea era *pretextul* și nu cauza acestor războaie“.

MULŢUMIRI

Şi în această lună am reţinut din sugestiile, propunerile, informaţiile şi diversele relatări ale corespondenţilor noştri, pe cele semnate de: E. VICTOR *din* Craiova; IOAN DRĂGAN *din* com. Girişul Negru, jud. Bihor; C. BERDAN, *din* Bîrlad; PETRE GH. GHEORGHE *din* com. Lipia, jud. Ilfov; M. ZĂVOIANU *din* Rm. Vîlcea; VICTOR CHERBEL *din* Craiova; D.I.DEVESEL *din* Bucureşti.

COMPLETĂRI

În urma publicării articolului S-a întîmplat cîndva în Munţii Banatului, *la redacţie ne-au sosit scrisori de la locotenent colonel în rezervă, pensionar* IOAN POPOVICI şi MATEI MÎNVULESCU — *ambii din* Timişoara *care aduc completări preţioase despre contribuţia lor şi a altor cadre de securitate — colonelul Aurel Moiş, maior Nicolae Filip, locot. Ioan Anchescu, locot. Raţiu şi alţii — la capturarea bandei respective şi a altor infractori periculoşi, detalii pe care autorul evocării nu le-a cunoscut în timpul documentării şi pentru care aduce cuvenitele mulţumiri.*

DUPĂ OVERLORD

Dintr-o neatenţie de colaţionare, telegrama adresată de I.V. Stalin lui W. Churchill (Magazin istoric, *nr. 6/1974, p. 57) cu ocazia începerii operaţiei „Overlord" a fost datată 5 în loc de 6 iunie.*

ALBUM DE FAMILIE

SIMION MUNTEAN *din* Bucureşti, *funcţionar în Ministerul Transporturilor şi Telecomunicaţiilor, ne scrie:* „Deşi sînt trecut de 50 ani, cînd am ajuns cu lectura numărului 9/1973 la pagina 97 mi s-a oprit respiraţia de emoţie. Fotografia sibienilor condamnaţi la închisoare de către Curtea Marţială din Cluj, în 1916, publicată în acel număr din revista dv. se găseşte şi în albumul nostru de familie. Al doilea din stînga, în rîndul întîi (lîngă Joandrea) este bunicul nostru Iosif Muntean din Ocna Sibiului. Acest om minunat a avut 10 copii, din care astăzi mai trăieşte doar unul, Vasile Muntean pensionar, în Bucureşti. Dintre urmaşii bunicului, în linie directă, sîntem în viaţă 14 nepoţi, 19 strănepoţi şi 3 stră-strănepoţi.

Din cronica de familie păstrată în documente sau transmisă oral, noi toţi urmaşii săi, îl cunoaştem pe Iosif Muntean şi ne străduim să fim demni de amintirea lui."

Nicolae MINEI

CERERI ŞI OFERTE

ION CONSTANTINESCU, str. Compozitorilor, nr. 22, Bl. 4, sc. 14, ap. 118, tel. 45.51.11, Bucureşti: *oferă întreaga colecţie.*

ION C. IONESCU *profesor pensionar*, B-dul Sulina, nr. 35, Brăila *oferă gratuit:* nr. 8/1967; 1, 4—10/1968; 4—6, 9, 11, 12/1969; 1, 3—12/1970; 1—6, 8—12/1971; 1—3, 5—7, 9—12/1972; 1, 2, 4—6, 8—12/1973.

PANAITESCU OCTAVIA, str. Progresului nr. 7 D, Rîmnicu-Sărat, jud. Buzău, *solicită:* nr. 1—4/1967; 3/1968; 4, 5/1969; 11/1972; 1—12/1973.

APOSTOL ANTON, Calea Dorobanţi, nr. 47, et. IV, tel. 51.13.38, Bucureşti, *solicită:* nr. 8/1973; 1/1974.

HANDRA TEODOR, str. T. Vladimirescu, nr. 65, Pîncota, jud. Arad, *oferă:* nr. 10/1968; 3, 5, 6, 10, 12/1969; 1, 2, 5—8, 10/1970; 7/1971. *Solicită:* nr. 1—3, 7, 9/1967; 1/1968.

GH. HIERANI, str. Spicului, nr. 60, municipiul Gh. Gheorghiu-Dej, jud. Bacău, *solicită:* nr. 1—7/1967; 1, 4—6/1968; 7, 8/1969; 9/1970; 7/1972; 12/1973. *Oferă:* nr. 9, 10/1968; 2, 4—6, 10—12/1969; 2, 3, 10/1970; 1, 3, 5—7, 9, 11, 12/1971; 2/1972; 12/1973.

PĂUNESCU CONSTANTIN, str. Negru-Vodă, nr. 41, Caracal, jud. Olt, *solicită:* 1—9/1967; 6/1968; 8/1970. *Oferă:* 8—12/1972.

VIGDER ARMAND, *inginer*, str. Chimiei, Bl. C 6, ap. 37, et. II, sc. B, Piatra Neamţ, jud. Neamţ, *oferă:* 3—9/1967; 1—12/1968; 1—12/1969. 1—12/1970; 1,9—12/1971; 1—12/1972; 1—7/1973.

BOŞNEAG CONSTANTIN, com. Ghimpaţi, jud. Ilfov, *solicită:* nr. 1—3, 5—9/1967; 1—4, 12/1968; 9/1970.

CONSTANTIN DIACONESCU, Şos. Ştefan cel Mare, nr. 25, Bl. 28, sc. B, et. IV, ap. 56, tel. 11.63.57, Bucureşti, *oferă:* nr. 1—81.

VIRGIL NUŢULESCU, calea Moroieni, nr. 24, Sinaia, jud. Prahova, *solicită:* nr. 1, 12/1972; 2, 3, 5, 8, 9, 11, 12/1973. *Oferă:* nr. 6/1967; 3, 4/1968; 1, 2, 4—9/1969; 6—10/1970; 1, 2, 3, 5/1971.

BOGOI R. NICOLAE, Bl. 5, ap. 33, cartier Trivale, Piteşti, *solicită:* nr. 1—4/1967; 9, 12/1968; 3/1971; 1, 2, 12/1972.

SOLOMON HERTZBERG, Intrarea Ion Şulea, nr. 3, Bl. I 24, ap. 8, tel. 44.18.71, Bucureşti, *oferă colecţia completă.*

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

23 AUGUST 1944 — ÎNCEPUT DE EV AL ISTORIEI ROMÂNEŞTI

• Insurecţia — unica soluţie • Clasa muncitoare pe baricadele insurecţiei • Agenţiile de presă şi posturile de radio transmit: în România marea cotitură s-a produs • Locul acţiunii — Palatul Regal • România îşi afirmă suveranitatea: primele documente de stat de după insurecţie • În ziua decisivă, la Comandamentul Militar al Capitalei • Primele ore în tabăra inamică • Bombs away! • Armata — credincioasă ţării şi poporului român • Răspunsul generalilor: întregul sprijin forţelor insurecţionale • 23 august 1944: un nou guvern îşi începe activitatea • Alexandru Rosetti şi Petre Constantinescu-Iaşi — însemnări inedite • Marele dirijor Ionel Perlea refuză cererile naziste

CONTENTS

DINU GIURESCU and **VICTOR ATANASIU** Prince John (1572-1574) The Brave Ruler of Moldova..... 2

ELIA VALORI President Ceaușescu's Profound Humanitarinism 11

MIRCEA MUȘAT and **VASILE ARIMIA** The Policy of Alliances Carried on by the Romanian Communist Party to Prepare and Achieve the Antifascist National Insurrection..12

L. BÂNYAI The Fraternal Unity of the Romanians and the Coinhabiting Nationalities in Their Common Struggle for Social Progress 18

GHEORGHE ZAHARIA September 5, 1940-August 23, 1944: The Darkest Years 22

GH. ȚUȚUI The Political Police Department on the Alert (May 1, 1944) 29

MIHAIL EVSEVIE IONESCU Stukas Attack Bucharest (August 24, 1944) 30

• The Socialist Movement of Romania Asserts Its Will (1893-1921) 33

ALAIN DECAUX Who Killed Henry IV? 34

• Foreign Historians Speak of Romania: Henryk Batowski 42

CRISTIAN POPIȘTEANU and **BASIL DAVIDSON** The Heroic History of Africa Is Continued 44

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU Population Science and History 50

OANA BUSUIOCEANU The Templars' Treasure 56

SOMMAIRE

DINU GIURESCU et **VICTOR ATANASIU** Le prince Jean (1572-1574) — le vaillant souverain de la Moldavie 2

ELIA VALORI Le profond humanisme du Président Ceaușescu....11

MIRCEA MUȘAT et **VASILE ARIMIA** La politique d'alliances menée par le Parti Communiste Roumain au cours de la préparation et de la réalisation de l'insurrection nationale antifasciste 12

L. BÂNYAI L'unité fraternelle des Roumains et des nationalités cohabitantes dans la lutte commune pour le progrès social 18

GHEORGHE ZAHARIA 5 septembrie 1940-23 août 1944: Les années les plus sombres 22

GH. ȚUȚUI La police secrète en alerte (1er Mai 1944) 29

MIHAIL EVSEVIE IONESCU Les Stukas attaquent Bucarest (le 23 août 1944) 30

• Le mouvement socialiste de Roumanie affirme sa volonté (1893-1921) 33

ALAIN DECAUX Qui a tué Henri IV? 34

• Historiens étrangers sur la Roumanie: Henryk Batowski 42

CRISTIAN POPIȘTEANU et **BASIL DAVIDSON** L'Afrique continue son histoire héroïque 44

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU La démographie et l'histoire 50

OANA BUSUIOCEANU Le trésor des templiers 56

СОДЕРЖАНИЕ

Д. ДЖУРЕСКУ, В. АТАНАСИУ Воевода Ион (1572-1574) — храбрый господарь Молдовы 2

Е. ВАЛОРИ ГЛУБОКИЙ гуманизм председателя Чаушеску....11

М. МУШАТ, В. АРИМИЯ Политика союзов, проведенная Румынской Коммунистической Партией в подготовке и осуществлении национального антифашистского восстания 12

Л. БАНИАЙ Братское единство румынов других национальностей в общей борьбе за социальный прогресс 18

Г. ЗАХАРИЯ 5 сентября 1940-23 августа 1944: самые темные годы 22

Г. ЦУЦУЙ „Сигуранца" в панике (I Май 1944 г.) 29

М. ЕВСЕВИЕ ИОНЕСКУ Штука атакуют Бухарест (24 августа 1944 г.) 30

• Социалистическое движение в Румынии проявляет свою волю (1893-1921) 33

А. ДЕКО Кто убил Генриха IV-го? 34

• Иностранные историки про Румынию: Генрик Батовский 42

К. ПОПИШТЯНУ, Б. ДЭВИДСОН Африка продолжает свою героическую историю 44

Ш. ШТЕФЭНЕСКУ Демография и история 50

О. БУСУИОЧАНУ Клад Ордена Темплиеров 56

INHALT

DINU GIURESCU, VICTOR ATANASIU Der tapfere Fürst der Moldau: Ion Vodă (1572-1574) 2

ELIA VALORI Präsidenten Ceaușescu tiefgründiger Humanismus 11

MIRCEA MUȘAT, VASILE ARIMIA Die Allianzpolitik der Rumänischen Kommunistischen Partei, zwecks Vorbereitung und Verwirklichung des nationalen antifaschistischen Volksaufstandes 12

L. BÂNYAI Die brüderliche Einheit zwischen Rumänen und den Bürgern zusammenlebender Nationalitäten, im gemeinsamen Ringen für sozialen Fortschritt 18

GHEORGHE ZAHARIA Die trübseligste Zeitspanne: 5. September 1940-23. August 1944.....22

GH. ȚUȚUI Die Geheimpolizei in Alarmzustand (1. Mai 1944) 29

MIHAIL EVSEVIE IONESCU Stukas (Sturzkampfflugzeuge) greifen Bukarest an (24. August 1944)..30

• Die sozialistische Bewegung in Rumänien macht sich durch ihren Willen geltend (1893-1921) 33

ALAIN DECAUX Wer hat Heinrich den IV umgebracht? 34

• Ausländische Historiker äußern sich über Rumänien: Henryk Batowski 42

CRISTIAN POPIȘTEANU, BASIL DAVIDSON Afrika setzt seine heroische Geschichte fort 44

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU Bevölkerungskunde und Geschichte 50

OANA BUSUIOCEANU Der Schatz der Tempelherren 56

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, intrarea Ministerului nr. 4 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427
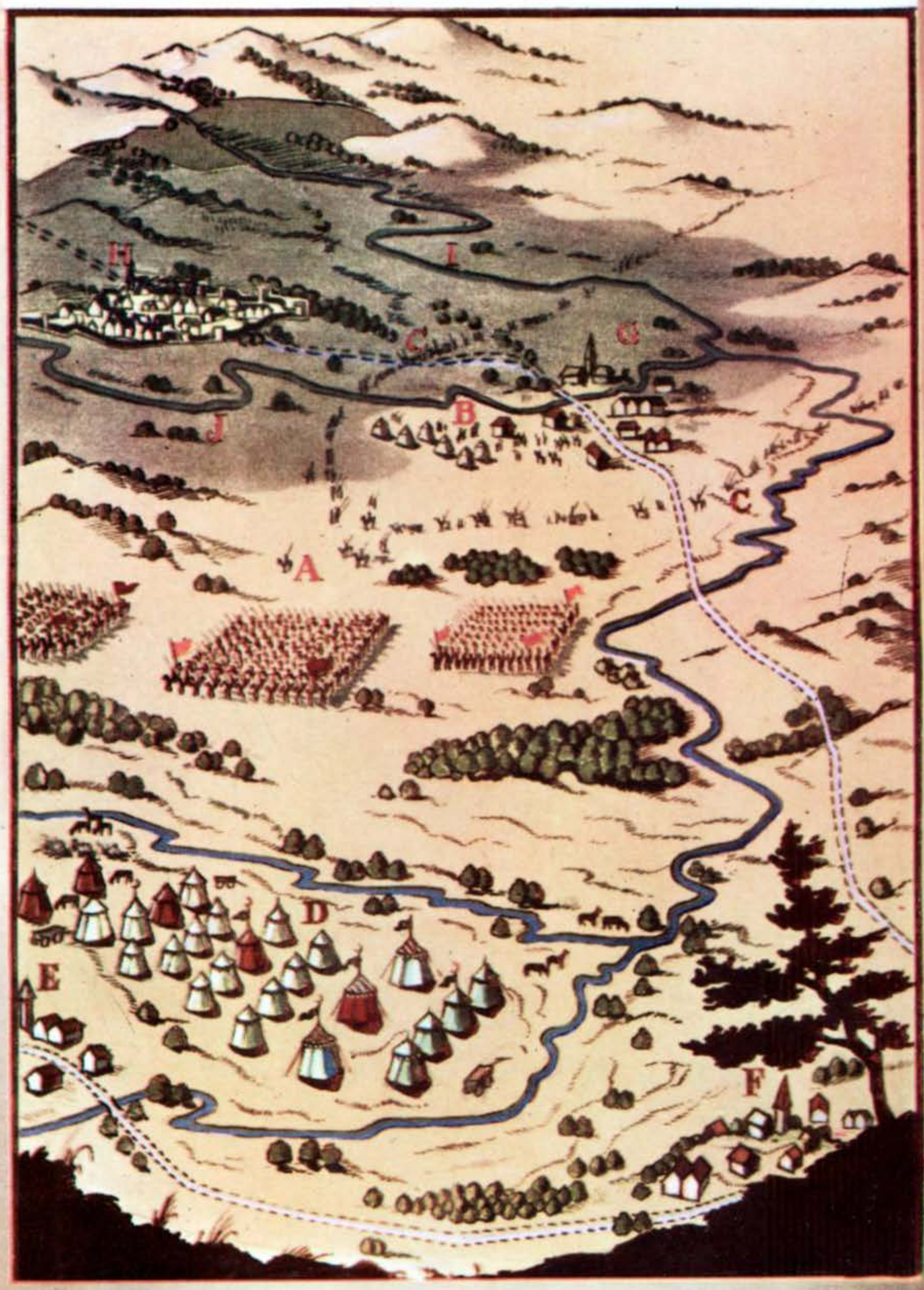
A. TRUPE MOLDO-CAZACE
B. STRAJA MUNTEANĂ
Ç. COLOANA MOLDOVENEASCĂ
D. TABĂRA TURCEASCĂ
E. SLOBOZIA CIORĂȘTI
F. SATUL JILIȘTE
G. SATUL RISIPIȚI
H. FOCȘANI
I. RÎUL PUTNA
J. MILCOVUL